

**T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü**

**OSMANLI TÜRKÇESİNİN ARAPÇA ALINTILARINDAKİ
SES VE ANLAM DEĞİŞMELERİNİN
KLASİK ARAPÇAYLA KARŞILAŞTIRMALI
İNCELEMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Dina SULAYMAN

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

İZMİR

2019

T.C.
E G E Ü N İ V E R S İ T E S İ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

**OSMANLI TÜRKÇESİNİN ARAPÇA ALINTILARINDAKİ
SES VE ANLAM DEĞİŞMELERİNİN
KLASİK ARAPÇAYLA KARŞILAŞTIRMALI
İNCELEMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Dina SULAYMAN

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Özkan ÖZTEKTEN

**Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Yeni Türk Dili Yüksek Lisans Programı**

ETİK KURALLARA UYGUNLUK BEYANI

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum “*Osmanlı Türkçesinin Arapça Alıntılarındaki Ses ve Anlam Değişmelerinin Klasik Arapçayla Karşılaştırmalı İncelemesi*” adlı yüksek lisans tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Dina SULAYMAN

T.C. EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ SAVUNMA TUTANAĞI

ÖĞRENCİNİN

Adı Soyadı : Dina SULAYMAN
Numarası : 92150002159
Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı (Yeni Türk Dili)
Tez Başlığı (Türkçe) : Osmanlı Türkçesinin Arapça Alıntılarındaki Ses ve Anlam Değişmelerinin Klasik Arapçayla Karşılaştırmalı İncelemesi
Tez Başlığı (İngilizce) : The Phonetic and Semantic Changes of the Arabic Loanwords in Ottoman-Turkish Language: A Comparative Study of Ottoman-Turkish and Classical Arabic
Tez Savunma Tarihi : 22.10.2019
Tez Başlığı Değişikliği Varsa Yeni Başlık:

JÜRİ ÜYELERİ

Jüri Başkanı

Unvan, Adı, Soyadı : Doç. Dr. Serkan ACAR
Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme
İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Dr. Öğr. Üyesi Sinan GÜZEL.
Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme
İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Doç. Dr. Özkan ÖZTEKTEN (Danışman)
Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme
İmza :

TEZ HAKKINDA JÜRİNİN GENEL GÖRÜŞÜ

(Jüri Başkanı Tarafından Doldurulacaktır)

Tez savunması sonucunda öğrenci tarafından hazırlanan çalışma;

Oybirliğiyle ☒
Oy çokluğuyla ☐

Başarılıdır

Düzeltilmelidir

Başarısızdır

- Bu tutanak üç (3) işgünü içerisinde jüri üyelerinin raporlarıyla beraber Anabilim Dalı Başkanlığı üst yazısıyla Enstitü Müdürlüğüne gönderilmelidir.
- Tezli yüksek lisans programlarında düzeltme alan öğrencinin 3 (üç) ay içerisinde yeniden savunmaya girmesi zorunludur.

ÖNSÖZ

Diller, toplumun ve kişilerin gelişmesine paralel olarak sürekli gelişme ve değişme halindedir. Dilde görülen değişmelerin bir türü, dilin kendi tarihsel gelişimi içerisinde ortaya anlam, söz dizimi, şekil ve ses gibi çıkan içyapı değişiklikleridir. Bir dilin dış yapısının değişmesi ya da gelişmesi ise dini, siyasi, ticari, kültürel, sosyal şartlardan ve başka dillerle söz varlığı alışverişi gibi sebeplerden kaynaklanabilir. Herhangi bir dil kullanıldığı ya da konuşulduğu sürece bu gelişmelere açıktır; çünkü başka kültürler ya da uygarlıklarla iletişim içinde olan topluluk ve toplumların dilleri de başka dillerle etkileşir. Dolayısıyla bir dilin dış etkilere kapalı kalıp değişmemesi veya gelişmemesi imkânsızdır. Bu ancak konuşur sayıları az ve kapalı toplulukların dilleri için mümkün olabilir.

Türk dili de dünyanın köklü dillerinden biri olarak tarihte ve bugün geniş bir coğrafyaya yayılmıştır ve kapladığı coğrafyalardaki diğer diller ve kültürlerle etkileşmiştir. Özellikle İslamiyet'in kabulünden sonra Arapça ve Farsça alıntılarının yanı sıra Arap alfabesi de X. yüzyıldan itibaren Türk dilinin yazılması için kullanılmaya başlamıştır.

Türkçe ile Arapça arasındaki tarihi ve köklü dil ilişkileri, Arapçanın devlet ve resmi yazışma dili olduğu Selçuklu ve sonrasındaki Osmanlı döneminde yoğunlaşmış ve birçok Arapça sözcük, Türk diline alıntılanmıştır. Bu kelimelerinin bazıları Arapçadaki anlamlarıyla kullanırken bazıları sık kullanılmalarından ve benimsenmelerinden dolayı yeni anlamlar kazanmış veya anlam değişikliğine uğramıştır. Diğer taraftan Osmanlıcının çeşitli dönemlerinde, Arapça köklerden ve Arapça gramer kurallarına göre Klasik Arapçada bulunmayan yeni sözler de türetmiştir. Aynı zamanda bazı Arapça alıntılar, Osmanlı Türkçesinde orijinal şekillerine göre ses farklılıklarıyla kullanılmıştır.

Bu tez çalışmasında, Arapça ile Türkçenin köklü dil ilişkileri ve Osmanlı Türkçesi dönemindeki Arapça

etkisi ele alındıktan sonra, Ferit Devellioğlu'nun 2015 yılında tekrar yayımlanan *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* adlı eseri esas alınarak ve alfabetik sıraya göre Osmanlı Türkçesindeki Arapça alıntılar, ses, anlam ve şekil bakımından Klasik Arapçayla karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Giriş bölümünde Arapça ile Türkçenin köklü dil ilişkileri, Osmanlı Türkçesi döneminde Arapça etkisi ele alınmaktadır. Arap dilinin ait olduğu dil ailesi, ilk yazılı belgeleri, standart konuşma dilleri ve standart yazı dili, Klasik Arapçanın ses özellikleri ve Arap alfabesi hakkında bilgiler verilmiştir. Bunun yanında Türk dilinin ait olduğu dil ailesi, ilk yazılı belgeleri, tarihî ve çağdaş Türk yazı dilleri, Osmanlı alfabesi ve ses özellikleri hakkında da bilgiler verilmiştir.

Birinci bölümünde transkripsiyonu verilmiş Arapça alıntılarda gelişen yeni anlamlar ile ses değişiklikleri tespit edilmiştir. İkinci bölümde ise Osmanlı Türkçesinde Arapça köklerden ve Arapça gramer kurallarına göre türetilen ancak Arapçada bulunmayan ve örneksime yoluyla türetilen sözler Klasik Arapçayla karşılaştırmalı inceleme yaparak çalışılmıştır. Bu incelemeden elde edilen veriler gerekli açıklamalarla verilmiştir.

Tezin her aşamasında hem akademik hem de insanî anlamda fikrini, yardımını ve bilgilerini esirgemeyen, her türlü manevî desteği veren değerli danışman hocam Doç. Dr. Özkan ÖZTEKTEN'e sonsuz şükranlarımı sunarım. Yüksek lisans öğreniminin başından beri bilgilerinden istifade ettiğim hocalarım Prof. Dr. Mustafa ÖNER'e ve Dr. Öğr. Ü. Mehmet Yasin KAYA'ya teşekkür ederim. Son olarak tezimi hazırlama sürecinde bana yardım eden aileme ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Dina SULAYMAN
İzmir- 2019

ÖZET

Bu tez çalışmasında Ferit Devellioğlu'nun 2015'te yeniden yayımlanan Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat adlı eserinde tespit edilen ve Osmanlı döneminde Arapça köklerden ve Arapça kurallarına göre türetilmiş yeni sözler, yeni anlamlar kazanmış ya da orijinal şekillerine göre ses farklılıklarıyla Osmanlı Türkçesinde kullanılmış olan Arapça sözler karşılaştırmalı olarak incelenmeye çalışılmıştır.

Bu tez çalışması, Giriş ve Sonuç bölümleri hariç iki ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde; Arapça ile Türkçenin köklü dil ilişkileri ve Osmanlı Türkçesi dönemindeki Arapça etkisinin yanı sıra Arap dilinin ait olduğu dil ailesi, ilk yazılı belgeleri, standart konuşma dilleri ve standart yazı dili (Klasik Arapça), Klasik Arapçanın ses özellikleri ve Arap alfabesi hakkında bilgiler verilmiştir. Bunun yanında Türk dilinin ait olduğu dil ailesi, ilk yazılı belgeleri, tarihî ve çağdaş Türk yazı dilleri, Osmanlı alfabesi ve ses özellikleri hakkında da bilgiler verilmiştir. Diğer iki bölümde ise; Arapça alıntılarda gelişen yeni anlamlar ile ses değişiklikleri ve Osmanlı Türkçesinde Arapça köklerden ve Arapça kurallara göre türetilmiş, ancak Arapçada bulunmayan örnekseme yoluyla türetilen sözler Klasik Arapçayla karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Sonuç bölümünde ise; bu inceleme sonucunda elde edilen bilgiler tahlil edilmeye ve açıklanmaya çalışılmıştır.

ABSTRACT

In this thesis, Ferit Devellioğlu's Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat (Ottoman-Turkish Encyclopedic Dictionary) republished in 2015 were studied. As results, in the Ottoman era, the new words derived from the Arabic roots and via the Arabic rules or the Arabic borrowings that have gained new meanings and used differently according to their original forms in Ottoman Turkish have been comparatively studied.

The thesis is composed of two main chapters in addition to the Introduction and the Conclusion. The Introduction demonstrates information about the historical lingual relations between Arabic and Turkish, the influence of Arabic on Ottoman Turkish, Arabic language family, first written documents, speech language, written language (Classical Arabic), the sound characteristics of classical Arabic and Arabic alphabet. Moreover, information about Turkish Language, language family, first written documents, historical and contemporary written languages, Ottoman alphabet and the sound characteristics. In the other two chapters, Ottoman Turkish followed the Arabic grammar rules, in deriving words that are not used in the Arabic language. Therefore, new meanings and changes in sound in the quoted Arabic words and the differences derived from the Arabic roots in Ottoman Turkish were found out. The study was comparative between the Classical Arabic and Ottoman Turkish. In Conclusion, results were analytically explained.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
TABLolar LİSTESİ	vii
KISALTMALAR	vii
GİRİŞ	1
1. Çalışmanın Amacı ve Yöntemi:	1
2. Arap Dili (Lugatu'l-Ḍad)	1
Dil Ailesi:	2
İlk Yazılı Belgeleri:	2
Standart Yazı Dili:	2
Arapçanın Standart Konuşma Dilleri	3
Arap Alfabesi	9
Ünlüler	11
Uzun Vokaller	12
Ünsüzler:	13
3. Türk Dili	13
Tarihi ve Çağdaş Türk Yazı Dilleri	14
4. Osmanlıca	15
Osmanlı Alfabesi	16
Ses Özellikleri	17
5. Arapça-Türkçe Dil İlişkileri	18
I. BÖLÜM	21
1. OSMANLI TÜRKÇESİNDEKİ ARAPÇA ALINTILAR	21
1. Ses Bakımından Değişmiş Olan Kelimeler:	21
2. Anlam Değişikliği Olan Kelimeler	51
II. BÖLÜM	86
1. OSMANLI TÜRKÇESİNDE TÜRETİLEN ARAPÇA SÖZLER	86
SONUÇ	128

1. Ses Değişikliği Olanlar:	128
2. Anlam Değişikliği Olanlar:	129
KAYNAKLAR	132
ÖZGEÇMİŞ	135

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Arapça Konuşma Dilleri.

Tablo 2. Arap Alfabesinin Transkripsiyonu.

KISALTMALAR

A. : Arapça.
sf. : Sıfat.
zf. : Zarf.
is. : İsim.
vs. : Ve saire.
sosy. : Sosyoloji.
s. : Sıfat.
mec. : Mecazen.
tas. : Tasavvuf.
mat. : Matematik.
ask. : Aaskerlik.
biy. : Biyoloji.
fels. : Felsefe.
fiz. : Fizik.
hek. : Hekimlik.
çok. : Çokluk.
tic. : Ticaret.
astr. : Astronomi.
i. : İsim.
hz. : Hezret-i.
huk. : Hukuk.

GİRİŞ

1. Çalışmanın Amacı ve Yöntemi:

Türklerin Müslüman olmalarıyla başlayan Türkçe- Arapça dil ilişkileri sonucunda Arapça kelimeler ağırlıklı bir şekilde Türkçeye girmeye başlamıştır. Türkçeye giren Arapça kelimeler bazen Türkçeleşme süreci de yaşamıştır. Bu süreç içinde Arapça alıntılar hem ses hem de anlam bakımından Türkçeye uydurulmaya çalışılmıştır. Türk dil ve düşünce dünyası tarafından benimsenmiştir. Bu tez çalışmasının amacı ise; Osmanlı Türkçesi söz varlığında bulunan Arapça alıntıların gerek ses, gerek anlam ve gerekse şekil bakımından uğradıkları değişiklikleri karşılaştırmalı yöntemi kullanarak tespit etmektir. Giriş bölümünde; Arapça ile Türkçenin köklü dil ilişkileri ve Osmanlı Türkçesi üzerindeki Arapça etkisi ele alınmış, Birinci bölümde; Osmanlı Türkçesinde ses ve anlam bakımından değişmiş olan Arapça alıntılar Klasik Arapçayla karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. İkinci bölümde; Osmanlı Türkçesinde Arapça köklerden ve Arapça dil kurallarına göre örnekseme yoluyla türetilmiş ancak Arapçada bulunmayan sözler gerekli açıklamalarla tespit edilmiştir. Sonuç bölümünde ise, elde edilen verileri karşılaştırma yöntem kullanarak değerlendirilmiştir.

2. Arap Dili (Luġatu'l-Ḍad)

Arapça, dünyanın en köklü dillerinden biridir. 14 milyon kilometrekarelik çok geniş bir coğrafyada yaklaşık 400 milyonu aşkın kişi tarafından ana dili olarak konuşulmaktadır. Ayrıca bu dil 1 milyara yakın Müslüman tarafından günlük ibadetlerinde kullanılan bir dildir. Arapçanın dünyanın dört bir yanında milyonlarca insan tarafından ana dil ve ikinci dil olarak konuşulmasının sebebi; İslam dininin dili olmasından kaynaklanmaktadır. İslam'ın kutsal kitabı olan Kur'ân-ı Kerîm'i ve hadisleri iyi bir şekilde okuyup anlayabilmek için din insanları ve Müslümanlar bu dili öğrenmeye ve öğretmeye ihtiyaç duymuşlardır. Arapça dilini konuşanlar günden güne artmaktadır. Arapçanın 22 ülkede milyonlarca insan tarafından konuşulması ve Arap dünyasının siyasi, ekonomik ve kültürel durumlarına artan ilgi sonucunda Birleşmiş Milletler örgütü 1974'de Arapçayı altıncı resmi dil olarak kabul etmiştir.

Arapça, Luġatu'l-Ġad adıyla da bilinmektedir. Arapçaya öğgü bir ses olan /ġ/ (ض) ünsüzü, Arap olmayan kavimler tarafından zor telaffuz edildiği için bazen de edilemediği için IV. yüzyıldan itibaren Arapçaya Luġatu'l-Ġad (Dâd Dili) adı da verilmiştir. (Omar 2006: 349).

Dil Ailesi:

Arapça, Hami-Sami Dil Ailesinin Sami Dilleri grubuna dâhil edilmektedir. Bu dil grubu Hz. Nuh'un oğullarından Sam'a dayandırılmaktadır. Sami Dilleri, başta Arapça olmak üzere Ken'anca (İbrani, Fenike), Aramca ve Akadca dillerinden oluşmaktadır (Pellat 1997: 42).

İlk Yazılı Belgeleri:

Kuzey Araplar, Nebatice alfabesini ve hattını kullanmışlardır. Hicazlı Araplar, iki yüzyıl içerisinde MS. 3. yüzyılın ortalarından MS. 6. yüzyıla kadar Arapçanın hattını ve alfabesini geliştirerek günümüzde kullandığımız hale getirmişlerdir (Omran 2009: 39).

Arapçanın bilinen en eski belgeleri İslam'dan iki yüzyıl önce "El- Edebu El-Cahili" dönemine aittir. Bu dönemden önce kullanılan Arapça hakkında yeterli bilgi yoktur. Fakat Arap Yarımadası kuzeyinde bulunan ve Doğu bilimciler tarafından "Eski Arapça" olarak adlandırılan kitabeler MÖ. 5. ve 4. yüzyıllara aittir. Bundan sonra dört kitabe daha bulunmuştur. Bu kitabelerin en eskisi MS. 328 yılından günümüze kadar gelen Nemâre kitabesidir ve İmru'ul-Kays'ın mezarında bulunmuştur. (Abdultoab: 50-54).

Standart Yazı Dili:

Bütün Arap ülkelerinin ortak standart resmî yazı dili Klasik Arapçadır. Arap alfabesi ilk olarak Arap coğrafyasında kullanılmıştır. Daha sonra İslamiyet'i kabul eden çeşitli milletlerin Arap yazısını benimsemeleri sonucunda bu yazı dili geniş bir coğrafyaya yayılmış ve o coğrafyanın yerel yazı dillerinin yerini almıştır; Mısır'da Kıpti, Kuzeybatı Afrika'da Berberi dillerinin yerine geçmiştir. Arap alfabesi tarih boyunca birçok gelişme yaşayarak günümüzde kullanılan haline gelmiştir.

Standart Arapça, esas itibarıyla yazı dilidir. Bu dil, yazıya geçirilmesi gereken şeylerin, ayinlerin, vaazların, konferansların, söylevlerin, resmi görüşmelerin dili olma özelliğini taşıırken, lehçe; kültürlü veya kültürsüz her Arap için, günlük konuşma dilidir. (Aytaç 1994: 11)

Klasik Arapça, ana çatısı değişmeden devam eden en eski Kuran-ı Kerîm ve hadislerde gördüğümüz lehçeler üstü Arapçadır. Klasik Arapçayı, Cahiliye şiiri, Kuran-ı Kerîm, hadisler, Hz. Peygamberin ve ilk halifelerin resmî haberleşmeleri, eyyâmu'l-Arab konusundaki mensur eserler ve emsaller temsil etmektedir. Cahiliye döneminde ve İslam'ın ortaya çıkışı sırasında yazıdan ziyade sözlü rivâyet esastı. Bu nedenle dil ve edebiyata dair İslam öncesi malzeme oldukça azdır. (Alan 2007: 329)

Arapçanın Standart Konuşma Dilleri

Adından anlaşılacağı gibi her bölgede aynı formda varlığını sürdüren ve ayrıca, daha az yabancı unsur içeren Klasik Arapçaya karşılık; lehçeler, bölgesel olarak farklılıklar göstermekte ve konuşulduğu bölgenin tarihi, coğrafi, sosyolojik vb. şartlarına göre çeşitli alıntıları da içermektedir. (Aytaç 1994: 11)

Arapça, İslamiyet'in birçok coğrafyaya yayılması ile birlikte o coğrafyada kullanılan yerel dillere üstün gelip siyaset, bilim ve edebiyatın yazı dili haline gelmiştir. Böylece farklı coğrafyada bulunan 22 Arap devletinde kullanılan Arapça esaslı konuşma dilinde farklılıklar ortaya çıkmaya başlamıştır. Çünkü bir dilin farklılaşp dallanması, esasen ulusun ya da bir ırkın coğrafi ve tarihi ayrılıklarla bölünmesinin sonucunda olur. (Tahsin Banguoğlu 1974: 13)

Bugünkü Arap dünyasında doğudan batıya ilerledikçe Arapça esaslı konuşma dilleri oldukça büyük farklılıklar göstermektedir. Örneğin: Batıdaki bir Faslı ile Suriyeli konuşmaya başladıklarında her ikisi de Arap oldukları halde arada büyük anlaşmazlık ve anlama zorluğu ortaya çıkabilmektedir. Böyle durumlarda anlaşılmadıkları zaman anlaşma dili olarak Klasik Arapçayı kullanmaktadırlar. Diğer adıyla Standart (Fasih) Arapça bütün Arap ülkelerinde eğitim, yayın, basın ve devlet kurumlarında kullanılmaktadır. Dolayısıyla Arapça konuşma dilleri farklılık gösterse bile Standart Arapçanın Arap devletlerinin ana ve ortak dili olduğu söylenebilir.

Arap dünyasında, her ülkenin birbirinden farklı ve birisi standart yazı dili, diğeri standart konuşma dili olmak üzere iki resmi dili vardır ve ikisi de Arapçadır. Her Arap ülkesi kendisine özgü, standart bir konuşma Arapçasına sahiptir ve bu konuşma dilleri, ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir. Bu yüzden bazı ülkelerin resmi konuşma dilleri birbirine benzese de, coğrafya olarak uzak ülkelerin konuşma dilleri epeyi farklıdır. (Özkan Öztekten 2018: 360-361)

Arapça aşağıdaki ülkelerde resmî dil olarak kullanılmaktadır: Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Cezayir, Cibuti, Çad bir kısmı, Fas, Filistin, Irak, Katar, Kuveyt, Libya, Lübnan, Mısır, Moritanya, Sudan, Suudi Arabistan, Suriye, Somali, Tunus, Umman, Ürdün, Yemen. (Pellat 1997: 68)

Her dilde olduğu gibi Arapçada da konuşma dili ile yazı dili arasında farklılık vardır. Farklı Arap ülkelerinde kullanılan konuşma dili her zaman yerel dilin etkisinde kalmıştır. Örneğin, Suriye’de Süryanice, Irak’ta Aramice, Kuzey Afrika’da Berberice ve Mısır’da Kıptice. Nitekim Arap ülkelerindeki konuşma dilleri ses, kelime ve dil bilgisi bakımından kendilerine has bir hale gelmiştir ki eğer Faslı biri Şamlının konuşma dilini öğrenmeye kalkarsa aylarca zaman alır. (Pellat 1997: 69)

Bu konuşma dillerinin çeşitliliğine neden olan birçok etken vardır; Arapların kendi aslî dillerinin etkisi altında kalmaları ve bazı eski kelimeleri, sesleri ve kuralları muhafaza etmelerinin yanı sıra Türk ile Fars gibi milletlerle kelime alışverişinde bulunmuşlardır. Çünkü bir dilin izole halde kalması imkânsızdır. Bir dilin gelişmesi, canlı kalması için etrafındaki dillerle alışveriş halinde olması gerekir. Böylece Arap konuşma dilleri hep canlı ve dinamik kalmıştır ki Klasik Arapçadan farklı sözleri ve dil bilgisi bile oluşmuştur. Bunun için Araplar bazen kendi aralarında iletişim sağlayamadıkları zaman standart Arapçayı kullanırlar. Buna rağmen bazı Araplar Fasih Arapçayı anladıkları halde konuşmada zorlanırlar ve hata yaparlar.

Arapça konuşma dillerinin en önemlileri şunlardır: Mısır Arapçası, Şam Arapçası (Ürdün, Filistin, Suriye, Lübnan), Körfez Ülkeleri Arapçası, Kuzey Afrika Arapçası (Fas, Tunus, Cezayir). Bu diller kendi içerisinde farklı yerel lehçelere de

ayrılmıştır. Örneğin, Mısır’da kullanılan Kahire Arapçası ile İskenderiye’nin ya da Güney Mısır’ın Arapçası arasında farklar vardır.

Bu lehçeler içinde Mısır Arapçasının, Arap dünyasında kültürel bakımından taşıdığı güç sebebiyle, diğer lehçelere karşısında daha itibarlı bir konumda olduğunu söylemek mümkündür. (Aytaç 1994: 11)

Mısır Arapçası; Arapça konuşma dilleri arasında en yaygın ve diğer Araplar tarafından rahatça anlaşılabilen ve konuşulabilen Arapça konuşma dillerinden biridir. Bunun sebebi de Arap ülkeleri arasında Mısır’ın kültürel ve siyasi açıdan önemli bir yere sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Diğer yandan Mısır’ın bütün Arap ülkelerinin televizyonlarında yayımlanan filmleri, dizileri, müziği, tüm Arap dünyasına gönderdiği öğretmenler ve Arap ve Müslüman öğrencilerin El- Ezher’de dini ilimleri edinmek için Mısır’a gelmeleri; Mısır konuşma dilinin yaygın olmasına vesile olmuştur.

Bu bağlamda, Arap ülkelerinde konuşma dilleri ile Klasik Arapçayı savunan akımlar arasında ciddi tartışmalar vardır. Bazıları konuşma dillerinin basın, eğitim ve resmi dil olarak kullanılmasını ve kendine özgün bir dil olmasını savunurken, bazıları ise bu konuşma dillerinin sınırlı bir şekilde kullanılmasını ve onun yerine Klasik Arapçanın konuşma dili olarak kullanmasını savunmaktadır.

Taha Hüseyin bu noktaya dikkat çekmiş ve şöyle demiştir: “*Halk lehçelerine dönmeyi arzu eden edebiyatçılarımızın dikkatlerini, üzerinde dikkatlice düşündüklerine inanmadığım tehlikeli bir noktaya çekmek isterim. Bugün Arap dünyası ve birçok doğu halkı fasih Arapçayı anlamakta ve onu kendilerini ifade etmenin ve uzak bölgelerle güçlü ve doğru bir iletişim kurmanın aracı olarak görmekte-dirler. Halk lehçeleri ile yazmayı teşvik etmekten sakınmalıyız. Aksi takdirde her bölge kendini tamamen lehçesine verir, bu lehçeler iyiden iyiye birbirinde uzaklaşır ve farklılaşır. Mısırlı bir kimsenin Suriyeli, Lübnanlı ve Iraklı insanların kitaplarını kendi lehçesine tercüme etme ihtiyacı duyacağı günler gelir. Fransızların İtalyan ve İspanyollardan ve onların da Fransızlardan tercüme yapmalarına benzer şekilde Suriye, Lübnan ve Irak halkları da Mısır’da yazılan kitapları kendi lehçelerine tercüme etme ihtiyacı duyarlar.*” (Subhi Es Salih 2013: 135)

Aşağıdaki örneklerde Türkçe bir cümleye göre Arap konuşma dilleri arasındaki farklılıklar belirtmeye çalışılmıştır: “Ahmet yarın çok güzel bir yer olan Kahire’yi ziyaret etmeye gidecek ve bütün arkadaşlarını yanında götürecektir; ancak Ali hasta olduğu için onlarla gidemeyecek.”

Klasik Arapça:

غدا سوف يذهب أحمد الي زيارة مكان جميل جداً يدعي القاهرة, وسوف يصطحب معه جميع اصحابه لكن علي لن يستطيع الذهاب معهم لانه مريض.

Transkripsiyonu:

Ġaden seufe yashebu Aḥmed ille ziyareti makanin cemilin cidden yud‘a al-Ḳahirete, ve seuf yaṣṭaḥibu ma‘ahu cemi‘a aṣṣhabihi lakin ‘Ali len yastaṭi‘a el zahaba ma‘ahum la‘inahu marīḏ.

Mısır Arapçası:

أحمد بكره هيزور مكان جميل جدا اسمه القاهرة و هياخد معاه كل صحابه. لكن علي مش هيقدر يروح معاهم لأنه عيان.

Transkripsiyonu:

Aḥmed bukra hayruḥ yizur makan gamil (ḥilv) avī asmuh Al Ḳahire, ve hayḥud ma‘ah kul ṣuḥabuh. Lakin ‘Ali muṣ hay‘dar yiruḥ ma‘ahum la‘nuh ‘ayyan (ta‘ban).

Fas Arapçası:

أحمد غادي يمشي لوحده لبلاصه زوينة بالزاف سميتها لقاهرة و غادي معاه صحابه كاملين ولكن علي ميقدرش يمشي معاهم حيط مريض.

Transkripsiyonu:

Aḥmed ġadi yimṣi luaḥedu leblassa zuina bi‘z-zâf semitha‘l-ḳahira ve ġadi ma‘ah siḥabu kamlin ve lakin ‘Ali mayiḳdarṣ yimṣi m‘ahom ḥiṭ marid.

Suriye Arapçası:

أحمد بكره حيزور مكان حلو كتير اسمه القاهرة و حياخد معاه كل رفقاته بس علي ماحيقدر يروح معاهم لانه مريض.

Transkripsiyonu:

Bokra Aḥmed ḥayzor makan ḥilu ketîr ismuh'l-ḳahie ve ḥayaḥud ma'ah kil riḥatoh bas 'Ali ma ḥay'dar yiruh ma'hum la'nuh marîd.

Tunus Arapçası:

غدوة أحمد باش يمشي يشوف بلاسا مزيانة بارشا اسمها القاهرة و باش يهز معاه في الرحلة هيدي اصحابه الكل لكن علي مش مينجم يمشي معاهم علي خاطر مريض.

Transkripsiyonu:

Ġudua Aḥmed biş yimşi yişuf blasa mizyene barşa ismha Al Ḳahire ve baş yihz ma'ah fil riḥla hiydi suḥabu el kul lakin 'Ali muş miynajem yimşi ma'ahum 'ala ḥaṭîr mirid.

Sauudi Arabistan:

بكرة أحمد بيروح مكان حلو مرة ينجاله القاهرة ويباخذ معه بهالرحلة كل خوياء بس علي مراح يروح معهم لأنه تعب.

Transkripsiyonu:

Bukra Aḥmed biyruḥ makan ḥilu marrah yingaluḥ'l-Ḳahire ve biyaḥud ma'ah kul ḥuyah bas 'Ali ma raḥ yiruh ma'hum la'nuh ta'ban.

Tablo 1. Arapça Konuşma Dilleri

Standart Arapça	Mısır Arapçası	Fas Arapçası	Tunus Arapçası	Suriye Arapçası	Suudi Arabistan Arapçası
غدا -gaden (Yarın)	بكرة -bukra	غادي -gadi	غدوة -gudua	بكرة -bukra	بكرة -bukra
جدا -cidden (Çok)	اوي -avī	بزاف -bi'z-zâf	برشا -barşa	كثير -kitîr	مره -marrah
جميل -cemil	حلو -ḥilu	زويينة -zuina	مزيان -mezyana	حلو -hilou	ḥilu

(Güzel)					
لن يستطيع الذهاب len yastaṭi' el zahaba (Gidemeyecek)	مش هيقدر يروح muş hay'dar yiruh	ميقدرش يمشي maykdarş yimşi	مش مينجم يمشي muş miynajem yimşi	ماحيقدر يروح ma hay'dar yiruh	ما راح يروح ma rah yiruh

Görüldüğü gibi Arap konuşma dillerinde bir anlamı anlatmak için birbirinden farklı sözler kullanılmıştır. Örneğin: Standart Arapçada kullanılan “yarın” anlamındaki “غداً” kelimesi; Mısır Arapçasında “بكرة bukra”, Tunus Arapçasında “غدوة - gduwa”, Fas Arapçasında “غادي-ğadi” şeklinde kullanılmıştır. Bazı Arap konuşma dilleri Standart Arapçada kullanılan kelimedenden tamamen farklı bir kelime kullanmıştır: Mısır ve Suriye Arapçasında olduğu gibi “بكرة bukra” kelimesi kullanılmaktadır. Arap konuşma dillerinde bir anlamı anlatmak için Standart Arapçada kullanılan kelimeyi kullanılmasının yanı sıra birbirinden farklı kelimeler kullanılması da oldukça yaygındır. Çünkü bu kelimelerin bazıları ya yerel halkın dilinden kalmış ya da yabancı işgal dillerinden kalmış olabilir. Bazıları ise Standart Arapçada kullanılan “غدا gaden” sözünü kullanmıştır. Ancak “غدا gaden” sözü farklı Arap konuşma dillerinde ses değişikliğe uğrayarak farklı şekillerde kullanılmaktadır. Örneğin: Fas Arapçasında “غادي-ğadi”, Tunus Arapçasında “غدوة gduwa” olarak kullanılmaktadır. “غدا gaden” sözü, Klasik Arapçadaki kökünden farklı farklı formları olmuştur. Bu değişimin sebebi, kelimenin konuşma dilinde sık kullanılmasından kaynaklanmış olabilir. Aynı durum “جميل-cemil” ve “جداً-cidden” kelimeleri için geçerlidir.

Diğer yandan, Arap konuşma dillerinde olumsuz fiil çekimi ve gelecek zaman fiil çekimi gibi şekil bakımından değişimler olmuştur. Nerdeyse her Arap konuşma dili kendine has bir çekim şekilleri olmuştur. Çünkü konuşma dilleri standart Arapça gramer kurallarına bağlı kalmadan konuşulmaktadır. Standart Arapçada yeterlilik fiilinin olumsuz çekimini “لن يستطيع الذهاب- len yastaṭi' el zahaba” ile yapılırken Arap konuşma dillerinde bu çekim farklılık göstermektedir. Örneğin: Mısır’da “مش هيقدر يروح- muş

haydar yiruh”, Fasta “مقدرش يمشي- **mayqdarş** ymşı”, Suriye’de “ما حيدر يروح- **ma haydar** yiruh”, Suudi Arabistan’da “ما راح يروح- **ma rah** yiruh” şeklindedir.

Görüldüğü gibi, olumsuzu bildirmek için Arap konuşma dillerinde farklı farklı çekimler kullanılmıştır. Klasik Arapçada kullanılam “لن” yerine genelde “ما, مش” kullanılmıştır, “يستطيع” fiili yerine de “هقدر, مينجم, حقدر, راح” fiilleri kullanılmıştır. Fiil çekimleri yukarıdaki örneklerde zikredilmeyen diğer Arap konuşma dillerinde de farklılık göstermektedir. Dolayısıyla bu fiil çekimleri hem Klasik Arapçada hem de Arap konuşma dillerinde birbirlerinden farklı olmuştur.

Klasik Arapça ile Arap konuşma dilleri arasında hem ses hem sözcük hem de şekil bakımından farklılıklar olmuştur. Bu farklılıkların sebebi; halkın yerel dili etkisinin hala devam etmesi, Arapçanın bazı Arap ülkelerinde yabancı işgal etkisi altında kalması ya da standart Arapça zorluğundan kurtarmak amacıyla bazı kuralların ve sözcüklerin kolaylaştırılması olabilir.

Arap Alfabeti

Araplar II. ve III. yüzyılda Nebaticenin hattını ve alfabetini basit bir şekilde geliştirerek kullanmaya başlamışlardır. VIII. yüzyıldan itibaren Arap alfabesi son haline gelmiştir. Bu süreç içerisinde Arap alfabesi birçok gelişme yaşamıştır. (Charles Pellat 1997: 43)

Her dilin kendine has bir ses cihazı vardır. Bu ses cihazı dilden dile göre farklı sesler çıkarabilmektedir. Arapçada diğer dillerde bulunan bazı seslerin bulunmasının yanında kendine has sesleri de vardır. Arap alfabesi 28 harften oluşmaktadır. Bu harfler kelimenin başına, ortasına ve sonuna gelebilmektedir. Geldiği yere göre yazılış şekilleri değişiklik göstermektedir. Sağdan sola doğru yazılır. Harflerin transkripsiyon şekilleri aşağıda sunulmuştur:

Tablo 2. Arap Alfabetinin Transkripsiyonu:

’, ā, a, e	أ, آ
b	ب

t	ت
s	ث
c	ج
h	ح
ḥ	خ
d	د
z	ذ
R	ر
z	ز
s	س
Ş	ش
ş	ص
ẓ,d	ض
ṭ	ط
ẓ	ظ
ʿ	ع
Ġ	غ
F	ف
Ḳ	ق
K	ك

L	ل
M	م
N	ن
H	ه
yuvarlak t	ة
v, û	و
y, î	ي

Arapça 3 kısa ünlü, 3 uzun ünlü, 2 yarı ünlü ve 27 ünsüz olmak üzere toplam 35 fonemden oluşmaktadır. (Ahmed Omar 2006: 313)

Ünlüler

Kısa ünlüler (Harekeler):

Arapçada sadece 3 kısa ünlü (ـَ ـِ ـُ) vardır. (Ahmed Omar 2006: 313) Harflerin üstüne ya da altına yazılmakta ve hareke adı ile bilinmektedir. Bu harekeler Arapça metinlerin okunmasına yardımcı olmasına rağmen genelde kullanılmamaktadır. Sadece Kuran-î Kerîm basımlarında ve çocuklara okumayı öğretmek için ilkokul ve ortaokul kitaplarında kullanılmaktadır. Dolayısıyla bu harekeler bazen yazımda gösterilmez. Diğer taraftan harekelerin yazıda gösterilmemesi Arapçayı öğrenen yabancılar öğrencilerin harekesiz Arapça metni okumalarını zorlar.

Arapça öğrenme zorluklarından biri harekesiz yazılan metinlerin okunmasıdır. Arapça bir metni okumak için anlamak, anlamak için ise doğru okumak gerekmektedir. Bu demektir ki Arapça dilbilgisini iyi bir şekilde bilmeden harekesiz bir metnin okunması zordur. Örneğin: كتب Bu kelimeyi bir cümlede okunacak olursa Arapçada çeşitli okunuş ve anlamı vardır: Kitaplar (kutub) كُتِبَ, yazdırdı (kattaba) كَتَّبَ, yazdı (kataba) كَتَّبَ, yazıldı (kutiba) كُتِبَ, yazıldı (kataba) كَتَّبَ. (Charles Pellat 199 :44)

Fetha فتحة (üstün):

Harflerin üstüne yazılır. Bu kısa ünlünün Türkçede karşılığı “a, e” ünlüleridir. Örneğin, شَرَبَ-أَكَلَ. Ama bazı yeni dil bilimcileri, ص, ض, ط, ق, ظ, غ, خ, ل, ر konsonantları üstünde gelen fethayı kalın telaffuzu itibara aldıkları için kısa vokalleri dörde ayırırlar. (Said Şavahne 2009: 197)

Buna göre, ince a ve kalın a olmak üzere iki / a / sesi vardır. Dolayısıyla ince harflerle /e/ okunur, kalın harfleriyle /a / okunur. “ص se, س sa”

Kesre كسره (kesre):

Harflerin altına yazılır. Türkçe ünlülerinden karşılığı ise /i/, /ı/. Kalın harflerle /ı/ ince harflerle /i/ okunur.

“si- sı” ص-س

Zamma ضمه (ötre):

Harflerin üstüne küçük و harfi olarak yazılır. Türkçede karşılığı ise /u/, /ü/ ünlüleridir. İnce harfler /ü/ ile kalın harflerle /u/ olarak okunur. Çoğu alıntı kelimelerde /u/, /ü/ ye dönmüştür. (İşler 2008: 189)

du ض, د

Uzun Vokaller

Türkçede bulunmamasına rağmen Arapçada sadece 3 uzun ünlü vardır. Bu 3 ünlü (ا-ي-و) harfleriyle gösterilir. Bu harfler Arapçada حروف المد hurufu'l-medd olarak bilinir. مد maddesinden yapılan bu tamlama Arapçada مَدَّ الحرف harfi uzatmak (Manzur 2013: 228) demektir. Bu harflerin bulunduğu kelimeye sessiz durumunda ve kendilerinden önceki harfin üzerinde onlara uyan bir hareke bulunması ile teşekkül edilir. (Gomaa İmad 2006: 89). Önündeki harfler uzatarak okunur: Örneğin, فِيل فِيل مَكْتُوب, şā'ir . شاعر

Türkçe ile Arapça arasındaki alıntı kelimelerde çokça rastlanacak en belirgin ses değişikliklerinden biri; uzun ünlüdür. Çünkü Türkçe, Arapça ve Farsça alıntılardan başka uzun ünlü kelimeler yoktur. Genelde Arapçanın uzun ünlüleri alıntı kelimelerde

kısalmıştır. Türkçede bazı alıntı kelimelerde Arapçanın uzun ünlülerini telaffuzda korumuştur. (İşler 2008: 190)

Bu harfler Hurufu'l-ille adıyla da bilinmektedir. Bu harfler yarı ünlü olarak kullanılmaktadır. Arapçada علة hastalık (Manzur 2013: 412) demek. Bu harfler zayıf ve onu karşılayabilecek hareketler var olduğu için bu ad ile adlandırılmıştır. Ayrıca iki sakin harf (harekesiz) yan yana geldiğinde düşer. Zayıf harfler olduğu için bu adı ile bilinmektedir. (Gomaa İmad 2006: 89)

Ünsüzler:

[ʔ] / [ā]- /b/- /t/- /s/- /j/- /h/- /ḥ/- /d/- /z/- /r/- /z/- /s/- /š/- /ḍ/- /ṭ/- /z/- /ʔ/-
/ğ/- /f/- /q/- /k/- /l/- /m/- /n/- /h/- /w/- /i/

Çift dudak sesleri:

/b/- /m/- /w/

Diş-dudak ünsüzleri:

/f/

Dil Ucu-Diş ünsüzleri:

/z/- /s/- /z/

Dil Ucu- Diş-Diş Eti:

/d/- /t/- /ṭ/- /s/- /š/- /z/

Dil Ucu-Diş –Eti:

/l/- /r/

Gırtlak:

/h/- /ʕ/- /ʕ/- /ḥ/

Damak:

/q/- /k/- /s/ (Ahmed Omar 2006: 315-321)

3. Türk Dili

Türk dili ve dünyası, Arap dili ve dünyası kadar geniş bir coğrafyaya yayılan ve milyonlarca insan tarafından konuşulan bir dildir. Moğolistan ve Çin içlerinden Orta

Avrupa'ya, Sibiry'a'dan Hindistan ve Kuzey Afrika'ya kadar geniş bir alanda yayılmıştır. Orta Asya'dan geniş bir coğrafyaya yayılmış bu dil, farklı dillerin ve kültürlerin tesiri altında kalmıştır. İslamiyet'in kabulüyle birlikte Arapça ve Farsça tesiri altında kalmıştır. Tanzimat'tan sonra ise batı kültürünün tesiri altında kalmıştır. Bu etkileşim sonucunda Türk dilinde tarih boyunca değişimler yaşanmıştır.

Türkçe, Moğolca ve Tunguzca ile birlikte Altay dillerinden sayılmaktadır. Altay dillerinin eklemeli diller ailesinden olduğu ifade edilmektedir. (Gabain 2007: 310)

Tarihi ve Çağdaş Türk Yazı Dilleri

Eski Türkçe

Nazarî olarak Miladın ilk asırlarında başladığını kabul ettiğimiz ve ilk ele geçen metinleri (Orhun Abideleri) sekizinci asra ait olan bu yazı dili 12 – 13. asra kadar devam etmiş olup, bu devre Türk yazı dilinin ilk devresini teşkil etmektedir. Orta Asya'da geniş bir sahayı kaplayan Türklük alemi asırlar boyunca hep aynı dille okuyup yazmıştır. (Ergin 2009: 14-15)

12- 13. asırdan sonra biri Kuzey-doğu Türkçesi, diğeri Batı Türkçesi olmak üzere iki Türk yazı dili meydana gelmiştir.

Kuzey- Doğu Türkçesi

Orta Asya'da ve Hazar denizinin kuzeyinden yayılan Türklük kolunun gittiği ülkelerde Eski Türkçeden sonra kullanılan yazı dilidir. Bu yazı dili 13. ve 14. Asırlarda kullanılmıştır. Sonra 15. asırdan itibaren Kuzey Türkçesi ve Doğu Türkçesi olarak iki yeni yazı diline ayrılmıştır.

Kuzey Türkçesi

Kuzey Türklerinin kullandığı yazı dilidir. Son zamanlara kadar devam eden yazı dillerinden Kuzey Türkçesi, Kıpçak Türkçesidir.

Doğu Türkçesi

Doğu, yani Orta Asya Türklerinin kullandığı yazı dilidir. Çağatayca gibi yanlış bir adıyla da anılır. Son zamanda yerini modern Özbekçeye bırakan bir yazı dilidir. Doğu Türkçesi, Doğu ve Batı Türkistan Şivesine dayanır. (Ergin 2009: 15)

Batı Türkçesi

Batı Türkçesi, Hazar Denizinden Balkanlara kadar uzanan sahaya yayılmış bulunan Türkçedir. Batı Türklerinin kullandıkları yazı dilidir. 13. Asırdan günümüze kadar devam edip gelişmiştir ve devam etmektedir. Batı Türkçesinin esasını Oğuz şivesi teşkil eder. Onun için Oğuzca da denilebilir. Türklüğün en büyük ve en verimli yazı dili durumunda. (Ergin 2009: 16)

Batı Türkçesinin gelişmesi

Batı Türkçesi kendi içinde üç devreye ayrılır:

1. Eski Anadolu Türkçesi
2. Osmanlıca
3. Türkiye Türkçesi.

Eski Anadolu Türkçesi

Batı Türkçesinin ilk döneminin adıdır. 13. yüzyılda başlar ve 16. yüzyıl başlarına kadar sürer. 16 yüzyılda yerini Osmanlı Türkçesine bırakır. (Ercilasun 2004: 442)

Eski Anadolu Türkçesinin, 15. yüzyılda yaşadığı ayrışma süreci sonucunda 16. yüzyıl başında Azerbaycan ve Osmanlı yazı dillerine ayrıldı. Batı Türkçesi, aralarındaki çok küçük farklılıklarla 16. yüzyıldan bugüne iki yazı dili halinde ulaştı. 20. yüzyılda bunlara Türkmen ve Gagavuz yazı dilleri eklendi. (Ercilasun 2004: 434)

4. Osmanlıca

Batı Türkçesinin ikinci devresidir. 16. yüzyılda Osmanlı Türkçesi dönemi başlar ve 20. yüzyıl başlarında Genç Kalemler hareketinin yarattığı terkipsiz Türkçeyle sona erer. (Ercilasun 2009: 450)

Osmanlıca devrinde Türkçeyi saran Arapça ve Farsça unsurlar, sayısız Arapça ve Farsça kelime ve terkipler olup esas itibariyle isim sahası içinde kalmıştır. Fakat bu sahada o kadar ileri gitmiştir ki bütün isim cinsinden kelimeler ve terkiplere boğulmuştur. Bu istiladan fiil kökleri bile kurtaramamış, Türkçenin basit fiil kökleri yerine Arapça ve Farsça kelimelerle Türkçe yardımcı fiillerden yapılmış birleşik fiiller kullanılarak Türkçe, bugün de yaşamakta olan sayısız yabancı köklü birleşik fiil ile dolmuştur. (Ergin 2009: 22)

Osmanlıca'yı dil tarihi bakımından üç devrede incelenebilir:

1. Eski Osmanlıca, Selçukluların son zamanlarından kalan eserlerle birlikte henüz oldukça sade, Türkçe kelime dağarcığı zengin bir dil. (1250-1450)

2. Orta Osmanlıca, sınırsız olarak Arapça ve Farsça kelimeler, deyimler ve gramer şekilleriyle yüklü, konuşulmaz ve halkça anlaşılmaz bir dil. (1450-1840)

3. Yeni Osmanlıca, batı medeniyetinin getirdiği ihtiyaçları Osmanlıcanın zengin vasıtalarıyla karşılamaya çalışan ve bir hayli başarılı olan bir dil, fakat yine sınıf dili ve bu yüzyılın gerektirdiği millet dili olmak imkânından mahrum. (1840- 1910). (Tahsin Banguoğlu 1974: 17)

Osmanlı Alfabetesi

Arap alfabesi, tarih boyunca Türk dilinin yazımı için kullanılmış türlü alfabeler arasında en uzun süreli ve en yaygındır. Bu alfabe 10. yüzyıl ortalarından 20. yüzyıl ortalarına kadar, yani 1000 yıl gibi çok uzun bir süre tarihi ve modern Türk dili ve lehçelerinin yazımı için kullanılan tek alfabe olmuştur. Türkçeyi Arap harfleri ile ilk yazanların 10. yüzyıl ortalarından İslam dinini kabul eden Karahanlılar olduğu şüphesizdir. Arap alfabesi, 20. yüzyılın ilk çeyreği sonlarından itibaren Türk ülkelerinde yerini Latin asıllı yeni alfabeye bırakmış. (Talat Tekin 1997: 72-75)

Osmanlı Türkçesi alfabesi Arap alfabesine dayanır. 28 harften oluşan Arap alfabesine Farslar kendi dillerindeki farklı üç ses için küçük değişikliklerle 3 işaret eklemişler ve harf sayısını 31'e çıkarmışlardır. Farsçanın bu sesleri Türkçede de bulunduğu için, bu 31 harflik alfabe Türkler tarafından da aynen alınıp benimsenmiştir.

Bu alfabenin harfleri Türkçedeki adlarıyla şunlardır: (Tulum 2011: 8-9)

ا elif, ب be, پ pe, ت te, ث se, ج cim, چ çim, ح ha, خ hı, د

dal, ذ zel, ر re, ز ze, ژ je, س sin, ش şın, ص sad, ض dad, ط tı,

ظ zı, ع ayın, غ gayın, ف fe, ق kaf, ك kef, ل lam, م mim, ن nun, و vav, ه he, ی ye.

Harflerin bu biçimleri yazıda büyük ölçüde değişikliğe uğrar. Yukarıdaki biçimler yalnızca birtakım harflerden sonra kelimedeki son ses olmaları durumunda korunur. Bu

yazılış özelliklerine göre de harfler iki öbekte toplanmıştır; bitişen ve bitişmeyen harfler.

a. Bitişmeyen harfler:

Bunlar yazıda yalnızca kendilerinden önce gelen diğer harflerle bitişir; içinde kendileri de yer almak üzere, sonra gelen harflerle ise bitişmez:

[°] / [ā]- /d/- /z/- /r/- /z/- /j/- /v/- /h/

Sonuncu harf ancak bir ünlü yerine kullanıldığı yerlerde bitişmez. Buna eski gramerlerde “hâ-i resmiye (=şekilce he)” denir.

b. Bitişen harfler:

Hem kendileriyle hem kendilerinden önce ve sonra gelen öteki bütün harflerle bitişir. Bu duruma göre, biçimleri özellikle başta ve ortada değişikliğe uğrayan harfler bunlardır. Bunlar, önceki harf bitişmeyen harfse baştaki şekliyle, bitişen harfse ortadaki şekliyle yazılır; sonda yer aldıklarında ise yalın biçimlerine kavuşur:

/b/- /p/- /t/- /s/- /c/- /ç/- /h/- /h/- /s/- /ş/- /ş/- /d/- /t/- /z/- /'/- /ğ/- /f/- /q/- /k/- /l/- /m/- /n/- /h/- /w/- /i/

Ses Özellikleri

Ünlüler

Arapça ses sistemi Türkçede olduğu gibi düz- yuvarlak, kalın- ince, ünlü uyumuna önem vermez. Dolayısıyla Arapçadan giren kelimeler Türkçeye uydurulmaya çalışılmıştır.

Osmanlıcada, Türkçenin sekiz ünlüsü olan “a, e, u, ü, o, ö, ı, i” dört ünlü harfiyle “ا, ي, و, ه” şeklinde kullanılmıştır. (Mertol Tulum 2011: 18)

Ünsüzler

Kalın:

/h/- /h/- /ş/- /d/- /t/- /z/- /'/- /ğ/- /k/

İnce:

/b/- /p/- /t/- /s/- /c/- /ç/- /d/- /z/- /r/- /j/- /s/- /ş/- /f/- /k/- /l/- /m/- /n/- /h/- /w/- /i/

5. Arapça-Türkçe Dil İlişkileri

Türk dili ve dünyası, Arap dili ve dünyası kadar geniş bir coğrafyada yayılan ve milyonlarca insan tarafından konuşulan bir dildir. Türkçe, Orta Asya'dan geniş bir coğrafyaya yayılmış ve farklı dillerin ve kültürlerin tesiri altında kalmıştır.

İslamiyet'in kabulüyle birlikte Arapça ve Farsça gibi İslam medeniyetinin tesiri altında kalmıştır. Türkçe – Arapça dil ilişkisi Türklerin Müslüman olmalarıyla başlar. Türkler İslam'ın kutsal kitabının dili olan Arapçanın öğrenilmesine önem vermişlerdir. Türklerin Arapçayı kabul etmeleri ve benimsemeleri sonucunda binlerce eser ve el yazması Arapça ile yazılmıştır.

Müslümanlarla Türkler arasında devam eden askerî mücadeleler, siyasî ilişkiler ve ticarî faaliyetler sonunda Türkler İslamiyet'e yakın ilgi duymaya başlamışlardı. İslâmiyet Türkler arasında ilk defa Kutaybe B. Müslim tarafından fethedilen Amu Derya kuzeyindeki topraklarda, Kaşgarlı Mahmud'un Çay ardı dediği Maverâünnahr bölgesinde yayılmaya başlamıştır. (Özaydın 2002: 253- 255)

Arapların, Türkleri çok az da olsa Cahiliye çağında tanıdıkları yolunda bilgiler mevcuttur. Türklerle Arapların ilk temasları Müslüman Arapların Hz. Muhammed'in vefatından Hz. Ömer devrinde fetih hareketleriyle Sasani devletini yıkarak Ceyhun nehrine kadar ulaşmalarıyla olmuş ve bu iki millet, birbirlerini daha çok savaşlarla tanımışlar. Türkler, ilk aşamada kendileri Müslüman bir devlet kurmamışlarsa da, İslâm devletinde roller üstlenmeye başlamışlardır. (Bedrettin Aytaç 1994: 12)

Türkler arasında İslâmiyet'in yayılması misyonuna Karahanlılar sahip çıkmışlardır. Onlar aynı zamanda daha sonra boy gösterecek ve koca bir devlet kuracak olan Selçuklu ve Osmanlı gibi iki büyük Türk boynunda ilk hidayet öncüleri idi. (Kitapçı 2002: 267)

Oğuzlar ise Orta Doğu'nun en büyük devletini kurmuşlardı: Büyük Selçuklu devleti. Bu devlete yazışmalar, edebi eserler için ve ilmî kitaplar için kullanılacak bir dil lazımdı. Oğuzların geldikleri yeni topraklarda iki dili hazır buldular. Bunlardan biri Farsçaydı ve nice zamandan beri edebiyat dili olarak fevkalade gelişmişti. Diğer dil ise daha da şanslıydı. Büyük ve samimi bir imanla Türklerin bağlandıkları yeni dinin ve

onun mukaddes kitabının diliydi. Arapça birkaç asırdan beri işlenmiş, kaideleri zapturapt altına alınmış ve ilmî eserlerin vazgeçilmez dili olmuştu. Oğuz Türklerin kültür ve edebiyat dili yoktu. Üstelik bir cihan devleti kurmuşlardı. İşte bu hazır dilleri kullandılar. İlim dili olarak Arapçayı, edebiyat ve devlet dili olarak Farsçayı kullandılar. (Ercilasun 2004: 436)

Arapça ve Türkçe iki farklı dil ailesine mensup olmalarıyla birlikte yüzyıllar önce süregelen iki dilin arasındaki köklü dil ilişkileri devam etmektedir. Bu ilişkide Türklerin komşuları olan Arapların dili, Türkler için sadece bir komşu dili olmaktan öte anlamlar ifade etmiştir. Çünkü Arapça, Türkler için aynı zamanda din dilidir. Öte yandan Farslardan öğrendikleri Arap edebiyatı geleneğinin de taşıyıcısıdır. Bu ilişki, coğrafi sebepler yüzünden Selçuklular devrine kadar Farslar kanalıyla olmuştur. (Günay Karaağaç 2008: 18)

Türklerin İslamiyet’i kabulüyle birlikte başlayan Arapça ve Farsça dil ilişkileri daha derin bir şekilde gelişmiştir. Arapça ile Türkçe arasında karşılıklı dil etkileşimi süreci yaşanmıştır. İki dilin arasında din, bilim ve kültür gibi alanlarda söz alışverişi başlamıştır. Bu etkileşim sonucunda Farsçadan ve Arapçadan Türkçeye binlerce kelimeler geçmiştir.

Arapça Kuran-ı Kerîm dilinin olması neticesinde tarih boyunca bütün Müslüman ülkelerinin dilleri üstüne etkisi olmuştur. Özellikle Türkler benimsedikleri dinlerin etkisi altında kalmıştır. İslamiyet’in, Türk toplumunun hayatı ve düşünceleri üzerinde büyük etkisi olmuştur. Bu yeni dinin dili, Türkçeye girmeye başlamıştır. Devletin bilim ve resmi yazışma dili olmuştur.

Türkçede, özellikle Osmanlı döneminde Arapça köklerden ve Arapça kurallara göre türetilmiş yeni sözlerin veya Türkçede yeni anlamlar kazanmış Arapça sözlerin var olduğu bilinmektedir. Aynı zamanda bazı Arapça alıntılar ise orijinal şekillerine göre ses ve anlam farklılıklarıyla Osmanlı Türkçesinde kullanılmıştır.

Arapçadan Türkçeye binlerce söz geçtiği gibi Türkçeden modern Arapçaya ve bazı Arap konuşma dillerine Türkçe kelimeler geçmiştir. Osmanlıcada ve Türkçede kullanılan Arapça köklerden ve Arapça gramer kurallarına göre türetilmiş yeni sözlerin

bazıları, Arap ülkelerinde halk arasında, idari, sosyal ve askeri kurumlarda bu kelimeler hala kullanılmaktadır.

Her iki geniş coğrafyalara yayılmış bulunan Türkçe ve Arapça ilişkileri, din, sanat, bilim ve kültür, yöneten- yönetilen ilişkisi gibi oldukça etkili temellere dayanmaktadır. Bu iki dil arasında söz alışverişinin ötesinde işler olmuştur. Türkler yeni ulaştıkları bilgileri Arapça köklerden türettikleri sözlerle karşılarken, Araplar, sokağı, çarşı pazarı, esnafılığı, sosyal ve askeri kurumlarıyla bütün sosyal hayatı Türklere ve Türkçeye bırakmış gibilerdir. Bu yüzden, Türkçenin kavramı ve sıfat eki yanında, meslek eki de Arap konuşma dilinde büyük bir yer tutmuştur. (Günay Karaağaç 2015: 54)

Arap Dünyası 22 ülkeden oluşmaktadır. Bir dil, onu konuşan milletin tarihini ve geçirdiği olayları akseden bir aynadır. Dolayısıyla bu kadar geniş Arap coğrafyasında tarih boyunca Arapça, birçok değişikliğe uğramıştır. Bunun sebebi Arapça, bazı Arap devletlerin yerel dillerinin yerini almayı başarsa bile bu yerel dilden kalmış bazı kelimelerin söyleyişi ve grameri halk ağzında ve konuşma dilinde kalmıştır. Öte yandan Arap ülkelerinin, uzun süre işgal altında kalması yazı dilinin üzerinde etkisi olmazsa bile konuşma dili üzerinde büyük etkisi olmuştur. Bu net olarak Arap coğrafyasının batısında görülebilir. Buna göre Arapların konuşma dillerinin farklı olması normal bir gelişmedir. Çünkü konuşma dili canlı bir dildir ve bir toplumun hayatının gelişmesini aksettirir. Arapçanın aksine Türkçede yazı dili ile konuşma dili arasında fark yoktur.

Türk dili geniş bir coğrafyada farklı kollara ayrılmasına rağmen kaynağı hep Eski Türkçe olmuştur. Arapça ile Türkçede arasında en belirgin fark budur. Arapça bazı ülkelerin yerel dili değildi, Türkçe ise bu kavimlerin ana diliydi sonradan farklı sebeplerden dolayı ayrı kollara ayrılmıştır. Türkçeye göre Klasik Arapça dil birliğini korumuştur ve 22 devleti birleştiren resmi dil olmuştur.

I. BÖLÜM

1. OSMANLI TÜRKÇESİNDEKİ ARAPÇA ALINTILAR

Orta Asya Türklerinin İslamiyet'i kabul etmelerinden sonra Arapça din, ilim ve devlet dili olmuştur ve Arapça kelimeler sıkça Türkçe'ye girmeye başlamıştır. Alıntılanan bu kelimelerde gerek ses ve anlam gerek şekil bakımından birtakım değişiklikler olmuştur.

Yabancı dillerde türlü sebeplerle alıntı yapılan kelimelerin çeşitli değişmelerle Türkçe iç yapısına uygun hale gelerek Türkçeleşmektedirler. Fonetik ve semantik değişmelerin yanında kelime türlerindeki değişme de Türkçeleşme sürecinin bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. (Feryal korkmaz 2007: 111)

Bu bölümde Arapça alıntılarda gelişen yeni anlamlar ile varsa ses değişiklikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu alıntıların Osmanlıcaya geçerken meydana gelen fonetik ve semantik değişmeleri gerekli açıklamalarıyla birlikte belirtilmiştir.

1. Ses Bakımından Değişmiş Olan Kelimeler:

Arapçanın ve Türkçenin iki farklı dil ailesinden gelmeleri ve birbirlerinden farklı olan ses cihazına sahip olmaları, Osmanlıcaya geçmiş olan Arapça kelimelerde ses değişikliklerine sebep olmuştur. Çünkü Türkçenin temel ses özelliklerinden biri olan ünlü uyumu Arapçada bulunmamaktadır. Dolayısıyla Arapça kelimeler Türkçe'ye geçerken Türkçe ses sistemine uygun hale getirmek için birtakım değişikliklere uğramıştır. Bu kelimeler değişme, düşme, türeme gibi bazı ses olaylarını yaşayarak Türkçe ses özelliklerine uygun hale getirilmiştir. Buna rağmen bütün ses değişikliklerini tespit etmek oldukça zordur. Çünkü Osmanlıcada benimsenmiş olan alıntı sözlerin kaynak dilde olduğu gibi yazılması kuralı bu alıntıların konuşma dilinde uğradıkları ses değişikliklerinin tespit edilmesini zorlaştırmıştır.

Arapça alıntıların, Osmanlıcada yazılışı değişmediği halde telaffuzda değişmiştir. (Ercilasun 2004)

1.1. Ünlü Değişmesine Uğrayan Kelimeler:

Arapçada bir sözde sessizlerin yanında hem kalın hem ince hem yuvarlak hem de düz bir ünlü gelebilir. Dolayısıyla Türkçe ses bilgisinin temel kurallarından biri olan ses uyumu özelliği, Arapçada bulunmamasından dolayı Osmanlıca, Arapça alıntıları bu kurala uydurmak ve bu alıntıların telaffuzunu kolaylaştırmak için birkaç değişiklik yapmıştır. Arapça alıntılar; baş, orta ve son hecelerinde ünlü değişimine uğramıştır.

1.1.1 a> u Ünlü Değişmesine Uğrayan Kelimeler:

Ar. **maḥabbe** (محبة): Sevgi. (Manzur2013: 285) > Osm. **muḥabbet** (محبت): Sevgi. (Devellioğlu 2011: 773)

1.1.2 e> ü Ünlü Değişmesine Uğrayan Kelimeler:

Ar. **ebzen** (أُبْزَن): bakır vesairenden banyo, yıkamağa mahsus küçük havuz,. (Manzur: 413) > Osm. **ebzün** (ابزن): İçinde yakanılan küçük havuz. (Devellioğlu 2011: 228)

1.1.3. i> a Ünlü Değişmesine Uğrayan Kelimeler:

Ar. **aḳribā** (أقرباء): Akraba. (Manzur2013: 289) > Osm. **aḳrabā** (اقرباء): Aralarında soy yakınlığı olanlar. (Devellioğlu 2011: 26)

Ar. **ʿiṣṣ** (عشق): Çok sevmek, aşırı sevmek. (Manzur2013: 267) > Osm. **aşk** (عشق): **segi**. (Devellioğlu 2011: 52)

Ar. **ʿiyār** (عيار): ayar, ölçü. (Manzur2013: 542) > Osm. **ʿayār** (عيار): 1. Altının, gümüşünve başka kıymetli madenlerin karışma derecesi. 2. Saadete doğru gitme. (Devellioğlu 2011: 61)

Ar. **ḡiybe** (غيبة): Bir kimsenin arkasından kötü laf söylemek. 2. Bühtan. (Manzur2013: 705)> Osm. **ḡaybet** (غيبت): 1. Kaybolma. 2. Aleyhinde bulunma, arkasından söyleme, çekiştirme, dedikodu yapma.(Devellioğlu 2011: 322)

Ar. **ḡiyra** (غيرة): Kıskanma, kıskançlık. (Manzur 2013: 709)> Osm. **ḡayret** (غيرت): 1. Çalışma, çabalama. 2. Kıskanma, çekememe. (Devellioğlu 2011: 325)

Ar. **ḥicāme** (حجامة): Boynuz ile kan almak (Manzur 2013: 342) > Osm. **ḥacāmet** (حجامت): Boynuz veya şişe ile vücudun bir organına kanı topladıktan sonra nişter ve menege denilen aletlerle kanlama. (Devellioğlu 2011: 350)

Ar. **ḥizāne** (خزانة): 1. Hazine. 2. İnsanın gönlü, kalbi. (Manzur 2013: 88) > Osm. **ḥazāne** (خزانة): 1. Hazne, hazine. 2. Kalb, gönül. (Devellioğlu 2011: 402)

Ar. **miḳaṣṣ** (مقص): Makas (Manzur 2013: 387) > Osm. **maḳaṣṣ** (مقص): Makas. (Devellioğlu 2011: 662)

Ar. **ṭibā'a** (طباعة): 1. Kılıç ya da para yapma. 2. Kitap basma. (Manzur 2013: 560) > Osm. **ṭabā'at** (طباعت): 1. Kılıç yapma sanaatı. 2. Kitap ve saire basma işi. (Devellioğlu 2011: 1178)

Ar. **vaḳi'a** (واقعة): Olay, bela, musibet. 2. Kıyamet günü. 3. Savaş. (Manzur 2013: 374) > Osm. **vaḳa'a** (وقعه): 1. Olup geçen şey, hadise, olay. 2. Savaş. (Devellioğlu 2011: 1321)

1.1.4 i > e

Ar. **cināze** (جنازة): 1. Tabut. 2. Ölü. (Manzur 2013: 227) > Osm. **cenāze** (جنازه): İnsan ölüsü. (Devellioğlu 2011: 150)

Ar. **cirāḥa** (جراحة): Yara. (Manzur 2013: 82) > Osm. **cerāhat** (جراحت): 1. İrin, yara. 2. Cerrahlık. (Devellioğlu 2011: 151)

Ar. **fīdā** (فداء): köleleri kurtarmak için verilen ücret, kurtarma, kurban. (Manzur 2013: 45) > Osm. **fedā** (فداء): 1. Gözden kaçırma, uğruna verme. 2. Kurban. (Devellioğlu 2011: 291)

Ar. **hicā** (هجاء): Heceleme, sövüp ayıplarını sayıp dökme (Manzur 2013: 45) > Osm. **hece** (هجه): 1. Hece hep birden telaffuz olunan bir veya birkaç harf, bir hareketle ağızdan çıkan söz. 2. Bir kimseyi şiir veya nesir yoluyla yerme. (Devellioğlu 2011: 405)

Ar. **ḥisāb** (حساب): Hesap, sayma. (Manzur 2013: 434) > Osm. **ḥesāb** (حساب): Hesap, sayma, aritmetik. (Devellioğlu 2011: 412)

Ar.**siyahā** (سياحة): Yolculuk (Manzur 2013: 770) > Osm. **seyāḥat** (سياحت): Yolculuk. (Devellioğlu 2015: 1104)

1.1.7 u>ı Ünlü Değişmesine Uğrayan Kelimeler:

Ar.**furṣa** (فرصة): İmkan, uygun zaman (Manzur2013: 67) > Osm. **fırṣat** (فرصت): Uygun zaman, elverişli durum, elden kaçırılmayacak faydalı vakit. (Devellioğlu 2011: 304)

1.1.5 u > o

Ar. **nuḫṣān** (نقصان): Eksiklik, noksanlık. (Manzur 2013: 675) > Osm. **noḫṣān** (نقصان): 1. Eksiklik, azalma, azlık. 2.s. eksik, kusurlu. 3. Yokluk. (Devellioğlu 2011: 987)

Ar. **nuḫṭa** (نقطة): Nokta. (Manzur 2013: 678)>Osm. **noḫṭa** (نقطه): 1. Nokta. 2. Benek, leke. (Devellioğlu 2011: 987)

Ar. **ṣuḥbe** (صحبة): Arkadaşlık; eşlik etme. (Manzur 2013: 279) > Osm. **ṣoḥbet** (صحبت): Görüşüp konuşma; arkadaşlık. (Devellioğlu 2011: 1120)

1.1.6 u> ö Ünlü Değişmesine Uğrayan Kelimeler:

Ar. **ʿumr** (عمر): Hayat, ömür. (Manzur 2013: 435) > Osm. **ömr** (عمر): Ömür, yaşama, yaşayış, hayat. (Devellioğlu 2015: 996)

Ar. **ʿurf** (عرف): örf, adet. (Manzur 2013: 197)> Osm. **örf** (عرف): 1. Adet, hüküm; gelenek. (Devellioğlu 2015: 996)

Ar. **ʿuzr** (عذر): Özür, bahane. (Manzur 2013: 142) > Osm. **özr** (عذر): 1. Bir kusur veya suçun hoş görülmesini gerektiren sebep. 2. Suçun bağışlanması. 3. Engel. (Devellioğlu 2015: 996)

Ar. **ṣuhre** (شهرة): Şöhret, ün. (Manzur2013: 218) > Osm. **ṣöhret** (شهرة): 1. Ün, ad yapma. 2. Ad, san. (Devellioğlu 2015: 1169)

1.1.7 u> ü Ünlü Değişmesine Uğrayan Kelimeler:

Bu ses değişimi, Osmanlıcada ve Türkçede oldukça yaygındır ve diğer ünlü değişikliğine göre daha fazladır. Bu ses değişikliği Arapça kelimelerde kullanılan kısa u ünlüsü Osmanlıcada ü ünlüsüne sıkça değişmiştir.

-u- > -ü-

Ar. **hubūt** (هبوط): Yukarıdan aşağı inme düşme. 2. Düşme. (Manzur2013: 18) > Osm. **hübūt** (هبوط): 1. Yukarıdan aşağı inme düşme. 2. Düşme. 3. uyuşma. (Devellioğlu 2015: 445)

Ar. **ḥukm** (حكم): hüküm. (Manzur 2013: 540) > Osm. **ḥüküm** (حكم): hüküm, emir. (Devellioğlu 2015: 446)

Ar. **hucūm** (هجوم): Saldırı (Manzur2013: 40) > Osm. **hücūm** (هجوم): 1. Saldırı, saldırma. (Devellioğlu 2015: 446)

Ar. **kubrā** (كبري): Daha (en, pek, çok) büyük olan. (Manzur 2013: 580) > Osm. **kübrā** (كبري): daha (en, pek, çok) büyük olan. (Devellioğlu 2015: 613)

Ar. **kufṛ** (كفر): İmansızlık. (Manzur 2013: 688) > Osm. **küfr** (كفر): Allaha ve dine ait şeylere inanma. 2. Dinsizlik, imansızlık. (Devellioğlu 2015: 613)

Ar. **kuḥūf** (كهوف): mağaralar (Manzur 2013: 751) > Osm. **kühūf** (كهوف): mağaralar. (Devellioğlu 2015: 614)

Ar. **kutub** (كتب): Kitaplar. (Manzur 2013: 588) > Osm. **kütüb** (كتب): Kitaplar. (Devellioğlu 2015: 619)

Ar. **mucbar** (مجبور): Zorlanılmış. (Manzur2013: 17) > Osm. **müçber** (مجبور): icbar olunan, olunmuş, zorlanılmış, zorlanılan. (Devellioğlu 2015: 821)

Ar. **mudāḥale** (مداخله): Araya girme. (Manzur2013: 316) > Osm. **müdāḥale** (مداخله): Karışma, araya girme, el katma, sokulma. (Devellioğlu 2015: 825)

Ar. **mulk** (ملك): Mülk (Manzur 2013: 362) > Osm. **mülk** (ملك): 1.Ev, dükkan, arazi gibi taşınmaz ve gelir getiren mal. (Devellioğlu 2015: 842)

Ar. **musā'id** (مساعد): Yardım eden. (Manzur 2013: 582) > Osm. **müsā'id** (مساعد):
1. Yardım eden. 2. Elverişli, uygun. (Devellioğlu 2015: 863)

Ar. **muslim** (مسلم): İslam dininde olan. (Manzur 2013: 660) > Osm. **müslim** (مسلم):
İslam dininde olan. (Devellioğlu 2015: 867)

Ar. **nufūs** (نفوس): Ruhlar, canlar. (Manzur2013: 647) > Osm. **nüfūs** (نفوس):
1. Ruhlar, canlar. 2. İnsanlar. (Devellioğlu 2015: 991)

Ar. **ruyā** (رؤيا): Rüyā (Manzur2013: 16) > Osm. **rüyā** (رؤيا): 1. Düş. 2. **mec.**
gerçekleşmesi beklenen şey. (Devellioğlu 2015: 1054)

Ar. **sukūn** (سكون): Haraketsizlik. (Manzur2013: 630) > Osm. **sükūn** (سكون): 1.
Durma, kımıldamama. 2. Haraketsizlik. (Devellioğlu 2015: 1130)

Ar. **sukūt** (سكوت): Susma. (Manzur2013: 622) > Osm. **sükūt** (سكوت): Susma, söz
söylememe. (Devellioğlu 2015: 1131)

Ar. **zuhd** (زهد): Her türlü zevke karşı koyarak kendini ibadete verme. (Manzur
2013: 419) > Osm. **zühd** (زهد): Her türlü zevke karşı koyarak kendini ibadete verme.
(Devellioğlu 2015: 1390)

1.1.8 Ünlü Türemesine Uğrayan Kelimeler:

Çift ünsüz arasında ünlü türemesi:

Türkçede kelime sonunda her tür çift ünsüz bulunmaz. Bu nedenle sonda
bulunmayan çift ünsüzle biten alıntı kelimelerden büyük çoğunluğunun arasına ünlü
girmiştir. (İşler 2008: 196)

Ar. **ahd** (عهد): Söz, yemin. (Manzûr 2013: 494) > Osm. **ahid** (عهد): 1. Söz verme.
2. And. 3. Yemin. (Devellioğlu 2015: 18)

Ar. **akl** (عقل): Akıl (Manzûr 2013: 371) > Osm. **akıl** (عقل): Akıl. (Devellioğlu
2015: 25)

Ar. **aks** (عكس): Çarpıp geri dönme. (Manzûr 2013: 384) > Osm. **akis** (عكس) :
Çarpma, çarpıp geri dönme. (Devellioğlu 2015: 27)

Ar. **beḥṣ** (بحث): Bir şey hakkında sormak,araştırmak. (Manzur 2013: 331)> Osm.**bahis** (بحث): 1. Konuşulan şey, söz. 2. İddialaşma. (Devellioğlu 2015: 74)

Ar. **ecr** (أجر): Bir iş, hizmet karşılığında verilen şey. (Manzûr 2013: 84)> Osm. **ecir** (اجر): 1. Bir iş, hizmet karşılığında verilen şey. 2. Ücret. (Devellioğlu 2015: 228)

Ar. **fatḥ** (فتق): Ayırma, kırma. (Manzur 2013: 15)> Osm.**fitik**(فتق): kırma, yarama, ayırma, çatlatma. (Devellioğlu 2015: 304)

Ar. **fikr** (فكر): Fikir, düşünce. (Manzûr 2013: 146)> Osm. **fikir** (فكر): 1. Fikir, düşünce. 2. İdrak. (DEVELLİOĞLU 2015: 305)

1.1.9 Ünlü Düşmesine Uğrayan Kelimeler:

Ar. **daḩarān** (دوران): Dönüp dolaşma. (Manzur 2013: 446)> Osm. **devrān** (دوران): Dönüp dolaşma, dolanma. (Devellioğlu 2015: 204)

Ar. **ḡaraḩ** (غرق): Batmak; boğulmak. (Manzûr 2013: 610)> Osm. **ḡarḩ** (غرق): 1. Suya batma; batma, batırma. 2.boğulma, boğma. (Devellioğlu 2015: 320)

Ar. **ḩayavān** (حيوان): Canlılar. (Manzûr 2013: 693)> Osm. **ḩayvān**(حيوان): 1. Canlılık, derilik. 2.Canlı şey. 3.inasrı da içine alan bütün canlılar. (Devellioğlu 2015: 401)

Ar. **muʿāfi** (معافي): 1. Affolunmuş 2. Sıhhatli. (Manzûr 2013: 339)> Osm. **muʿāf** (معافي): 1. Affolunmuş, bağışlanmış. 2. Ayrı tutulmuş. 3. Serbest. 4. **biy**. bağışık. (Devellioğlu 2015: 763)

1.2 Ünsüz Değişmesine Uğrayan kelimeler:

Osmanlıcada genel olarak Arapça alıntılarının hem ünlüleri hem de ünsüzleri birkaç ses değişikliğine uğramıştır. Arapça ses cihazına has sesizleri içeren kelimeler ses değişmelerine uğramıştır. Aşağıdaki örneklerde Osmanlıcada kullanılan Arapça kelimelerde sıkça görülen ünsüz değişimlerine değinilmiştir.

1.2.1 Arapçada kelime sonunda yazılan yuvarlak t (ٹ) Osmanlıcada genellikle açık t (ت) olarak yazılıp okunması:

Açık t /ت/ ve yuvarlak t /ṭ/ (ta-i merbûta- bağlı tā) Arapça sözlerinin sonuna gelen iki farklı t harfi ünsüzüdür. Yuvarlak t /ṭ/ sesi Arap harfli Osmanlıca metinlerde genellikle ya açık t /ت/ olarak ya da güzel ha /h/ ile yazıda gösterilmiştir. İki noktalı t'i ise çok nadir görülmüştür. Dişlik eki olarak kullanılan yuvarlak t /ṭ/ Arapçada telaffuzu; /t/ ve /h/ olarak telaffuz edilir. Yuvarlak t'i /ṭ/ içeren kelime tek başına telaffuz edildiği zaman /h/ olarak telaffuz edilir. Tamamlamalarda ve sonraki kelimelerle bağlı olduğu zaman /t/ olarak telaffuz edilir ve yazıda hep yuvarlak t /ṭ/ olarak gösterilmektedir. Ancak bu durum Osmanlıcada geçerli değil; yuvarlak t /ṭ/ genellikle /t/ olarak telaffuz edilip yazılmıştır. Dolayısıyla burada ses değişiminin söz konusu olduğunu söyleyebiliriz. Arapçada /ṭ/ sesiyle biten kelimeler, Osmanlı Türkçesinin etkisiyle ت'li olur. ت'li bu isimler, Türkçeye hastır. Ör. Ar. بهجة behce – Osm. بهجت behcet (Kaymaz 2011: 70)

Bu tür kelimelerde rastlanacak ses değişikliği, kelimenin Arapçada yazılıp telaffuz edildiği gibi değil Osmanlıcaya geçerken yeni kazandığı ses değeriyle telaffuz edilip yazılmasıdır. Dolayısıyla aşağıdaki kelimelerde ele alınacak ses değişikliği; Arapçada yuvarlak t /ṭ/ ile biten kelimelerin Osmanlıcada genel olarak açık /ت/ telaffuz edilip yazılmış kelimelerdir:

Ar. **‘adāle** (عدالة): Adalet (Menzur 2013: 123)> Osm. **‘adālet** (عدالت): Haklılık, doğruluk. (Devellioğlu 2015: 9)

Ar. **‘āde** (عادة): Alışkanlık, Görenek. (Manzur 2013: 506)> Osm. **‘ādet** (عادت): 1. Görenek, usul, tabiat, alışkanlık. (Devellioğlu 2015: 11)

Ar. **‘ākıbe** (عاقبة): Nihayet. (Manzur 2013: 345)> Osm. **‘ākıbet** (عاقبت): Nihayet, son. (Devellioğlu 2015: 25)

Ar. **‘alāme** (علامة): İşaret. (Menzur 2013: 417)> Osm. **‘alāmet** (علامت): İşaret, iz, nişan. (Devellioğlu 2015: 29)

Ar. **aşāla** (اصالة): Orijinallik; Soyluluk. (Manzur 2013: 163)> Osm. **asālet** (اصالت): 1. Soysop temizliği. 2. Kendi namına hareket. (Devellioğlu 2015: 46)

Ar. **‘azīme** (عزيمة): Azimet, Karar, Gayret. (Manzur 2013: 237)> Osm. **‘azimet** (عزيمت): Gitme, gidiş. (Devellioğlu 2015: 65)

Ar. **cehāle** (جهالة): Cahillik. (Manzur 2013: 246)> Osm. **cehālet** (جهالت): Cahillik, bilmezlik. (Devellioğlu 2015: 146)

Ar. **cenne** (جنة): Cennet; Bahçe. (Manzur 2013: 232)> Osm. **cennet** (جنت): 1. Uçmak. 2. Bahçe. (Devellioğlu 2015: 151)

Ar. **cerāha** (جراحة): Yara; Cerrahlık. (Manzur 2013: 82)> Osm. **cerāhat** (جراحت): 1. Irin, yara. 2. Cerrahlık. (Devellioğlu 2015: 151)

Ar. **cür’e** (جراة): Cesaret. (Manzur 2013: 75)> Osm. **cür’et** (جرات): Cesaret, atılganlık, yiğitlik. (Devellioğlu 2015: 167)

Ar. **da‘va** (دعوة): Çağrı, Davet. (Manzur 2013: 369)> Osm. **da‘vet** (دعوت): Çağırım, çağrı; duâ. (Devellioğlu 2015: 192)

Ar. **dehşe** (دهشة): Şaşma. (Manzur 2013: 434)> Osm. **dehşet** (دهشت): 1. Şaşma. 2. Korku ve telaş gösterme. (Devellioğlu 2015: 194)

Ar. **delāle** (دلالة): Rehberlik, İşaret. (Manzur 2013: 401)> Osm. **delālet** (دلالت): 1. Gösterme, yol gösterme, kılavuzluk, iz, işaret. (Devellioğlu 2015: 195)

Ar. **devle** (دولة): Bir halden bir hale değişmek. (Manzur 2013: 450)> Osm. **devlet** (دولت): Bir hükümet idaresinde teşkilatlandırılmış olan siyasi topluluk. (Devellioğlu 2015: 205)

Ar. **dikḡa** (دقة): Dakiklik. (Manzur 2013: 386)> Osm. **dikḡat** (دقت): Dakiklik, incelik, doğruluk, ince arama. (Devellioğlu 2015: 210)

Ar. **eyāle** (إيالة): Valilik, eyalet. (Manzur 2013: 276)> Osm. **eyālet** (ایالت): Bir valinin idaresi altında bulunan memleket, vilayet. (Devellioğlu 2015: 279)

Ar. **furṣa** (فرصة): İmkan, uygun zaman (Manzur 2013: 67)> Osm. **fırṣat** (فرست): Uygun zaman, elverişli durum, elden kaçırılmayacak faydalı vakit. (Devellioğlu 2015: 304)

Ar. **fiṭna** (فطنة): Zeka, İdrak. (Manzur 2013: 129)> Osm. **fiṭnat** (فطنت): 1. Zihninin her şeyi çabuk anlayışı, zihin açıklığı. (Devellioğlu 2015: 304)

Ar. **ġafle** (غفلة): Dikkatsizlik, Gaflet. (Manzur 2013: 650)> Osm. **ġaflet** (غفلت): 1. Gafillik, boş bulunma, dalgınlık, dikkatsizlik, ihmal. (Devellioğlu 2015: 315)

Ar. **ġarāba** (غرابة): Gariplik. (Manzur 2013: 594)> Osm. **ġarābet** (غرابت): 1. Gariplik, tuhafılık. (Devellioğlu 2015: 319)

Ar. **ḥamāka** (حمافة): Beyinsizlik. (Manzur 2013: 598)> Osm. **ḥamākat** (حماقت): ahmaklık, beyinsizlik, bönülük. (Devellioğlu 2015: 368)

Ar. **ḥamāse** (حماسة): Cesaret. (Manzur 2013: 592)> Osm. **ḥamāset** (حماست): 1. Cesaret, kahramanlık, yiğitlik. (Devellioğlu 2015: 368)

Ar. **ḥarāra** (حرارة): Sıcaklık. (Manzur 2013: 387)> Osm. **ḥarāret** (حرارت): 1. Sıcaklık. 2. Ateş 3. Susuzluk. (Devellioğlu 2015: 376)

Ar. **ḥaraka** (حركة): Hareket. (Manzur 2013: 408)> Osm. **ḥareket** (حرکت): Sarsinti, deprem. (Devellioğlu 2015: 377)

Ar. **ḥaṣāna** (حصانة): Dokunmazlık. (Manzur 2013: 479)> Osm. **ḥaṣānet** (حصانت): 1. Bir bina veya başka yapının zaptolunamayacak derecedeki sağlamlığı. 2. Kadının kendine hakim olması. (Devellioğlu 2015: 383)

Ar. **ḥasāra** (خسارة): Kayıp, Zarar, Hasar. (Manzur 2013: 91)> Osm. **ḥasāret** (خسارت): Zarar, ziyan. (Devellioğlu 2015: 384)

Ar. **ḥayā** (حياة): Canlılık, Hayat. (Manzur 2013: 691)> Osm. **ḥayāt** (حيات): 1. Dirilik, canlılık. (Devellioğlu 2015: 399)

Ar. **hidāye** (هداية): Doğru yolu göstermek. (Manzur 2013: 60)> Osm. **hidāyet** (هدایت): Hak yoluna, doğru yola kılavuzlama. (Devellioğlu 2015: 423)

Ar. **ḥikme** (حكمة): İlim, bilgelik. (Manzur 2013: 540)> Osm. **ḥikmet** (حکمت): 1. Hakimlik. 2. Sebep. (Devellioğlu 2015: 423)

Ar. **hidme** (خدمة): İş, Hizmet. (Manzur 2013: 41)> Osm. **hidmet** (خدمت): İş, iş görme, vazife, memurluk. (Devellioğlu 2015: 430)

Ar. **huşuma** (خصومة): Çekişmek, Husumet. (Manzur 2013: 115)> Osm. **huşumet** (خصومت): 1. Hasımlık, düşmanlık. (Devellioğlu 2015: 442)

Ar. **ibāde** (عبادة): İtaat, Allah'ın emirlerini yerine getirmek. (Manzur 2013: 50)> Osm. **ibādet** (عبادت): Allah emirlerini yerine getirmek, tapma, tapınma. (Devellioğlu 2015: 462)

Ar. **ihāne** (إهانة): Hakaret etmek, aşağılamak. (Manzur 2013: 166)> Osm. **ihānet** (إهانت): Haksızlık, hayınlık, kötülük. (Devellioğlu 2015: 473)

Ar. **iķama** (إقامة): Oturma, kalma (Manzur 2013: 545)> Osm. **iķamet** (اقامت): Oturma. (Devellioğlu 2015: 486)

Ar. **irāda** (إرادة): İsteme, dilemek. (Manzur 2013: 295)> Osm. **irādet** (ارادت): İrade, dileme, gönül isteği. (Devellioğlu 2015: 511)

Ar. **istikama** (استقامة): Bir şeyi düzeltmek, düzelme. (Manzur 2013: 545)> Osm. **istikamet** (استقامت): Doğruluk, doğru hareket. (Devellioğlu 2015: 526)

Ar. **iķāra** (إشارة): Bir şeyi göstermek, alamet. (Manzur 2013: 227)> Osm. **iķāret** (إشارات): Bir şeyi gösterme, iz, alamet. (Devellioğlu 2015: 534)

Ar. **iķāa** (إطاعة): İtaat etmek. (Manzur 2013: 661)> Osm. **iķāat** (إطاعت): Boyun eğme, dinleme, alınan emre göre davranma. (Devellioğlu 2015: 536)

Ar. **ķabāha** (قباحة): Çirkinlik, Kötülük. (Manzur 2013: 218)> Osm. **ķabāhat** (قباحت): Çirkin hareket, uygunsuz iş. (Devellioğlu 2015: 546)

Ar. **ķanaa** (قناعة): Hoşnutluk, kanaat etmek. (Manzur 2013: 511)> Osm. **ķanaat** (قناعت): Kismete razı olma, bir şeyi yeterli görüp fazlasını istememe. (Devellioğlu 2015: 560)

Ar. **ķisme** (قسمه): Nasip; Bölme. (Manzur 2013: 362)> Osm. **ķismet** (قسمت): 1. Bölme, pay etme, hisseler ayırma. 2. Talih, nasip, kader. (Devellioğlu 2015: 594)

Ar. **ḳıyāfe** (قيافة): İz sürmek. (Manzur 2013: 538)> Osm. **ḳıyāfet** (قيافت): 1. Kılık, bir şeyin dış görünüşü. (Devellioğlu 2015: 595)

Ar. **ḳıyāme** (قيامة): Kıyamet, Diriliş. (Manzur 2013: 550)> Osm. **ḳıyāme** (قيامت): 1. Dünyanın sonu, bütün ölülerin dirilerek mahşerde toplanacakları zaman. (Devellioğlu 2015: 595)

Ar. **ḳudra** (قدرة): Güç, Bir şeyi yapabilmek. (Manzur 2013: 264)> Osm. **ḳudret** (قدرت): 1. Kuvvet, takat, güç. (Devellioğlu 2015: 604)

Ar. **ḳuvva** (قوة): Kuvvet, güç. (Manzur 2013: 552)> Osm. **ḳuvvet** (قوت): 1. Kuvvet, güç. (Devellioğlu 2015: 611)

Ar. **lāne** (لعنة): Beddua, lanet, Allah'ın rahmetinden kovmak. (Manzur 2013: 91)> Osm. **lānet** (لعنت): Allah'ın mağfiretinden mahrumluk; uğursuzluk (Devellioğlu 2015: 624)

Ar. **laṭāfa** (لطافة): Naziklik, güzellik. (Manzur 2013: 81)> Osm. **leṭāfet** (لطافت): latiflik, hoşluk, güzellik. (Devellioğlu 2015: 631)

Ar. **lezze** (لذة): Tat. (Manzur 2013: 66)> Osm. **lezzet** (لذت): tat, çeşni. (Devellioğlu 2015: 634)

Ar. **mahāra** (مهاراة): Beceriklilik, marifet. (Manzur 2013: 386)> Osm. **mahāret** (مهارت): Ustalık, beceriklilik. (Devellioğlu 2015: 650)

Ar. **maʿrife** (معرفة): Bilgi, (Manzur 2013: 194)> Osm. **maʿrifet** (معرفت): Ustalıkla yapılmış olan şey. (Devellioğlu 2015: 670)

Ar. **memleke** (مملكة): Krallık. (Manzur 2013: 362)> Osm. **memleket** (مملكت): 1. Ülke, devlet toprağı 2. bir kimsenin doğup büyüdüğü yer. (Devellioğlu 2015: 707)

Ar. **menfaʿa** (منفعة): Fayda, yarar. (Manzur 2013: 655)> Osm. **menfaʿaat** (منفعت): Fayda, kar, çıkar. (Devellioğlu 2015: 712)

Ar. **meşakka** (مشقة): Zorluk, yorgunluk. (Manzur 2013: 159)> Osm. **meşakkat** (مشقت): Zahmet, sıkıntı, güçlük. (Devellioğlu 2015: 730)

Ar. **metāne** (متانة): Sağlamlık, kuvvet. (Manzur 2013: 196)> Osm. **metānet** (متانت): Metinlik, sağlamlık, kuvvetli olma. (Devellioğlu 2015: 734)

Ar. **mille** (ملة): Din, Şariat. (Manzur 2013: 368)> Osm. **millet** (ملت): 1. Din, mezhep. 2. Sınıf, topluluk. (Devellioğlu 2015: 754)

Ar. **minne** (منة): Nimet, iyilik. (Manzur 2013: 377)> Osm. **minnet** (منت): Bir iyiliğe, bir iyilik yapana karşı kendini borçlu görme. (Devellioğlu 2015: 756)

Ar. **muḥālefe** (مخالفة): Benzememek, aykırılık. (Manzur 2013: 190)> Osm. **muhālefet** (مخالفت): Uygunsuzlu, aykırılık, düşmanlık. (Devellioğlu 2015: 776)

Ar. **muşibe** (مصيبة): Bela, Sıkıntı. (Manzur 2013: 422)> Osm. **muşibet** (مصيبت): Ansızın gelen belâ. (Devellioğlu 2015: 802)

Ar. **muṭābaḳa** (مطابقة): Benzemek, uygunluk. (Manzur 2013: 562)> Osm. **muṭābaḳat** (مطابقت): Uygunluk, uyuşma, anlaşma. (Devellioğlu 2015: 805)

Ar. **müdee** (مدة): Süre. (Manzur 2013: 230)> Osm. **müddet** (مدت): Zaman, vakit, muayyen vakit. (Devellioğlu 2015: 826)

Ar. **muḥle** (مهلة): Süre, ağırlık. (Manzur 2013: 390)> Osm. **mühlet** (مهلت): Bir şeyin yapılması için verilen zaman. (Devellioğlu 2015: 835)

Ar. **naşīḥa** (نصيحة): Öğüt. (Manzur 2013: 571)> Osm. **naşīḥat** (نصيحت): Öğüt. (Devellioğlu 2015: 947)

Ar. **necābe** (نجابة): Soyluluk. (Manzur 2013: 453)> Osm. **necābet** (نجابت): Soyluluk, soy temizliği. (Devellioğlu 2015: 954)

Ar. **nezāhe** (نزاهة): Dürüstlük, paklık. (Manzûr 2013: 526)> Osm. **nezāhet** (نزاهت): 1. Temizlik, paklık. 2. İncelik. (Devellioğlu 2015: 974)

Ar. **niʿme** (نعمة): Nimet. (Manzur 2013: 621)> Osm. **niʿmet** (نعمت): 1. İyilik, lutf, ihsan. 2. yiyeceğe, içeceğe ait şeyler. (Devellioğlu 2015: 981)

Ar. **niyye** (نية): Niyet. (Manzur 2013: 757)> Osm. **niyyet** (نيت): 1. Niyet, meram, kurma. 2. Namazdan, oruçtan önce başlama duasını okuma. (Devellioğlu 2015: 986)

Ar. **rahma** (رحمة): Acıma, Şefkat. (Manzur 2013: 102)> Osm. **rahmet** (رحمت): Acıma, esirgeme, koruma. (Devellioğlu 2015: 1022)

Ar. **rakabe** (رقابة): Gözetmek. (Manzur 2013: 208)> Osm. **reķabet** (رقابت): Gözleme, gözetleme. (Devellioğlu 2015: 1034)

Ar. **rezale** (ردالة): Rezil olmak. (Manzur 2013: 127)> Osm. **rezālet** (ردالت): 1. Rezillik, alçaklık. 2. Utanılacak hal. (Devellioğlu 2015: 1041)

Ar. **raşva** (رشوة): Rüşvet. (Manzur 2013: 152)> Osm. **rişvet** (رشوت): **Rüşvet**. Rüşvet. (Devellioğlu 2015: 1046)

Ar. **ruhşā** (رخصة): İzin. (Manzur 2013: 107)> Osm. **ruhşat** (رخصت): İzin, müsaade. (Devellioğlu 2015: 1049)

Ar. **ruṭūba** (رطوبة): Yaşlık. (Manzur 2013: 166)> Osm. **ruṭūbet** (رطوبت): Yaşlık, nem. (Devellioğlu 2015: 1051)

Ar. **saʿa** (ساعة): Saat, bir zaman dilimi. (Manzur 2013: 739)> Osm. **sa at** (ساعت): Saatler. (Devellioğlu 2015: 1056)

Ar. **şadaķa** (صدقة): Dostluk. (Manzur 2013: 299)> Osm. **şadaķat** (صداقت): Dostluk, vefalık, içten bağlılık. (Devellioğlu 2015: 1059)

Ar. **sefāle** (سفالة): Alçaklık, aşağılık. (Manzur 2013: 604)> Osm. **sefālet** (سفالت): 1. sefillik, hakirlik, aşağılık. 2. Yoksulluk. (Devellioğlu 2015: 1084)

Ar. **siyāḥa** (سياحة): Yolculuk, turizm, seyahat etmek. (Manzur 2013: 770)> Osm. **seyāḥat** (سياحت): Yolculuk, gezi. (Devellioğlu 2015: 1104)

Ar. **şinaʿa** (صناعة): Sanaat. (Manzur 2013: 409)> Osm. **şinaʿah** (صناعت): Ustalık, maharet. (Devellioğlu 2015: 1108)

Ar. **şehāde** (شهادة): Şahitlik; Şehadet. (Manzur 2013: 215)> Osm. **şahādet** (شهادت): 1. Şahitlik, şahitlik etme. 2. Bir şeyin doğruluğuna inanma. (Devellioğlu 2015: 1137)

Ar. **şefka** (شفقة): Acıma, merhamet. (Manzur 2013: 148)> Osm. **şefkat** (شفقت): 1. Şefkat, acıyarak ve esirgeyerek sevmek. (Devellioğlu 2015: 1147)

Ar. **şahva** (شهوة): İstek, şehvet. (Manzur 2013: 222)> Osm. **şehvet** (شهوت): 1. Aşırı istek. 2. nefis. (Devellioğlu 2015: 1151)

Ar. **şerī'a** (شریعة): Şeriat, İlahi kanun. (Manzur 2013: 82)> **şeriat** (شریعت): 1. Doğru yol. 2. Allah'ın emri. (Devellioğlu 2015: 1157)

Ar. **şirke** (شركة): Ortaklık. (Manzur 2013: 94)> Osm. **şirket** (شرکت): 1. Ortaklık. 2. Ticaret için meydana gelen ortaklık. (Devellioğlu 2015: 1167)

Ar. **şuhra** (شهرة): Ün, Şöhret. (Manzur 2013: 218)> Osm. **şöhret** (شهرت): Ün, ad, yapma. (Devellioğlu 2015: 1169)

Ar. **ṭabī'a** (طبیعة): Yaradılış, tabiat. (Manzur 2013: 560)> Osm. **ṭabī'at** (طبیعت): 1. Tabiat, yaradılış, adet. (Devellioğlu 2015: 1180)

Ar. **ticāra** (تجارة): Ticaret. (Manzur 2013: 594)> Osm. **ticāret** (تجارت): Ticaret, alım-satım. (Devellioğlu 2015: 1292)

Ar. **ucra** (اجرة): Ücret. (Manzur 2013: 84)> Osm. **ücret** (اجرت): 1. Hizmet karşılığı verilen para veya mal. (Devellioğlu 2015: 1311)

Ar. **vaşiyye** (وصیة): Vasiyet, Öğüt. (Manzur 2013: 324)> Osm. **vaşiyyet** (وصیت): Bir kimsenin öldükten sonra yapılmasını istediği şey. (Devellioğlu 2015: 1326)

Ar. **vefā** (وفاة): Ölüm. (Manzur 2013: 364)> Osm. **vefāt** (وفات): Ölüm, ölme. (Devellioğlu 2015: 1332)

Ar. **zahme** (زحمة): Klabalık; rahatsızlık. (Manzur 2013: 351)> Osm. **zahmet** (زحمت): 1. Sıkıntı, eziyet, rahatsızlık. 2. Zor güç. (Devellioğlu 2015: 1359)

Ar. **ziyāra** (زيارة): Ziyaret. (Manzur 2013: 433)> Osm. **ziyāret** (زيارت): Görmeye gitmeye, gidilme. (Devellioğlu 2015: 1387)

1.2.2. *ṡ > v çift dudak sesi ṡ'si, diş-dudak v'sine ses değişmesi*

Arap alfabesinde /v/ sesi bulunmamaktadır. Osmanlıcada ve Türkiye Türkçesinde /ṡ /sesi içeren Arapça kelimeler genel olarak /v/ sesi ile telaffuz edilmiştir.

ṡ-> v-

Ar. **ṡahḁe** (وحدة): Yalnızlık. (Manzûr 2013: 234)> Osm. **vaḁdet** (وحدة): 1. Yalnızlık, teklik, birlik. (Devellioğlu 2015: 1319)

Ar. **ṡāhid** (واحد): Tek, bir. (Manzûr 2013: 233)> Osm. **vāhid** (واحد): Tek, bir. (Devellioğlu 2015: 1320)

Ar. **ṡahīd** (وحيد): Yalnız. (Manzûr 2013: 234)> Osm. **vaḁīd** (وحيد): Yalnız, tek. (Devellioğlu 2015: 1320)

Ar. **ṡahṡe** (وحشة): Yalnızlık, tenhalık, vaḡşilik. (Manzur 2013: 239)> Osm. **vaḡset** (وحشت): 1. Vaḡşilik. 2. Issızlık. 3. Korku, ürküntü. (Devellioğlu 2015: 1320)

Ar. **ṡaḡar** (وقار): Ağırbaşlılık. (Manzûr 2013: 369)> Osm. **vaḡar** (وقار): Ağırbaşlılık, temkinlilik. (Devellioğlu 2015: 1321)

Ar. **ṡaḡf** (وقف): Durdurma, durma. (Manzûr 2013: 378)> Osm. **vaḡf** (وقف): Durdurma, alıykoma. 2. Duruş, durma. 3. Bir malı veya mülkü bir hayır işine bağılama bırakma. (Devellioğlu 2015: 1321)

Ar. **ṡāḡrā** (واقعة): Bela, müsibet, savaş. (Manzûr 2013: 374)> Osm. **vāḡrā** (واقعة): 1. Vuku bulmuş, olmuş bir iş, gerçek. 2. Cenk, savaş. (Devellioğlu 2015: 1322)

Ar. **ṡaḡt** (وقت): Vakit, zaman. (Manzûr 2013: 365)> Osm. **vaḡt** (وقت): 1. Vakit, zaman. 2. Saat, günün muhtelif saatleri. (Devellioğlu 2015: 1323)

Ar. **ṡāris** (وارث): Mirasçı. (Manzûr 2013: 269)> Osm. **vāris** (وارث): 1. Mirasçı, kendisine miras düşen. (Devellioğlu 2015: 1325)

Ar. **vāsīṭa** (واسطه): Alet, araç. (Manzûr 2013: 299)> Osm. **vāsīṭa** (واسطه): 1. Aracı, arada bulunan, araya giren, meyanıcı. 2. Alet, araç. (Devellioğlu 2015: 1327)

Ar. **vaṭan** (وطن): Vatan. (Manzûr 2013: 342)> Osm. **vaṭan** (وطن): Yurt. (Devellioğlu 2015: 1328)

Ar. **veda** (وداع): Veda, ayrılma. (Manzûr 2013: 256)> Osm. **veda** (وداع): Ayrılma, ayrılış, Allaha ısmarladık. (Devellioğlu 2015: 1331)

Ar. **vefā** (وفاة): Ölüm. (Manzûr 2013: 364)> Osm. **vefāt** (وفاة): Ölüm, ölme. (Devellioğlu 2015: 1332)

Ar. **vekīl** (وكيل): Birinin, işini görmesi için yerine bıraktığı veya yetki verdiği kimse. (Manzûr 2013: 392)> Osm. **vekīl** (وكيل): Birinin, işini görmesi için yerine bıraktığı veya yetki verdiği kimse. (Devellioğlu 2015: 1334)

Ar. **veled** (ولد): Oğul. (Manzur 2013: 397)> Osm. **veled** (ولد): 1. Çocuk, erkek evlad. 2. Oğul. (Devellioğlu 2015: 1335)

Ar. **vicdān** (وجدان): Duygu; İnsanın içindeki iyi ile kötüyü ayıdeden duygu. (Manzur 2013: 222)> Osm. **vicdān** (وجدان): 1. Bulma, bir şeyi bir halde görme. 2. Duyma, duygu. 3. İnsanın içindeki iyi ile kötüyü ayıdeden duygu. (Devellioğlu 2015: 1340)

-v-> -v-

Ar. **ahaveyn** (اخوين): İki kardeş. (Manzur 2013: 96)> Osm. **ahaveyn** (اخوين): İki kardeş. (Devellioğlu 2015: 16)

Ar. **aḥvāl** (أحوال): Durumlar, seneler. (Manzur 2013: 664)> Osm. **aḥvāl** (أحوال): 1. Oluşlar, bulunuşlar, durumlar. (Devellioğlu 2015: 22)

Ar. **aḥvāl** (أحوال): Dayılar. (Manzur 2013: 255)> Osm. **aḥvāl** (أحوال): Dayılar. (Devellioğlu 2015: 22)

Ar. **aḥvāz** (أحواض): Havuzlar (Manzur 2013: 661)> Osm. **aḥvāz** (أحواض): Havuzlar. (Devellioğlu 2015: 22)

Ar. **aḳvā** (أقوي): En güçlü. (Manzur 2013: 552)> Osm. **aḳvā** (اقوي): En kavi, çok güçlü. (Devellioğlu 2015: 27)

Ar. **aḳvāl** (أقوال): Sözler, Laflar. (Manzur 2013: 540)> Osm. **aḳvāl** (اقوال): Sözler, lakırdılar. (Devellioğlu 2015: 27)

Ar. **aḳvām** (أقوام): Kavımlar, uluslar. (Manzur 2013: 551)> Osm. **aḳvām** (اقوام): Milletler, uluslar. (Devellioğlu 2015: 27)

Ar. **aḳvāt** (أقوات): Rızık, yiyecek. (Manzur 2013: 530)> Osm. **aḳvāt** (اقوات): Yemekler, yenilecek şeyler, azıklar. (Devellioğlu 2015: 27)

Ar. **aḳvem** (اقوم): En doğru. (Manzur 2013: 546)> Osm. **aḳvem** (اقوم): En çok doğru. (Devellioğlu 2015: 28)

Ar. **aṣṣab** (أصوب): En doğru. (Manzur 2013: 422)> Osm. **aṣveb** (اصوب): Çok doğru. (Devellioğlu 2015: 51)

Ar. **ʿāvaïd** (عوائد): Aidat, gelirler. (Manzur 2013: 505)> Osm. **ʿavāïd** (عوائد): Gelirler. (Devellioğlu 2015: 58)

Ar. **ʿavālim** (عوالم): Dünyalar. (Manzûr 2013: 418)> Osm. **ʿavālim** (عوالم): Dünyalar. (Devellioğlu 2015: 59)

Ar. **ʿavākib** (عواقب): Sonuçlar, sonlar. (Manzûr 2013: 343)> Osm. **ʿavākib** (عواقب): Neticeler, sonuçlar, sonlar. (Devellioğlu 2015: 59)

Ar. **bevāṭil** (بواطل): Haksız, batıl. (Manzûr 2013: 443)> Osm. **bevāṭil** (بواطل): Batıl, yaramaz şeyler. (Devellioğlu 2015: 105)

Ar. **bavāṭın** (بواطن): Gizli, iç. (Manzûr 2013: 446)> Osm. **bevāṭın** (بواطن): Gizli, kpslı şeyler. (Devellioğlu 2015: 105)

Ar. **daʿva** (دعوة): Çağrı, Davet. (Manzur 2013: 369)> Osm. **daʿvet** (دعوت): Çağırma, çağrı; ziyafet; dua. (Devellioğlu 2015: 192)

Ar. **devā** (دواء): İlaç. (Manzur 2013: 462)> Osm. **devā** (دواء): 1. İlaç. 2. Çare, tedbir. (Devellioğlu 2015: 204)

Ar. **devāir** (دوائر): Daireler. (Manzur 2013: 446)> Osm. **devāir** (دوائر): daireler. (Devellioğlu 2015: 204)

Ar. **devām** (دوام): Daim olma, sürme. (Manzur 2013: 452)> Osm. **devām** (دوام): 1. Daim olma, bir halde bulunma, sürme. 2. Sebat. (Devellioğlu 2015: 204)

Ar. **daṣarān** (دوران): Dönüp dolaşma. (Manzur 2013: 446)> Osm. **devrān** (دوران): Dönüp dolaşma, dolanma. (Devellioğlu 2015: 204)

Ar. **devāhi** (دواهي): Musibet, Bela. (Manzur 2013: 442)> Osm. **devāhi** (دواهي): Musibetler, felaketler, büyük belalar. (Devellioğlu 2015: 204)

Ar. **daṣr** (دور): Dönme. (Manzur 2013: 446)> Osm. **devr** (دور): 1. Dönme, bir şeyin etrafını dolaşma. 2. Dönüp dolaşma. (Devellioğlu 2015: 205)

Ar. **devāvin** (دواوين): Divanlar. (Manzur 2013: 458)> Osm. **devāvin** (دواوين): Şair divanları. (Devellioğlu 2015: 205)

Ar. **daṣre** (دوره): Dönme, dönüş. (Manzur 2013: 444)> Osm. **devvre** (دوره): 1. Dönüş, dönme. 2. Bir şeyin firdolayı etrafı, kenarı. 3. Dönem. (Devellioğlu 2015: 206)

Ar. **daṣvār** (دوار): Çok dönen. (Manzur 2013: 446)> Osm. **devvār** (دوار): Devreden, çok dönen. (Devellioğlu 2015: 207)

Ar. **ecvibe** (اجوبه): Yanıtlar, Cevaplar. (Manzur 2013: 250)> Osm. **ecvibe** (اجوبه): Sorulan şeylerin, söylenilen sözlerin karşılıkları. (Devellioğlu 2015: 230)

Ar. **ekvān** (أكوان): Alemler. (Manzûr 2013: 774)> Osm. **ekvān** (اكوان): Varlıklar; alemler. (Devellioğlu 2015: 242)

Ar. **emvāc** (أمواج): Dalgalar. (Manzûr 2013: 399)> Osm. **emvāc** (امواج): Dalgalar. (Devellioğlu 2015: 250)

Ar. **emvāt** (أموات): Ölüler. (Manzûr 2013: 397)> Osm. **emvāt** (اموات): Ölüler. (Devellioğlu 2015: 251)

Ar. **envāʿ** (أنواع): Çeşitler. (Manzûr 2013: 744)> Osm. **envāʿ** (انواع): Çeşitler, türlüler. (Devellioğlu 2015: 257)

Ar. **envār** (أنوار): Işıklar. (Manzûr 2013: 735)> Osm. **envār** (انوار): Ziyalar, aydınlıklar, ışıklar, parlıklar. (Devellioğlu 2015: 257)

Ar. **arvāh** (أرواح): Canlar. (Manzûr 2013: 285)> Osm. **ervāh** (ارواح): Canlar, hayatın cevherleri. (Devellioğlu 2015: 262)

Ar. **esvād** (أسود): Siyah. (Manzûr 2013: 737)> Osm. **esved** (اسود): Siyah, kara. (Devellioğlu 2015: 269)

Ar. **eşvāt** (أصوات): Sesler. (Manzûr 2013: 424)> Osm. **eşvāt** (اصوات): Sesler, sedalar. (Devellioğlu 2015: 269)

Ar. **evāmīr** (أوامر): Emirler. (Manzûr 2013: 212)> Osm. **evāmīr** (اوامر): Buyruklar, buyrutlar. (Devellioğlu 2015: 273)

Ar. **evceb** (أوجب): En gerekli. (Manzûr 2013: 218)> Osm. **evceb** (اوجب): En vacip, pek lüzumlu, çok gerekli. (Devellioğlu 2015: 274)

Ar. **evceh** (أوجه): En uygun. (Manzûr 2013: 228)> Osm. **evceh** (اوجه): Çok uygun. (Devellioğlu 2015: 274)

Ar. **evḥad** (أوحد): Tek, bir. (Manzûr 2013: 235)> Osm. **evḥad** (اوحد): yegane, tek, bir, tane. (Devellioğlu 2015: 274)

Ar. **evhām** (أوهام): Kuruntular. (Manzûr 2013: 421)> Osm. **evhām** (اوهام): Zanlar, kuşkular, esassız şeyler, kuruntular. (Devellioğlu 2015: 274)

Ar. **evḥaṣ** (أوحش): En vahşi. (Manzûr 2013: 239)> Osm. **evḥaṣ** (اوحش): Daha vahşi, çok vahşetli. (Devellioğlu 2015: 274)

Ar. **evḳat** (أوقات): Zamanlar. (Manzûr 2013: 365)> Osm. **evḳat** (اوقات): Zamanlar, çağlar. (Devellioğlu 2015: 275)

Ar. **evlād** (أولاد): Çocuklar. (Manzûr 2013: 397)> Osm. **evlād** (اولاد): Çocuklar. (Devellioğlu 2015: 276)

Ar. **evliyā** (أولياء): Allaha daha yakın bulunanlar. (Manzûr 2013: 405)> Osm. **evliyā** (اولياء): 1. Keramet sahibi olanlar. 2. Allaha daha yakın bulunanlar. 3. Koruyanlar. (Devellioğlu 2015: 276)

Ar. **evrād** (أوراد): Okunması adet olunan dini dualar. (Manzûr 2013: 271)> Osm. **evrād** (اوراد): Okunması adet olunan dini dualar. (Devellioğlu 2015: 276)

Ar. **evrāk** (أوراق): Yapraklar, evraklar. (Manzûr 2013: 277)> Osm. **evrāk** (اوراق): Yapraklar, Kağıtlar. (Devellioğlu 2015: 276)

Ar. **evrām** (أورام): Ur, şişler. (Manzûr 2013: 283)> Osm. **evrām** (اورام): Vücutta peyda olan şişler, yumrular. (Devellioğlu 2015: 276)

Ar. **avṣāf** (أوصاف): Sıfatlar. (Manzûr 2013: 319)> Osm. **evṣāf** (اوصاف): Sıfatlar, kaliteler. (Devellioğlu 2015: 277)

Ar. **evvel** (أول): İlk, önce. (Manzûr 2013: 274)> Osm. **evvel** (اول): 1. Önce, ilk, birinci, ibtida, başlangıç. 2. zf. Eski, geçmiş zamanda. (Devellioğlu 2015: 277)

Ar. **evzāc** (أوضاع): Haller, Vaziyetler. (Manzûr 2013: 330)> Osm. **evzāc** (اوضاع): Haller, vaziyetler, tavırlar, duruşlar. (Devellioğlu 2015: 278)

Ar. **evzah** (أوضح): Besbelli. (Manzûr 2013: 327)> Osm. **evzah** (اوضح): Daha vazih, çok açık, besbelli. (Devellioğlu 2015: 278)

Ar. **evzān** (أوزان): Tartılar. (Manzûr 2013: 293)> Osm. **evzān** (اوزان): Tartılar, ağırlıklar, ölçüler. (Devellioğlu 2015: 278)

Ar. **havz** (حوض): Havuz. (Manzûr 2013: 661)> Osm. **havz** (حوض): Havuz. (Devellioğlu 2015: 278)

Ar. **ihvān** (إخوان): Kardeşler, dostlar. (Manzûr 2013: 96)> Osm. **ihvān** (إخوان): 1. Sadık, samimi, candan dostlar. (Devellioğlu 2015: 485)

Ar. **mevāsīm** (مواسم): Mevsimler. (Manzûr 2013: 305)> Osm. **mevāsīm** (مواسم): Mevsimler. (Devellioğlu 2015: 736)

Ar. **ma'v'iza** (موعظة): Öğüt. (Menzur 2013: 349)> Osm. **mev'izet** (موعظة): Öğüt. (Devellioğlu 2015: 737)

Ar. **mev'ki** (موقع): Yer. (Menzur 2013: 374)> Osm. **mev'ki** (موقع): 1. Yer. 2. Nakil vasıtalarında yer sınıfı. (Devellioğlu 2015: 738)

Ar. **mevrid** (مورد): varacak yol. (Manzûr 2013: 271)> Osm. **mevrid** (مورد): Varacak yer, varacak yol. (Devellioğlu 2015: 738)

Ar. **mevlid** (مولد): Doğma. (Manzûr 2013: 398)> Osm. **mevlid** (مولد): 1. İnsanın doğduğu yer. 2. Doğma, dünyaya gelme. (Devellioğlu 2015: 739)

Ar. **mevlūd** (مولود): Bebek, yeni doğmuş çocuk. (Manzûr 2013: 399)> Osm. **mevlūd** (مولود): 1. Yeni doğmuş çocuk. (Devellioğlu 2015: 739)

Ar. **mev'zu** (موضوع): Konu. (Manzûr 2013: 329)> Osm. **mevzū** (موضوع): Konu. (Devellioğlu 2015: 740)

Ar. **muḥtevā** (محتوي): İçerik, içine alınmış. (Manzûr 2013: 676)> Osm. **muḥtevā** (محتوي): Bir şeyin içinde bulunan; içteki şey. (Devellioğlu 2015: 788)

Ar. **nevbe** (نوبة): Nöbet, sıra, defa. (Manzûr 2013: 732)> Osm. **nevbet** (نوبت): 1. Sıra; sıra ile görülen iş. (Devellioğlu 2015: 970)

Ar. **ṣalavāt** (صلوات): Namazlar. (Manzûr 2013: 387)> Osm. **ṣalavāt** (صلوات): 1. Namazlar. (Devellioğlu 2015: 1071)

Ar. **ṣhevī** (شهوي): Şevhetli kadın. (Manzûr 2013: 222)> Osm. **ṣhevī** (شهوي): Şehvetli. (Devellioğlu 2015: 1149)

Ar. **taşvîr** (تصوير): Yaratmak, resmini yapma. (Manzûr 2013: 429)> Osm. **taşvîr** (تصوير): 1. Resmini yapma. 2. Resim, figür. 3. Ed. Yazıyla tarif etme. (Devellioğlu 2015: 1212)

Ar. **tavşîye** (توصيه): Öğütme, tavsiye etmek. (Manzûr 2013: 324)> Osm. **tavşîye** (توصيه): 1. Vasiyet bırakma. 2. Sipariş etme, ısmarlam. 3. Öğütme. (Devellioğlu 2015: 1215)

1.2.3. **z (ض) > z (ز) Ünsüz Değişmesine Uğrayan kelimeler:**

/ z / sesi, Araplar bunu yalnız kendi dillerinde bulunan bir ses olarak kabul ederler ki, bu ses, dilin orta kısmının yükseltmesiyle ve ucunun dişler arasına girecekmiş gibi bir vaziyette tutulması ve nefesin dilin yanlarından çıkartılmasıyla meydana gelen z ile d sesleri arasında bir sesi gösterir. Bu ses bazılarınca z'e yakın, bazılarınca da d'ye yakındır. (Ahmed Ateş 1964: 8)

(ض) harfi Türkçede bulunmamaktadır. Arapçaya özgü olan bu ses Arapçadan Osmanlıcaya geçen bazı kelimelerde yer alır. Osmanlıcada /z/ sesi bazen /d/ bazen de /z/ olarak telaffuz edilmiştir. Aşağıdaki örneklerde /z/ 'e değişmiş olanlar yer almaktadır.

z-> z-

Ar. **zabt** (ضبط): Sıkı tutma. (Manzûr 2013: 457)> Osm. **zabt** (ضبط): 1. Sıkı tutma. 2. İdaresi altına alma, kendine mal etme. (Devellioğlu 2015: 1356)

Ar. **zâbiṭ** (ضابط): Sıkı tutan. (Manzûr 2013: 457)> Osm. **zâbiṭ** (ضابط): 1. Subay. 2. **mec.** Tuttuğu koparan, dediğini yaptıran. (Devellioğlu 2015: 1356)

Ar. **zaʿf** (ضعف): Zayıflık, kuvvetsizlik. (Manzûr 2013: 503)> Osm. **zaʿf** (ضعف): 1. Zayıflık, kuvvetsizlik. 2. Meyil. (Devellioğlu 2015: 1357)

Ar. **zaʿîf** (ضعيف): Zayıf, güçsüz. (Manzûr 2013: 503)> Osm. **zaʿîf** (ضعيف): Zayıf, güçsüz, kuvvetsiz, takatsız, kansız, arık. (Devellioğlu 2015: 1359)

Ar. **zamîr** (ضمير): Vicdan, zamir, iç. (Manzûr 2013: 527)> Osm. **zamîr** (ضمير): İç, içyüz. 2. Vicdan. (Devellioğlu 2015: 1361)

Ar. **ẓarr** (ضرر): Zarar, kötülük, eziyet. (Manzûr 2013: 486)> Osm. **zarr** (ضر): Zarar. (Devellioğlu 2015: 1363)

Ar. **ẓayf** (ضعيف): Konuk. (Manzûr 2013: 549)>Osm. **zayf** (ضعيف): Misafir, konuk. (Devellioğlu 2015: 1368)

Ar. **ẓidd** (ضد): Zıt, aksi. (Manzûr 2013: 476)>Osm. **zidd** (ضد): 1. Bir şeyin karşılığı, aksi. 2. Karşıt. 3. Nefret edilen, kerih şey. (Devellioğlu 2015: 1381)

Ar. **ẓiyā** (ضياء): Aydınlık, ışık. (Manzûr 2013: 540)>Osm. **ziyā** (ضياء): 1. Işık, aydınlık. 2. Erkek adı. (Devellioğlu 2015: 1386)

-ẓ- > -z-

Ar. **ağẓab** (أغضب): En öfkeli. (Manzûr 2013: 633)> Osm. **ağzeb** (اغضب): Pek gazaplı, öfkeli. (Devellioğlu 2015: 16)

Ar. **aḥẓar** (أخضر): Yeşil. (Manzûr 2013: 121)> Osm. **aḥzar** (أخضر): Yeşil (Devellioğlu 2015: 23)

Ar. **arāẓi** (أراضي): Yerler, topraklar. (Manzûr 2013: 124)> Osm. **arāzi** (أراضي): Yerler, topraklar. (Devellioğlu 2015: 40)

Ar. **ʿarīza** (عارضة): Kaza, tesadüf, bela. (Manzûr 2013: 181)> Osm. **ʿarīza** (عارضة): 1. Aksama. 2. Bozukluk, sakatlık. (Devellioğlu 2015: 42)

Ar. **aʿ ẓaʿ** (أعضاء): Organlar, üyeler. (Manzûr 2013: 308)> Osm. **aʿ ẓaʿ** (أعضاء): Organlar, üyeler. (Devellioğlu 2015: 63)

Ar. **azdād** (أضداد): Zıtlar. (Manzûr 2013: 476)> Osm. **azdād** (أضداد): 1. Zıtlar, tezatlar. 2. İki zıt manaya gelen kelimeler. (Devellioğlu 2015: 64)

Ar. **aẓarr** (أضر): En zararlı. (Manzûr 2013:487)> Osm. **azarr** (أضر): Çok zararlı. (Devellioğlu 2015: 64)

Ar. **azğās** (اضغات): Karma karışık rüyalar veya söylentiler. (Manzûr 2013: 508)> Osm. **azğās** (اضغات): 1. Demetler, desteler. 2. Karma karışık rüyalar veya söylentiler. (Devellioğlu 2015: 65)

Ar. **azyak** (اضيق): En dar. (Manzûr 2013:552)> Osm. **azyak** (اضيق): Daha dar. (Devellioğlu 2015: 67)

Ar. **beyzā** (بيضاء): Beyaz. (Manzûr 2013:564)> Osm. **beyzā** (بيضاء): 1. Daha ak, çok beyaz. (Devellioğlu 2015: 110)

Ar. **fāzıl** (فاضل): Faziletli, erdemli. (Manzûr 2013: 119)> Osm. **fāzıl** (فاضل): Faziletli, fazilet sahibi, erdemli, üstün. (Devellioğlu 2015: 290)

Ar. **fazla** (فضله): Ziyade, fazla, artık. (Menzur 2013: 120)> Osm. **fazla** (فضله): 1. Artık, ziyade, çok artan. (Devellioğlu 2015: 290)

Ar. **fazāha** (فضاحه): Rezalet, rezillik. (Manzûr 2013: 116)> Osm. **fazāhat** (فضاحت): Edepsizlik, alçaklık. (Devellioğlu 2015: 290)

Ar. **fazalāt** (فضالات): Kalıntılar, pislikler. (Manzûr 2013: 121)> Osm. **fazalāt** (فضالات): Kazuratlar, pislikler, necasetler. (Devellioğlu 2015: 290)

Ar. **fāzila** (فضيله): Erdemlik. (Manzûr 2013: 119)> Osm. **fāzilet** (فضيلت): İnsanda iyilik etmeye ve fenalıktan çekinmeye olan devamlı ve değişmez istidat, güzel vasıf, insanın yaradılışındaki iyilik, iyi huy, erdem. (Devellioğlu 2015: 290)

Ar. **fayazān** (فيضان): Suyun taşması. (Menzur 2013: 206)> Osm. **feyezān** (فيضان): 1. Suyun taşması, coşması. (Devellioğlu 2015: 302)

Ar. **ğazab** (غضب): Kızgınlık. (Manzûr 2013: 632)> Osm. **ğazab** (غضب): Dargınlık, kızgınlık, darılma. (Devellioğlu 2015: 326)

Ar. **huzur** (حضور): Gelmek, hazır bulunma. (Manzûr 2013: 485)> Osm. **huzur** (حضور): 1. Hazır bulunma. (Devellioğlu 2015: 444)

Ar. **iztirāb** (اضطراب): Dalgalanmak, çarpışmak. (Manzûr 2013: 477)> Osm. **iztirāb** (اضطراب): Acı, elem, azap. (Devellioğlu 2015: 461)

Ar. **izāfe** (إضافة): eklemek, ilave etmek. (Manzûr 2013: 551)> Osm. **izāfet** (إضافة): İki şey arasındaki bağ, ilgi. (Devellioğlu 2015: 541)

Ar. **izāh** (إيضاح): Anlatma, açıklama. (Manzûr 2013: 327)> Osm. **izāh** (إيضاح): Açık, Apaçık anlatma. (Devellioğlu 2015: 541)

Ar. **ḳazā** (قضاء): Yargı, Olacağı ezelden Cenab-i Hak tarafından takdir olunan şeylerin vukua gelmesi. (Manzûr 2013: 405)> Osm. **ḳazā** (قضاء): Olacağı ezelden Cenab-i Hak tarafından takdir olunan şeylerin vukua gelmesi. (Devellioğlu 2015: 573)

Ar. **mağzûb** (مغضوب): Gazap olunmuş. (Manzûr 2013: 633)> Osm. **mağzûb** (مغضوب): Gazap olunmuş, kendisine kızılmış olan. (Devellioğlu 2015: 648)

Ar. **māzī** (ماضي): Geçmiş. (Manzûr 2013: 309)> Osm. **māzī** (ماضي): Geçmiş zaman. (Devellioğlu 2015: 681)

Ar. **rāzī** (راضي): Kabul eden, boyun eğen. (Manzûr 2013: 164)> Osm. **rāzī** (راضي): Razi gösteren, kabul eden, boyun eğen. (Devellioğlu 2015: 1029)

Ar. **taẓyīḳ** (تضييق): Sıkıştırmak, daraltmak. (Manzûr 2013: 552)> Osm. **tazyīḳ** (تضييق): 1. Daraltma, daralma. 2. Sıkıntı verme. 3. Bskı. (Devellioğlu 2015: 1218)

-i> -z

Ar. **‘ārız** (عارض): Gelen, engel. (Manzûr 2013: 184)> Osm. **‘ārız** (عارض): 1.Gelen. 2. Tesadüfî vaka. (Devellioğlu 2015: 42)

Ar. **arḻ** (ارض): Dünya, toprak. (Manzûr 2013: 124)> Osm. **arz** (ارض): 1.Dünya. 2. Toprak. (Devellioğlu 2015: 45)

Ar. **bağiz** (بغيز): Sevmeyen. (Manzûr 2013: 465)> Osm. **bağiz** (بغيز): Herkese buğzeden, nefret eden, kimseyi sevmeyen. (Devellioğlu 2015: 72)

Ar. **ba‘z** (بعض): Bir şeyin kısmı ya da parçası. (Manzûr 2013:456)> Osm. **ba‘z** (بعض): Bir şeyin küçük kısmı parçası. (Devellioğlu 2015: 84)

Ar. **a ʿārīz** (اعريض): Şiirlerinden bahseden ilimler. (Manzûr 2013: 192)> Osm. **e ʿārīz** (اعريض): Şiirlerinden bahseden ilimler. (Devellioğlu 2015: 223)

Ar. **abğaz** (ابغض): En seilmeyen. (Manzûr 2013: 465)> Osm. **ebğaz** (ابغض): Pek çok buğzedilen, hiç seilmeyen (Devellioğlu 2015: 225)

Ar. **ebyaz** (ابيض): Beyaz, Pek ak. (Manzûr 2013: 564)> Osm. **ebyaz** (ابيض): Pek ak, pek beyaz. (Devellioğlu 2015: 228)

Ar. **emrāz** (امراض): Hastalıklar. (Manzûr 2013:258)> Osm. **emrāz** (امراض): İletler, hastalıklar. (Devellioğlu 2015: 249)

Ar. **enkaż** (انقاض): Yıkıntılar. (Manzûr 2013: 676)> Osm. **enkaż** (انقاض): Bina yıkıntılar. (Devellioğlu 2015: 256)

Ar. **hażm** (هضم): Sindirmek. (Manzûr 2013: 101)> Osm. **hażm** (هضم): Midedeki yiyecekleri eritme, sindirme. (Devellioğlu 2015: 404)

Ar. **ırż** (عرض): Namus, şeref. (Manzur 2013: 181)> Osm. **ırz** (عرض): 1. Şan ve şeref, namus. (Devellioğlu 2015: 456)

Ar. **nabż** (نبض): Nabız. (Manzûr 2013: 432)> Osm. **nabz** (نبض): Atar damar. (Devellioğlu 2015: 931)

1.2.4. **ş (ث) > s (س) Ünsüz Değişmesine Uğrayan kelimeler:**

Arap alfabesinde yer alan peltek /ث/ sesi Arapçadan Osmanlıcaya geçen alıntılarda vardır. / ş / sesi Osmanlıcada /s/ olarak tellafuz edilmiştir.

Bu harf “peltek se” de denilen bir ünsüz sesin işaretidir. Çıkış yeri dil ucunun üst yüzü ile üst ön dişlerin uçlarıdır. Dil dişler arasından biraz dışarı çıkarılarak söylenir. Türkçe söyleyişte bu niteliğini kaybetmiş, dilin diş ardında kaldığı durumda çıkan s'den farklı söylenmemiştir. (Metrol Tulum 2011: 64)

ş-> s-

Ar. **şābit** (ثابت): Değişmen, hareketsiz. (Manzûr 2013: 653)> Osm. **sābit** (ثابت): 1. Hareketsiz, kımıldamayan. (Devellioğlu 2015: 1058)

Ar. **sākib** (ثاقب): 1. Delen. 2. Parlak. (Manzûr 2013: 684)> Osm. **sākib** (ثاقب): 1. Delen, delik açan, bir taraftan öbür tarafa delip geçen. 2. Parlak ışıklı. (Devellioğlu 2015: 1069)

Ar. **sālis** (ثالث): Üçüncü. (Manzûr 2013: 691)> Osm. **sālis** (ثالث): Üçüncü. (Devellioğlu 2015: 1072)

Ar. **sānī, s̄anī** (ثانية- ثانی): İkinci. (Manzûr 2013: 708)> Osm. **sānī, s̄anīye** (ثانيه- ثانی): İkinci. (Devellioğlu 2015: 1075)

Ar. **sevāb** (ثواب): Sevap, karşılık. (Manzûr 2013: 717)> Osm. **sevāb** (ثواب): 1. Allah tarafından mükafatlandırılan hareket. 2. Hayırlı hareket, hayır işleme. (Devellioğlu 2015: 1103)

-s- > -š-

Ar. **āsām** (اثام): Suçlar, günahlar. (Manzûr 2013: 81)> Osm. **āsām** (اثام): Suçlar, gühahlar, kabahatlar. (Devellioğlu 2015: 47)

Ar. **aşim** (اثيم): Günahlı. (Manzûr 2013: 80)> Osm. **asim** (اثيم): Günahlı, kabahatlı. (Devellioğlu 2015: 49)

Ar. **cüṣeṣ** (جثث): Oturmuş ya yatmış insanın. (Manzûr 2013: 26)> Osm. **cüses** (جثث): Gövdeler, cesetler, beden. (Devellioğlu 2015: 168)

Ar. **ekser** (أكثر): En çok. (Manzûr 2013: 602)> Osm. **ekser** (أكثر): En çok, daha ziyade. (Devellioğlu 2015: 242)

Ar. **emṣāl** (أمثال): Benzerler, örnekler. (Manzûr 2013: 200)> Osm. **emsāl** (أمثال): 1. Örnekler, 2. Eş, benzer. (Devellioğlu 2015: 250)

Ar. **eṣmār** (أثمار): Meyveler. (Manzûr 2013: 699)> Osm. **esmār** (أثمار): Meyveler. (Devellioğlu 2015: 267)

Ar. **eṣvāb** (أثواب): Giyimler, çamaşır. (Manzûr 2013: 718)> Osm. **esvāb** (أثواب): Giyimler, giyecek şeyler. (Devellioğlu 2015: 269)

Ar. **istiṣnāʾ** (استثناء): İstisna, ayırma. (Manzûr 2013: 715)> Osm. **istisnâ** (استثناء): Ayırma, ayrı tutma. (Devellioğlu 2015: 532)

Ar. **meṣelâ** (مثلا): Örnek olarak. (Manzûr 2013: 200)> Osm. **meselâ** (مثلا): Misal olarak, şunun gibi, söz gelişi. (Devellioğlu 2015: 726)

Ar. **temṣīl** (تمثيل): Bir şeyin aynını yapma, örneklendirme. (Manzûr 2013: 202)> Osm. **temsîl** (تمثيل): 1. Benzetme. 2. Bir şeyin aynını yapma. (Devellioğlu 2015: 1252)

-s>- s

Ar. **adḡās** (اضغاث): Karma karışık rüyalar veya söylentiler. (Manzûr 2013: 508)> Osm. **adḡās** (اضغاث): Rüya karışıkları. (Devellioğlu 2015: 11)

Ar. **aḥdās** (أحداث): Olaylar. (Manzûr 2013: 350)> Osm. **aḥdās** (احداث): 1. Yeni hadiseler. 2. Fena şeyler, dertler. (Devellioğlu 2015: 17)

Ar. **baʿs** (بعث): Yollamak, göndermek; ölüyü dilirtmek. (Manzur 2013: 449)> Osm. **ba ʿs** (بعث): 1. Gönderme, gönderilme. 2. Yeniden dirilme, diriltme. (Devellioğlu 2015: 81)

Ar. **cüṣeṣ** (جثث): Oturmuş ya yatmış insanın. (Manzûr 2013: 26)> Osm. **cüses** (جثث): bedeni (جثث): Gövdeler, cesetler, beden. (Devellioğlu 2015: 168)

Ar. **ecdās** (اجداث): Mezarlar. (Manzûr 2013: 45)> Osm. **ecdās** (اجداث): Kabirler, mezarlar. (Devellioğlu 2015: 228)

Ar. **eḥādīs** (احاديث): 1. Peygamberimizin sözleri. 2. Haberler. (Manzûr 2013: 350)> Osm. **eḥādīs** (احاديث): 1. Peygamberimizin sözleri. 2. Haberler, sözler. (Devellioğlu 2015: 236)

Ar. **ḥabāʾis** (خبائث): Kötü şeyler. (Manzûr 2013: 11)> Osm. **habāʾis** (خبائث): Kötü şeyler, kötülükler. (Devellioğlu 2015: 347)

Ar. **ḥavādīs** (حوادث): Olay, hadise, kaza. (Manzûr 2013: 349)> Osm. **ḥavādīs** (حوادث): İlgi ile karşılanan haber; yeni söz. (Devellioğlu 2015: 395)

Ar. **inbi'ās** (انبعاث): Gönderilme. (Manzûr 2013: 450)> Osm. **inbi'ās** (انبعاث): 1. Gönderilme. 2. Meydana çıkma. 3. Dirilme, canlanma. (Devellioğlu 2015: 501)

Ar. **vāris** (وارث): Mirasçı. (Manzûr 2013: 270)> Osm. **vāris** (وارث): 1. Mirasçı, kendisine miras düşen. (Devellioğlu 2015: 1325)

2. Anlam Değişikliği Olan Kelimeler

Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra Farsça aracılığıyla Arap alfabesi ve dili Türkçeye girmeye başlamıştır. Bu kelimelerin bazıları Arapçada olduğu gibi hem anlam hem de telaffuz bakımından herhangi bir değişikliğe uğramadan kullanılmıştır. Bazıları ise alıntılanan dildeki kullanım sıklığı arttıkça veya o söz giderek daha çok benimsendikçe alıcı dilin ses ve şekil yapısına uygun hale gelerek yerleşmiştir.

Bunun üzerine bu bölümde Osmanlıcada kullanılan Arapça alıntı kelimelerin anlamı ile Klasik Arapçada kullanılan anlamıyla karşılaştırmalı olarak açıklanmaya çalışılmıştır.

aşnām(اصنام):is.

Osmanlıcada 1. *Putlar*; 2. *Sevgililer* 3. *Sanem'in çok*. (Devellioğlu 2011: 50) anlamlarını taşıdığı halde, Klasik Arapçada bu söz *tahta, taş veya madenden oyularak yapılan puttur* (Manzur2013: 413); sevgili anlamı Klasik Arapçada bulunmamıştır. Fakat o zamanda insanların asnamlara tapılmaları savgiden kaynaklayabilir.

Klasik Türk edebiyatında tapılacak kadar güzel olup aşık olunan sevgili benzetmesi nedeniyle *sevgili* anlamını da kazanmış ve çok anlamlı hale gelmiş olmalıdır.

‘acemī (عجمي):sf.

Osmanlıcada, 1. *Tecrübesiz, toy*; 2. *İranlı (kimse)* (Devellioğlu 2011: 7) anlamında kullanılmıştır. ‘acemī sözü Klasik Arapçada عجم ‘acem’den türetilmiş bir isimi mensubdur. Fakat Klasik Arapçadaki anlamlar farklılık göstermektedir. 1. *Arap olmayan (kimse)*; 2. *Arap olsa bile Arapçası akıcı ve düzgün olmayan kişi*. (Manzur 2013: 107) “yabancılar, barbar ve özellikle Farslar gibi Arap olmayan” anlamına gelir. (Lane 1968: 4188)

Sözün, Osmanlıcadaki ve Klasik Arapçadaki anlamlarının farklılığından anlaşıldığı kadarıyla, bu söz Türkçeye doğrudan Arapçadan alıntılanmamıştır. Farsçada

(Steingass 1998: 837) da bulunan sözün bu dildeki anlamı “barbar ve yabancı; İranlı”dır. Bu anlama göre esasen Arapça olan sözün, önce Farsçaya, sonra da Farsçadan Türkçeye geçtiği anlaşılmaktadır. Bu geçiş süresi içinde Klasik Arapçada bulunmayan “*Tecrübesiz, toy*” anlamını kazanmıştır.

‘ateme(عتمه):is.

Osmanlıcada, 1. *Atâlet, işsizlik, üşengenlik, tembellik*. 2. *Gecenin ilk üçte biri*. (Devellioğlu 2015: 55) gibi manalara gelmektedir. Klasik Arapçada, عَتَمَ ‘ateme “*gecikmek, yavaşlatmak, vazgeçmek*” kökünden türetilmiş bir isimdir. 1. *Gecenin ilk üçte biri*; 2. *Yavaşlatmak, gecikmek*. 3. *Koyunların otlaktan dönüş zamanı*. 4. *O saatte sağılan süt* (Manzur 2013: 78) gibi anlamlarda kullanılmaktadır.

Görüldüğü gibi Osmanlıcada bulunan *işsizlik, tembellik* anlamları, Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Osmanlıcadaki anlam Arapçadaki ikinci anlamdan gelişmiş olabilir. Bu bakımdan kelime, Osmanlıcada yeni anlamlar kazanarak değişmiştir.

‘ayyāş(عياش):sf.

‘aşa عاش- “yaşamak, hayat” kökünden sıyag-ı mübalaganın fa‘âl vezninde türetilmiş bir sıfattır. Klasik Arapçada 1. Ekmekçi; 2. Müreffeh; 3. Özel bir isim (Manzur2013: 545) anlamlarında kullanılmaktadır. Osmanlıcada ise “çok içki içen” (Devellioğlu 2015: 63) anlamında gösterilmiştir. Söz, Türkiye Türkçesinde 1. İçkici. 2. Beraber içki içen arkadaş (Tieztze 2002: 245) anlamlarında kullanılmaktadır.

Bunun üzerine ‘ayyaş kelimesinin Osmanlıcaya geçtiğinde anlam değişikliğine uğrayıp Arapçadaki anlamıyla alakası olmayan yeni bir anlam kazanmıştır.

bādire (بادره):is.

bedere بدر “Bir şeye acele etmek” fiil kökünden ismi fail vezninde türetilmiş bir isimdir. Arapçada; 1. *Hiddet, hiddetliyen yapılan fiil ya da söz*. 2. *Her bitkinin en evvel çıkan ucu*. 3. *Bediha*. 4. *Omuz ile boyun arasındaki etler*. 5. *Gösterge*. 6. *çok*. Bevâdir (Manzur 2013: 350) gibi anlamlara gelmektedir. Osmanlıcada ise; 1. *Musibet, felâket*; 2. *Zor geçit*; 3. *Hiddetli iken yapılan bir yanlışlık*; 4. *Kılıcın, namlunun, yaprağın ve her*

nebâtın ucu. Külfetsiz, güçlük çekmeden söylenen söz. 5. Birden bire zuhre gelen hal, keyfiyet. 6. Hazır cevaplık ile söylenilen söz anlamlarına gelmektedir. (Devellioğlu 2015: 71; Muallim Naci 2009: 144)

Osmanlıcada kullanılan “*musıbet, felâket*” ya da “*birden bire ortaya çıkan tehlikeli durum*” (Tietze2002: 258) anlamları Arapçada bulunmamıştır. Bâdire kelimesi, Osmanlıcada anlam değişmesine uğramıştır.

becel (بجل):is.

Osmanlıcada; 1. *Yalan*; 2. *İftirâ*; 3. *Şaşma* (Devellioğlu 2015: 85) anlamında kullanılmaktadır. Klasik Arapçada ise; “*şaşkınlık*” (Manzur 2013: 329) anlamında gelmektedir.

Becel kelimesi, Arapçada şaşkınlık anlamında kullanırken Osmanlıcada hem şaşkınlık hem de yanlış olarak *yalan, iftira* anlamında kullanılmıştır. Fakat Osmanlıcada kullanılan “*yalan, iftirâ*” anlamı Klasik Arapçada, بجلbecelin kökeni olan “*bucl-بجل*”da (Manzur 2013: 329) kullanılmaktadır. Bunun için, becel sözünün “iftira” anlamında kullanılması anlam değişikliği olarak değerlendirilebilir.

behnes (بهنس):sf.

Osmanlıcada; “*sakil, kaba, çirkin adam*” (Devellioğlu 2015: 90) manalarında kullanılmaktadır. Klasik Arapçada ise; 1. *Salına salına yürümek, kendini beğenen kibirlenen kişi gibi yürümek*; 2. *Aslan*. (Manzur 2013: 539) anlamına gelmektedir.

Behnes sözü Klasik Arapçada aslan anlamında ve yürüyüşün tarzını anlatan bir sıfat olarak kullanırken Osmanlıcada “*kaba, çirkin*” gibi insanın kişiliğini niteleyen bir sıfat olarak kullanılmıştır. “*kaba ve çirkin*” anlamı Arapçada kullanılmamıştır. Kelimenin Osmanlıcaya geçmesiyle bu anlamı kazanmıştır. Görüldüğü gibi behnes sözü Osmanlıcadaki kullanımında anlam değişikliği söz konusudur.

baḥiṣ (بحث):is.

Behese بحث “aramak, araştırmak” fiilinden türetilmiş “*bahş*” bir masdardır. Klasik Arapçada; 1. *Bir şey hakkında sormak, araştırmak*. 2. *Kazmak*. 3. *Araştırma*,

inceleme. 4. Bir şeyi , kişiyi aramak (Manzur 2013: 331) anlamlarına gelmektedir. Osmanlıcada; 1. *Konuşulan şey, söz. 2. İddialaşma. 3. Mevzu ,Konu. 4. Karşılıklı idialarda doğru çıkana bir şey vâdetme.* (Devellioğlu 2015: 74; Tieztze 2002: 264) anlamlarında kullanılmıştır.

Bahis sözü, Klasik Arapçada “araştırmak, aramak” anlamına geldiği halde Osmanlıcada ve Türkiye Türkçesinde “iddialaşma” anlamında kullanılmıştır. “iddiâlaşma” anlamı Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Kelimenin Osmanlıcaya geçmesiyle bu anlamı kazanmıştır. Dolayısıyla bahis kelimesinin Osmanlıcada ve bugünkü Türkiye Türkçesinde anlam değişmesi yaşadığını tespit edilebilir.

beyânât (بیانات):is.

Osmanlıcada, “*nutuk,* söylev, *demeç*” (Devellioğlu 2015: 106) anlamlarında kullanılmıştır. Klasik Arapçada beyân بیان sözü, “*belâğet, düzgün sözlerle maksadı anlatmak, açıklama*” (Manzur 2013: 576) anlamına gelmektedir.

Görüldüğü üzere, Klasik Arapçadaki anlam sadece nutuk olarak geçmemiştir. İnsanın güzel ve belâğetli bir şekilde maksadını söyleyebilmek anlamında kullanılmıştır. Osmanlıcadaki anlam daraltılmış ki nutuk anlamıyla yetinerek Arapçadaki kullanılan anlamı yetirmiş olmalıdır. Bunun üzerine, beyanat sözünün anlam değişikliğine uğradığını söyleyebiliriz. Diğer taraftan Osmanlıcada, beyanat sözü Arapçada çoğul olmasına rağmen Osmanlıcada ve Türkiye Türkçesinde tekil olarak kullanılmaktadır.

cülusiyye (جلوسیه) :

Osmanlıcada; 1. *Pâdişahın tahta çıkmasına dair söylenmiş veyâ yazılmış yazı 2. Hükümdârın ilk tahta çıktığı gün verdiği bahşiş* (Naci 2009:322; Devellioğlu 2015: 166). Arapçada, *celese-جلس* fiilinden cûlus جلوس masdarı türetilmektedir. (Manzur 2013: 173)

Cülusiyye sözü, Osmanlıcada kullanılan padişahın tahta çıkması anlamı Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Klasik Arapçada kullanılan “*cûlus-جلوس*” kelimesinin anlamı genel olarak oturma anlamını kapsar.

dağdağa (دغدغه):is.

Osmanlıcada “gürültü, patırdı, beyhude telâş ve ızdırap, baş ağrısı” (Devellioğlu 2015: 181; Şemseddin Sami 1989: 611) anlamlarında kullanılmaktadır. Klasik Arapçada ise; “dağdağa- دغدغ” kökünden türetilmiş bir masdardır. 1. *Gıdıklamak*; 2. *Birinin şerefine ve nesebine iftira atmak*” (Manzur 2013: 372) anlamlarında kullanılmaktadır.

Görüldüğü üzere Osmanlıcada kullanılan “gürültü, patırdı, beyhude telâş ve ızdırap, baş ağrısı” anlamları Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Dağdağa sözü, Osmanlıcaya geçerken bu anlamları kazanıp değişmiştir. Doylayısıyla Osmanlıcada ve Klasik Arapçada kullanılan anlamlar arasında anlam değişikliği söz konusudur.

dāire (دائرة):is.

Osmanlıcada, 1. *Çember*. 2. *Memurun çalıştığı yer*. 3. *Ev ve apartman bölüntüsü*. 4. *Sınır içi*. 5. *Zilli tef*. 6. *Osmanlı İmparatorluğu zamanında şehremanetinin belediye şubeleri*. (Devellioğlu 2015: 183) anlamları kullanılmıştır. Klasik Arapçada ise, “çember; kötülük,” (Manzur 2013: 446)

Osmanlıcada kullanılan anlamlar çember hariç Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Osmanlı devleti zamanında bu anlamlar türetilmiştir ve Osmanlıcadan Modern Arapçaya geçmiştir.

devlet (دولة):

Klasik Arapçada, 1. *Bir halden hale dönmek*; 2. *Değişmek*. (Manzur 2013: 450) anlamında kullanılmaktadır. Osmanlıcada, 1. *Bir hükümet idaresinde teşkilatlandırılmış olan siyasi topluluk*; 2. *Büyük saâdet, zenginlik*; 3. *Baht, tâlih, kut*; 4. *Büyük rütbe, mevki*. 5. *Talih, mutluluk*. (Devellioğlu 2015: 205; Tieztze 2002: 602) gibi anlamlarda kullanılmıştır.

Klasik Arapçada, siyasi anlamda devlet anlamı bulunmamıştır. Daha çok “beled بلد, mısır مصر” kelimesi kullanılmıştır. Daha sonra Abassi devleti döneminden itibaren “devlet” kelimesi kullanıldığını görülür. Bunun yanında Osmanlıcada kullanılan “talih;

devlet” anlamları Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Devlet kelimesi Osmanlıcada anlam değişmesine uğramıştır.

devrān (دوران):is.

Arapçada, “dara - دار” fiilinden fa‘alan vezninde davaran sözü türetilmektedir. “Dolaşma, dönme” (Manzur 2013:444) anlamlarına gelmektedir . Osmanlıcada ise devran olarak “Dünya, felek, zaman, talih, kader; devir.” (Devellioğlu 2015: 206) anlamlarında kullanılmaktadır.

Görüldüğü üzere devran sözü Arapçada dönme anlamında kullanırken Osmanlıcada “dünya; zaman; talih” anlamlarında kullanılmıştır. Osmanlıcadaki anlam gelişmesi Arapçada kullanılan dönma anlamından kaynaklanmış olabilir. Eskiden güneşin doğudan doğması ve batıdan batması bilgisi üzerine insanlar gökyüzünün döndüğünü düşünmüşler. Bunun üzerine Dünya döner, zaman akar ve talih döner sonucuna varmışlardır. Böylece devran kelimesi Osmanlıcada bu anlamlarda kullanılmıştır.

ebdāl (ابدال):is.

Arapçada, bedil بَدِيل kelimesinin çoğuludur. Klasik Arapçadaki anlamı ise; 1. Dünyayı iyi bir hale getirebilen 70 kişilikten oluşan bir kavımdır. Onlardan biri öldüğü zaman diğeri yerine girer; 2. İbadet edenler, evliyâ. 3. Cömert (adam) (Manzur2013: 354) manalarında kullanılmaktadır. Osmanlıcada, 1. Dünya ile ilgisini kesip Tanrı’ya bağlanmış olan devriş. (evliyadan 70 kişilik bir cemaat vrya zümreye verilmiş bir addır. Efganistanda bir Türk topluluğunun, Anadolu da göçebe bir halkın adıdır. Aşırı Alevi olup kendilerine “Seyyid Gazi Yetimleri”, büyüklerine de”dede” derlerdi) 2. Aptal, şaşkın, alık, ahmak, budala. 3. Akılsız (kimse)<abdal II Dervişlerin kılığını andıran paçavralarla dolaşan akıl hastalarına verilen bu ad, 15. asırdan beri tesbit edilebilir. (Tieztze2002: 74; Devellioğlu 2015: 224) anlamındadır.

Osmanlıca, Klasik Arapçadaki “ibadet edenler, evliyâ” anlamları kullanılmasının yanı sıra Arapçayla alakası olmayan “ahmak, aptal” gibi yeni anlamlar kullanmıştır. Bunun üzerine ebdal sözü Arapçadan Osmanlıcaya geçerken yeni anlamlar kazanıp

anlam değişikliğine uğramıştır. Diğer taraftan ebdal sözü Arapçada çoğuldur. Buna rağmen Osmanlıcada yanlış olarak tekilmiş gibi kullanılmıştır.

efkār (افكار):is.

Osmanlıcada 1. *Düşünceler*. 2. *Düşünme, endişe, vesvese, kuruntu, niyet, maksat; rey*. (Devellioğlu 2015: 233) anlamlarındadır. Klasik Arapçada, fıkır فکر kelimesinin çoğulu efkardır. “ *düşünme, fikir, düşünce, görüş; ihtiyaç*” (Manzur 2013: 146) anlamlarında kullanılmaktadır.

Efkar kelimesi, Osmanlıcada “düşünce” anlamını kullanılmasının yanı sıra Klasik Arapçada bulunmayan “ endişe, vesvese, kuruntu” gibi anlamlarda kullanılmıştır. Kelime Osmanlıcaya geçmesiyle bu yeni anlamları kazanıp anlam değişikliğine uğramıştır.

eşnāf (اصناف):is.

Osmanlıcada, 1. *Neviler, çeşitler, cinsler, zümreler, kategoriler*; 2. *Bir sanatla veya dükkancılıkla geçinen kimse*; 3. *Uygunsuz, nâmuşsuz kadın*. (Devellioğlu 2015: 268) gibi anlamlarda kullanılmıştır. Klasik Arapçada ise, “*çeşitler, kategoriler, bir şey veya bir şeyin türü*” (Manzur 2013: 412; Lane 1968: 3715) anlamında kullanılmaktadır. Arapça sınıf ve sanf صنف sözünün çoğludur. Osmanlıcada ve Türkiye Türkçesinde yanlış bir şekilde tekilmiş gibi kullanılmaktadır.

Osmanlıcanın, Arapçadaki “*neviler, çeşitler*” anlamı kullanmasının yanı sıra esnaf kelimesine Klasik Arapçada bulunmayan yeni anlamlar kazandırmıştır. Esnaf kelimesinin anlamı, Osmanlıcada ve Türkiye Türkçesinde “*bir sanatla veya dükkancılıkla geçinen kimse; uygunsuz, nâmuşsuz kadın*” olarak algılandığı için kelimenin anlam değişikliğine uğraması söz konusu olabilir. Çünkü bu mana Klasik Arapçada bulunmamıştır. Esnaf kelimesinin, Osmanlıcaya geçmesiyle bu anlamı kazanmıştır.

eşkıyā° (اشقياء):sf.

Osmanlıcada, “*dağ hırsızları, haydutlar*” (Devellioğlu 2015: 271) anlamında kullanılmıştır. Arapça شقي şaka “*mutusuz olmak*” fiilinden ismi fail vezninde türetilmiş olan şakî sözünün çoğuludur. Klasik Arapçada “*mutusuz, mesut olmayan; asi*” (Manzur 2013: 162) gibi manalarda kullanılmaktadır. Eşkîya اشقياء kelimesi, Arapçada çoğul olarak kullanılmasına rağmen Osmanlıcada ve Türkiye Türkçesinde tekil olarak kullanılmaktadır.

Görüldüğü üzere iki dilin arasındaki anlam kullanımları çok farklı değildir. Eşkîya kelimesi, Klasik Arapçada, *mutusuz, Allaha asi olan kimse* anlamına gelirken Osmanlıcada *haydut, dağ hırsızları* anlamında kullanılmıştır. Klasik Arapçada kullanılan anlam genel kapsamlı bir anlamdır. Asi dediğimiz; hırsız, katil ve suçlu biri olabilir ve sonuç olarak mutusuz olur. Eşkîya sözü, Osmanlıcada kullanma sıklığından dolayı gelişmiş ve sadece hırsız anlamında daralıp kalmıştır.

fâiz (فائز):is.

1. *Ödünç verilen paraya karşı alınan kâr.* 2. *Bolluk, çokluk, taşkınlık.* 3. *s. feyezan eden, taşan.* (Devellioğlu 2015: 285) anlamında kullanılmıştır. Klasik Arapçada “*artan, fazla, feyezan eden, taşan.*” (Manzur 2013: 206) anlamındadır.

Osmanlıcada kullanılan “Ödünç verilen paraya karşı alınan kâr” anlamı Klasik Arapçada kullanılmamıştır.

felâket (فلاكت):is.

Osmanlıcada, 1. *Musîbet, belâ.* 2. *Bahtsızlık.* 3. *Büyük üzüntü veren beklenmeyen hadise.* (Devellioğlu 2015: 292; Tietze2002: 41) anlamındadır. Klasik Arapçada, felek فلك “*yörünge, deniz dalgası, bir şeyin yuvarlak olması*” (Manzur 2013: 162) anlamına gelmektedir.

Felaket sözü, Osmanlıcada kullanılan “*musîbet, belâ*” anlamı Klasik Arapçada kullanılan anlamdan tamamen farklıdır. Şekil olarak felaket sözü Klasik Arapçada bulunmamaktadır. Klasik Arapçada bulunan kelime “felek”tir ve “yörünge” anlamına gelmektedir.

ğayret (غیرت):is.

Osmanlıcada; 1. *Çalışma, çabalama*. 2. *Kıskanma, çekememe*. 3. *Aziz ve kutsal bir şeye tecavüz edildiğini görmekten doğan asıl, temiz duygu*. (Devellioğlu 2015: 292) anlamlarında kullanılmaktadır. Klasik Arapçada ise, “*kıskanma, kıskançlık*” anlamındadır. (Manzur 2013: 709)

Görüldüğü üzere *ğayret* sözü Osmanlıcada ve Türkiye Türkçesinde kullanılan “*çalışma, çabalama*” anlamı Klasik Arapça sözlüğünde açık bir şekilde kullanılmamıştır. *Gayret* kelimesi, Arapçada “*kıskanmak, bir insanı daha çok çalışmaya ve çabalamaya sebep olabilir*” anlamı içinde kapsar. Netice olarak “*çalışmak*” anlamı Osmanlıcada bu şekilde gelişmiş olabilir. Ve Osmanlıca “*çalışmak*” anlamını ön plana çıkarıp kullanmıştır. Bu anlam Osmanlıcada gelişmiş ki “*çabalamak*” fiili şekli almıştır. Klasik Arapçada ise “*çabalamak*” fiili anlamında kullanılmamıştır.

hadşe (خدشه):is.

Arapça “*خدش hadşa*” kökünden türetilmiş ismi merredir. Osmanlıcada; “*mânevi rahatsızlık, vesvese, merak, ürküntü*” (Devellioğlu 2015: 356) anlamlarına gelmektedir. Klasik Arapçada ise; “*çizik; tırmalama*” (Manzur2013:37) anlamında kullanılmaktadır.

Hadşe sözü, Klasik Arapçada “*çizik*” anlamını ifade ederken Osmanlıcada “*rahatsızlık, vesvese*” anlamında kullanılmıştır. *Hadşe* kelimesi, Osmanlıcada beklenmedik bir anlam değişikliğine uğramıştır.

hâla (خاله):is.

Osmanlıcada, “*hala, babanın kız kardeşi*” (Devellioğlu 2015: 363) anlamında kullanılmıştır. Arapçada خال hâl “*annenin erkek kardeşi, dayı*” manasındadır. Münnesi de خالة hâla “*annenin kız kardeşi, teyze*” olarak geçmektedir. (Manzur 2013: 255)

Hala sözü Osmanlıcada ters anlamıyla kullanılmıştır. Arapçada, annenin kız kardeşi anlamına gelirken Osmanlıcada babanın kız kardeşi olarak kullanılmıştır. *Hâla* kelimesi, Osmanlıcaya geçerken Arapçada kullanılan anlamdan farklı olarak kullanılması bir anlam değişikliği olarak değerlendirilebilir.

ḥayrān (حيران):sf.

Osmanlıcada, 1. *Şaşmış, şaşma kalmış, şaşırmış*. 2. *Çok tutkun*. 3. *Afyon sarhoş*. (Devellioğlu 2015: 400) anlamlarında kullanılmıştır. Klasik Arapçada ise, “*tereddüt eden, şaşkın, şaşırmış*” anlamlarında kullanılmaktadır. (Manzur 2013: 680)

Osmanlıcada ve Türkiye Türkçesinde kullanılan “hayranlık, tutkunluk” anlamı Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Dolayısıyla burada anlam değişikliği söz konusu olabilir.

ḥazz (حظ):is.

Klasik Arapçada; 1. *Nasip, baht, talih*; 2. *Hisse, pay*. (Manzur 2013: 501) anlamına gelmektedir. Osmanlıcada ise; 1. *Hoşlanma, zevklenme, sevinç, memnunluk*. 2. *Baht, talih, nasip, saadet, kıymet*. (Devellioğlu 2015: 404) anlamlarındadır.

Haz kelimesinin “*hoşlanma, zevklenme*” anlamları hem Osmanlıcada hem de Türkiye Türkçesinde çok kullanılmıştır. Ancak bu anlamlar Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Kelime, Osmanlıcada gelişmiştir ve yeni anlam kazanmıştır. Çünkü doğal olarak insan talihli olunca her şeyden zevk alır.

heves (هوس):is.

Klasik Arapçada, “*çılgınlık, delilik*” (Manzur 2013: 161) anlamındadır. Osmanlıcadaki anlamı ise; 1. *Arzu, istek*. 2. *Gelip geçici istek*. (Devellioğlu 2015: 413) manasındadır.

Heves kelimesi her iki dilde birbirinden farklı iki anlamda kullanılmıştır. Osmanlıcadaki “*istek, arzu*” anlamı Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Buna rağmen Klasik Arapçada kullanılan “*delilik*” anlamı; “bir kişi, bir şeyi aşırı istemekten delilik ya da çılgınlık geçirebilir” anlamından kaynaklayabilir. Ancak Osmanlıcada kullanıldığı gibi açık bir şekilde “*arzu, istek*” anlamı Klasik Arapça sözlüklerinde geçmemiştir. Dolayısıyla kelimenin Osmanlıcaya geçmesiyle bu yeni anlamı kazanarak değişmiştir.

ḥırqa (خرقة):is.

“Kalın kumaştan yapılmış veya içi pamukla beslenmiş ceket uzunluğunda bir giyecek.” (Devellioğlu 2015: 417) anlamında kullanılmıştır. Klasik Arapçada harka خرق “delmek, yırtmak” maddesinden türetilmektedir. “Paçavra, yırtılmış elbise, bir şeyin yırtılması ya da parçalanması” (Manzur2013: 73) anlamındadır.

Klasik Arapça ve Osmanlıcadaki anlamları kıyaslandığında iki dilin arasındaki anlam farklılığı görülmektedir. Klasik Arapçada, paçavra ya da sökölüp yırtılmış elbise anlamına gelirken Osmanlıcada ve Türkiye Türkçesinde kalın kumaştan yapılmış bir giyecek anlamında kullanılmıştır. Farsçadaki anlamlara da bakıldığında “paçavra, parçalardan ve yamalardan yapılmış bir kıyafet” (Steingass 1998: 455) anlamındadır. Farsçadaki anlam hem Arapçadaki anlama hem de Osmanlıcadaki anlama yakındır. Hırka sözü, Klasik Arapçada parçadan yapılmış kıyafet manasında değil; bir kıyafetin yırtılması ya da paçavra haline gelmesi anlamında kullanılır. Buna göre Osmanlıcadaki “giyecek” anlamı Farsçadan alıntılanmış olabilir. Hırka sözü hem Osmanlıcada hem de Farsçada anlam değişikliğine uğramıştır.

hırs (حرص):is.

Osmanlıcada, 1. Öfke, kızgınlık. 2. Azgınlık. 3. Sonu gelmeyen arzu, istek. (Devellioğlu 2015: 417) anlamındadır. Klasik Arapçada, “çok istekli olmak, aç gözlülük, şiddetli arzu” (Manzur 2013: 398) manasındadır.

Osmanlıcanın, Klasik Arapçadaki arzu ya da istek anlamını kullanmasının yanı sıra öfke ve kızgınlık anlamını da kullanmıştır. Kızgınlık anlamı, Klasik Arapça sözlüğünde net olarak geçmediğine rağmen çok istekli olmaktan kızgınlık ya da öfke kaynaklayabileceğini anlaşılabılır. Farsça, kızgınlık anlamını kullanmayıp Arapçadaki “hevesle istemek, istek, hırs, aç gözlülük” (Steingass 1998: 415) anlamlarını kullanmıştır. Buna göre, Osmanlıca doğrudan hırs sözünü Arapçadan alıntılanmıştır. Hırs sözünün anlamı Osmanlıcada genişleyerek anlam değişikliğine uğramıştır. Osmanlıcada kullanılan anlam, bir insanın bir şeyi şiddetli bir şekilde istemesi ve elde edememesinden kaynaklanan öfkeden gelişmiş olabilir.

hile (حيلة):is.

Osmanlıcada, “*Oyun; aldatma; dubârâ*” (Devellioğlu 2015: 425) anlamlarında kullanılmıştır. Klasik Arapçada, “*çare, işlerinde tasarruf gücüne sahip olmak, zekâ sahibi olmak*” (Manzur 2013: 665)

Osmanlıcada kullanılan anlam, Arapçada kullanılan anlamdan farklı olumsuz anlamlarda kullanılmıştır. Hile sözü, Osmanlıcada sadece “oyun, aldatma” gibi olumsuz anlamlar çerçevesinde kullanılmıştır. Ancak Arapçadaki anlam daha çok kişinin aşırı zekasını, farklı sorunları çözmek için çare bulabilmesini ifade eder. Bu aşırı zeka, insanlara yardım etmekte ya da hilede ya da aldatmada kullanılabilir. Hile kelimesinin anlamı Osmanlıcada sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla hile kelimesi Osmanlıcada anlam değişikliğini geçirmiştir.

huzûr (حضور): is.

Arapçada, hâdara حضر “gelmek” kökünden fuʿûl فعول vezninde türetilmiş mücerred sülasi masdardır. Klasik Arapçada; 1. *Geliş;* 2. *Bir yerde bulunmak* (Manzur2013: 485) anlamlarda kullanılmaktadır. Osmanlıcada; 1. *Hazır Bulunma.* 2. *Rahat* (Devellioğlu 2015: 444) anlamlarına gelmektedir.

Osmanlıcada ve Türkiye Türkçesinde sıkça kullanılan “*rahat, huzur*” anlamı Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Farsçadaki anlam ise hem Klasik Arapçada hem Osmanlıcada kullanılan anlamı “*huzur, rahat, bulunmak*” (Steingass 1998: 422) kapsamaktadır. Buna göre, Osmanlıca, huzur kelimesi doğrudan Klasik Arapçadan değil Farsçadan alıntılanmıştır. Kelimenin “*huzur, rahat*” anlamı önce Farsçada kazanıp sonra Osmanlıcaya geçmiş olabilir. Huzur sözü hem Osmanlıcada hem de Farsçada anlam değişikliğine uğramıştır.

iztîrâb (اضطراب): is.

Arapça iztîrâba اضطرب “*vurmak, dövmek*” kökünden iftiʿal vezninde türetilmiş bir masdardır. Osmanlıcada; “*acı, elem, azap, sıkıntı; vesvese*” (Devellioğlu2015: 461) gibi manalarda kullanılmıştır. Klasik Arapçada ise; 1. *Hareket;* 2. *Dalgalanmak, çarpışmak.* 3. *Düzensizlik.* (Manzur 2013: 477; Mutçalı 1995: 504) anlamlarına gelmektedir.

Iztırab sözü, Klasik Arapçada “*Hareket, çarpışmak ve düzensizlik*” gibi anlamlara gelirken Osmanlıcada “elem, acı” anlamında kullanılmıştır. Kelimenin Farsçadaki anlamı ise birebir Osmanlıcada ve bugünkü Türkiye Türkçesinde kullanılan “*ızdırıp, sıkıntı; vesvese*” (Steingass 1998: 70) anlamında kullanılmıştır. Modern Arapçada “اضطراب نفسي” psikolojik bozukluğu ya düzensizliği anlamında kullanılır.

i‘dām (إعدام):is.

Klasik Arapçada, a‘dema أعدم “bir şeyi *kaybetmek, fakirlik*” kökünden if‘al vezninde türetilmiş bir masdardır. “*Yok etmek, engellemek*” (Manzur2013: 128) anlamında kullanılmaktadır. Osmanlıcada, “*bir kimseyi kanun gereğince öldürme*” (Devellioğlu 2015: 471) anlamındadır.

Osmanlıcada ve Türkiye Türkçesinde kullanılan “*öldürme*” anlamı Klasik Arapçada bulunmamıştır. Ancak Klasik Arapçada idam kelimesi; bir şeyi yok etme anlamına geldiğine göre öldürmek anlamını da kapsayabilir. Buna rağmen Osmanlıcada kullanılan “*bir kimseyi kanun gereğince öldürme*” kanun terimi Klasik Arapçada bulunmamıştır. Ama modern Arapçada kullanıldığını görülür. Farsçada ise, Klasik Arapçadaki “yok etmek, önlemek, engellemek” (Steingass 1998: 74) anlamlarını kullanmıştır. Buna göre, i‘dam sözünün anlamı genişleyerek anlam değişikliğini yaşamıştır. Herhangi bir kaynakta tespit edilmediği halde idam sözünün Osmanlıcanın etkisiyle modern Arapçada kullanıldığını tahmin edilebilir.

idbār (إدبار):is.

Osmanlıcada, “*talihsizlik, bahtsızlık; düşkünlük, işlerin ters gitmesi*” (Devellioğlu 2015: 472) anlamına gelmektedir. Klasik Arapçada adabara أدبر fiilinden if‘al vezninde türetilmektedir. “*Gitmek, yenilgi, arka dönmek*” (Manzur2013: 285) manasında kullanılmaktadır.

İdbar sözünün, Osmanlıcada kullanılan “*talihsizlik*” anlamı Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Talihsizlik anlamı, Klasik Arapçada net bir şekilde geçmemesine rağmen Osmanlıca kelimeyi Arapçada kullanılan anlamlardan geliştirdiğini söyleyebiliriz. Çünkü Arapçada kullanılan “yenilgi, arka dönmek” anlamı bahtsızlığa

de lalet edebilir. Çünkü bir insan yenildiğine göre şansız olabilir. Buna rağmen idbar sözü Klasik Arapça sözlüklerinde talihsiz anlamı net bir şekilde geçmemiştir. Farsça ise, Klasik Arapçada kullanılan anlamları kullanmasının yanı sıra “talihsizlik” (Steingass 1998: 28) anlamı da kullanmıştır. Burada hem Osmanlıcada hem Farsçada anlam değişikliği söz konusudur. Talihsizlik anlamı Farsçadan Osmanlıcaya geçmiş olabilir.

idhālāt(ادخالات):is.

“*Memleket dışından getirilen mallar*” (Devellioğlu 2015: 472) anlamındadır. Klasik Arapçada edhele أدخل “girdirmek” kökünden ifal vezninde türetilmiş bir masdardır.

Osmanlıca, idhal sözüne –at Arapça çoğul ekini ekleyip idhalat sözünü türetmiştir. Klasik Arapçada, “*içeriye almak, girdirmek*” (Manzur 2013: 313) anlamındadır. İdhal sözü Klasik Arapçada genel olarak herhangi bir şeyi herhangi bir yere getirmek ve almak anlamındadır. Osmanlıcada ve Türkiye Türkçesinde kullanılan “*memleket dışından getirilen mallar*” anlamı Klasik Arapçada kullanılmamıştır.

Buna göre idhal kelimesi Osmanlıcada yeni anlam kazanarak Klasik Arapçada kullanılan anlamdan değişmiştir. “*Memleket dışından getirilen mallar*” anlamı ne Arapçada ne de Farsçada (Steingass 1998: 28) kullanılmıştır. Sadece Osmanlıcada türetilip kullanılan anlamdır. Modern Arapçada idahalat anlamı veren kelime ise “istiradاستيراد” dır.

ihrācāt (اخراجات):is.

Osmanlıcada, “*bir memlekette başka memlekete mal satma*” ihrâc’ın çoğuludur. (Devellioğlu 2015: 480) anlamındadır. Klasik Arapçada, ahraca اخرج’den ifal vezninde ihrâc اخرجmasdarı türetilmektedir. “*çıkarmak*” anlamındadır. (Manzur2013: 53)

İhracat sözün, “*bir memlekette başka memlekete mal satma*” anlamı Klasik Arapçada bulunmamıştır. Osmanlıca, Arapçada masdar olan ihrâc sözüne Arapça çoğul eki “ât ات”i ekleyerek türetmiştir. Ancak Klasik Arapçada bu masdarın çoğulu yoktur. Dolayısıyla ihracat sözü hem anlam hem de şekil olarak Osmanlıca olmuştur.

iẖtisāb (احتساب):is.

Osmanlıcada; 1. *Hesap sorma*; 2. *Mes'ûliyet (sorumluluk)*; 3. *(eskiden) belediye me'mûrunun işi ve dâiresi*. 4. *İhtisap dâiresinin aldığı vergi*. (Devellioğlu2015: 483) anlamlarında kullanılmaktadır. Klasik Arapçada ise; “احتساب-hesebe” fiilinden türetilmiş bir masdardır. 1. *Allahtan sevap istemek*; 2. *Zannetme*; 3. *Hesaplama*. (Manzur 2013: 436) bu anlamlara gelmektedir.

Osmanlıcada kullanılan *(eskiden) belediye me'mûrunun işi ve dâiresi; ihtisap dâiresinin aldığı vergi*” anlamları Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Klasik Arapçada ve Osmanlıcada kullanılan anlamları karşılaştırıldığında ihtisab kelimesinin anlam değişikliğine uğradığını görülmektedir.

iẖtişām is.(احتشام) muhteşem(محتشم)sf.

“*Tantana, debdebe; şanlı görünüş*” (Devellioğlu 2015: 484) anlamlarına gelmektedir. Klasik Arapçada, ihtesmeاحتشم kökünden ifti'alافتعال vezninde türetilmiş bir masdardır. Başlıca “*utanmak; kızmak*” anlamlarında kullanılmaktadır. (Manzur2013: 463)

İhtişam sözü, Osmanlıcaya geçerken Arapçada kullanılmayan yeni anlamlara değişmiştir. Arapçada kullanılan “*utanmak; kızmak*” anlamı Osmanlıcada kullanılmamıştır. Ancak mühteşem sözünün, Osmanlıcada kullanılan “*şanlı görünüş*” anlamı modern Arapçada “*içini göstermeyen tesettürlü kıyafetler*” olarak geçmektedir. Farsçada ise hem Klasik Arapçada hem de Osmanlıcada kullanılan anlamları kapsamaktadır. “*Utanmak, çekingenlik; ihtişam, şanlı görünüş*” gibi anlamlar kullanılmıştır. (Steingass 1998: 20)

Buna göre, ihtişam sözü doğrudan Arapçadan alıntılanmamış olabilir. Kelime, önce Farsçada “*ihtişam*” anlamını kazanıp Osmanlıcaya geçmiş olabilir. Dolayısıyla, ihtişam sözünün anlam değişikliğini geçirdiğini tespit edilebilir.

iẖtiyār (اختيار):is.

Osmanlıcada, 1. *Seçme, seçilme*. 2. *Katlanma*. 3. *Kendi arzusuyla hareket etme*. 4. *Yaşlı (Kadın, erkek)*. (Devellioğlu 2015: 484). Klasik Arapçada, “*seçme, tercih, eleme*” anlamlarında kullanılmaktadır. (Manzur 2013: 262)

Osmanlıcada ve Türkiye Türkçesinde kullanılan “yaşlı” anlamı Klasik Arapçada kullanılmamıştır. İhtiyar sözü bu anlamı Osmanlıcaya geçmesiyle kazanmıştır. Dolayısıyla Osmanlıcada ihtiyar sözünün anlamlarında değişiklik olmuştur.

‘ilmiyye (علمیه): is.

Osmanlıcada, “*şeriat ve fıkıh işleriyle uğraşan sarıklı, cübbeli hocalar sınıfına verilen bir ad*” (Devellioğlu 2015: 495) anlamına gelmektedir. Klasik Arapçada, ilm علم kökünden ismi-mensub vezninde türetilmiş bir isimdir. “*Bilimsel, bilgisel*” anlamında kullanılmaktadır. (Manzur 2013: 415)

‘ilmiye sözü, Klasik Arapçada genel olarak ilim anlamını ifade ederken Osmanlıcada sadece “*şeriat ve fıkıh işleriyle uğraşan sarıklı, cübbeli hocalar sınıfına verilen bir ad*” anlamında kullanılmıştır. ‘ilmiye sözü Arapçada bütün bilim dallarını kapsayabilir. Buna göre, ‘ilmiye sözünün Osmanlıcada anlam değişikliğine uğradığını tespit edilebilir.

imza (امضاء): is.

Klasik Arapçada, maza ماضي kökünden ifal (إمضاء) vezninde türetilmiş bir masdardır. “*İnfaz etmek, yerine getirmek, tamamlamak*” (Manzur 2013: 309) anlamlarına gelmektedir. Osmanlıcada, “*bir kimsenin, mektup ve sair resmi kâğıtların altına, kendi eliyle, her zaman aynı biçimde yazdığı kendi adı.*” anlamında kullanılmaktadır. (Devellioğlu 2015: 500)

Osmanlıcada ve Türkiye Türkçesinde kullanılan “yazmak” anlamı Klasik Arapçada kullanılmamaktadır. Hâlbuki “imza” kelimesi Osmanlıcada kullanılan anlamı modern Arapçada kullanıldığını görebiliriz. Buna göre imza kelimesi Osmanlıcadan Modern Arapçaya geçmiş olabilir. Klasik Arapçada kullanılan kelime ise “*teûkî توقيع*” dir.

isʿāf (اسعاف):is.

asʿafa أسعف’den ifʿāl vezninde türetilmiş bir masdardır. Klasik Arapçada; “*imdat, birinin ihtiyacını gidermek için yardım etmek, yakın olma*” (Manzur 2013: 588) anlamındadır. Osmanlıcada ise; “*birinin isteğini kabul edip yerine getirme*” (Devellioğlu 2015: 517) anlamında kullanılmaktadır.

Osmanlıca ve klasik Arapçada kullanılan anlamlar farklılık göstermektedir. Ancak Osmanlıcadaki anlam Farsçadaki ile aynıdır; “*bir işi yerine getirme, bitirme*” (Steingass 1998: 57). Buna göre isʿaf kelimesinin, Arapçadan Farsçaya ve Osmanlıcaya geçmesi ile anlam değişmesine uğramıştır.

istiğnāʾ (استغناء):is.

Arapça “istagna استغني” kökünden istifʿal استفعال vezninde türetilmiş bir masdardır. Klasik Arapçada, “*yetinmek; zengin olmak; ihtiyaç duymamak*” (Manzur2013: 688) gibi manalara gelmektedir. Osmanlıcada; 1. *Aza kanaat etme, tokgözlük;* 2. *İhtiyaçsızlık;* 3. *Nazlanma, ağır davranma;* 4. *Çekinme.* (Devellioğlu 2015: 524) anlamında kullanılmaktadır.

Osmanlıcanın, Arapçadaki anlamları kullanmasının yanı sıra *nazlanma* ve *çekinme* iki yeni farklı anlam kullanmıştır. Osmanlıca, Klasik Arapçada kullanılmayan bu yeni anlamları istigna sözüne kazandırmıştır. Dolayısıyla bu kelimeyi bazı yerlerde anlam değişikliğine uğradığını görülebilir.

istikdām (استقدام) :is.

“İstakdama استقدم” kökünden istifʿal استفعال vezninde türetilmiş bir masdardır. Klasik Arapça; “*öne geçme, önde olmak*” (Manzur 2013: 271) manasına gelmektedir. Osmanlıcada; 1. *Takaddüm, önde bulunma;* 2. *Ayakları çok olma, çok ayaklı olma.* (Devellioğlu 2015: 526) anlamındadır.

İstikdam sözün, Osmanlıcadaki kullanılan “çok ayaklı olma” anlamı Klasik Arapçada bulunmamıştır. Osmanlıcanın, istikdam sözüne kazandırdığı yeni anlamdır.

iʿtibār (اعتبار):

Osmanlıcada, 1. Saygı gösterme; 2. Ehemmiyet verme; 3. Şeref, heysiyyet; 4. Bir şeyin hakiki değil, kararlaştırılan değeri; 5. İbret alma; 6. tic. söz veya imzanın değeri; 7. Değer. (Devellioğlu 2015: 537) anlamlarında kullanılmıştır. Klasik Arapçada, “*Ders almak, ibrat almak*” (Manzur2013: 54) anlamındadır.

İtibar sözü, Osmanlıcada ve Türkiye Türkçesinde daha çok saygı ve ehemmiyet göstermek anlamında kullanılmaktadır. Bu anlam modern Arapçada kullanırsa bile net bir şekilde Klasik Arapça sözlüklerinde geçmemiştir. Osmanlıca, Arapça aksine bu anlamı ön planda ve sıkça kullanmıştır. Bunun üzerine itibar sözünün anlam değişikliğini geçirdiğini söylenebilir.

ikbāl(اقبال):is.

Akbala أَقْبَلَ kökünden “gelmek” if’al vezninde türetilmiş bir masdardır. Klasik Arapçada; “*gelmek, bir işi yapmaya devam etmek, rağbet etmek*” (Manzur 2013: 229) manasındadır. Osmanlıcada; 1. Birine doğru gelmek; 2. Baht, talih; 3. İşlerin yolunda gitmesi bahtlı, saadetli, mutlu olma; 4. Arzu, istek; 5. (eskiden) sarayın haremünde padişahın eşi, gözdesi olmaya namzet cariye; 6. Erkek veya kadın ismi. (Devellioğlu 2015: 486) anlamında kullanılmaktadır.

İkbal sözün, Osmanlıcada kullanılan “baht, talih, mutluluk; (eskiden) sarayın haremünde padişahın eşi, gözdesi olmaya namzet cariye” anlamları Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Bu anlam değişmesi büyük ihtimalle Osmanlıcanın Farsçadaki “*mutluluk, bolluk*” (Steingass 1998: 85) anlamı kullanmaktan kaynaklanmıştır.

iltifāt (الفتات) :is.

Osmanlıcada 1. Yüzünü çevirip bakma; 2. Dikkat; 3. Hatır sorma, gönül alma; 4. Sözü, başka bir şahsa çevirme. (Devellioğlu 2015: 495) manasında kullanılmaktadır. “Hatır sorma, gönül alma” anlamı hariç Osmanlıcadaki kullanılan anlamlar aynen Klasik Arapçada kullanılmaktadır. (Manzur 2013: 100)

Osmanlıcada ve Türkiye Türkçesinde kullanılan “hatır sorma, gönül alma” anlamları Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Ancak Arapçada kullanılan “dikkat” anlamı Osmanlıcadaki anlam gelişmesine sebep olabilir. Çünkü Arapçada bir kişiye

“iltifat etmek” bu kişiye ilgi ve önem vermek anlamına gelir. Dolayısıyla o kişinin iyi özellikleri varsa övülür ve gönü alını. Farsçada, iltifat sözün “*saygı, nezaket, dikkat*” (Steingass 1998: 92) anlamındadır. Buna göre Osmanlıcada ve Türkiye Türkçesinde kullanılan “*saygı, nezaket, hatır sorma, gönül alma*” anlamları Arapçadan değil Farsçadan alıntılanmış olabilir. Dolayısıyla iltifat sözünün anlamı her iki dilde değişmiştir.

in^ʿikās (انعكاس):is.

*Osmanlıcada; 1. Mağlup olma; 2. fiz. aksetme, bir yere çarpıp geri dönme(ışık); 3. Yankılama; 4. Tesir, * tepki* (Devellioğlu 2015: 504) gibi anlamlara gelmektedir. Klasik Arapçada in^ʿakse انعكس kökünden inf^ʿal vezninde türetilmiş bir masdardır. “*Yansıma, aksetme*” (Manzur 2013: 384) gibi anlamlarda kullanılmaktadır.

Osmanlıcada kullanılan “*mağlup olma*” anlamı Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Farsça ise, sadece Klasik Arapçada kullanılan “*yansıma, aksetme*” anlamları (Steingass 1998: 112) kullanmıştır. Buna göre Osmanlıca *mağlup olma* anlamını inikas sözüne kazandırmıştır. Dolayısıyla, inikas sözünün Osmanlıcaya geçmesi ile yeni anlam kazanıp kısmen olsa bile anlam değişmesine uğramıştır.

inkılāb (انقلاب):is..

*Osmanlıcada, 1. Değişme, bir halden, başka bir hale dönme; 2.*devrim; 3.astr. Gün dönümü* (Devellioğlu 2015: 505) anlamlarına gelmektedir. Klasik Arapçada inkalaba إنقلاب ‘den inf^ʿal vezninde türetilmiş bir masdardır. *1. Bir şeyin altını üstüne getirmek. 2. Değişmek. 3. Dönmek.* (Manzur 2013: 462) anlamında kullanılmaktadır.

Osmanlıcada ve Türkiye Türkçesinde kullanılan *devrim* anlamı Klasik Arapçada bulunmamıştır. İnkılab sözünün, Modern Arapçada kullanılan anlamlarından biri siyasi bir terim olarak kullanılmasıdır. Fakat modern Arapçada kullanılan anlam Osmanlıcada ve Türkçede kullanılan anlamın aksine askeri darbe anlamında kullanılmaktadır. Buna göre Arapça ve Osmanlıca arasındaki anlam değişikliği şu cümlelerde ifade edilebilir: inkılab sözü Osmanlıcada ve Türkiye Türkçesinde “*devrim*” anlamında kullanırken Modern Arapçada “*askeri darbe*” anlamına gelmektedir. Osmanlıca, Klasik Arapçadaki

“bir şeyin altını üstüne getirmek, bir halden, başka bir hale dönme” anlamından istifade ederek devrim anlamı türetmiş olabilir.

ķabāhat (ķbahat):is.

“Çirkin hareket, uygunsuz iş, kusur, suç” (Devellioğlu 2015: 546) anlamındadır. Klasik Arapçada, kubh ķbh kökünden türetilmiş bir sıfattır. “Çirkinlik” anlamındadır. (Manzur2013: 218)

İki dilde kullanılan anlamlar arasında fark yok gibi algılanabilir. Ancak Osmanlıca ile Arapça arasındaki anlam farklılığı; kabahat “çirkinlik” kelimesi Arapçada kötü olan her şeye (manzara, insan, iş, davranış) verilen genel bir isimdir. Dolayısıyla kabaht sözü Osmanlıcada “suç, kusur” anlamında kullanılması bu anlamı sınırlandırmıştır. Osmanlıcada sadece “uygunsuz iş ya da hareket” anlamında daraltmıştır.

ķail (ķail):

ķala قال “demek” kökünden ism-i fail vezninde türetilmektedir. Klasik Arapçada; “diyen, söyleyen” (Manzur 2013: 539) anlamına gelmektedir. Osmanlıcada ise; 1. Diyen, söyleyen; 2. Razi olmuş, boyun eğmiş. 3. İnanmış aklı yatmış. (Devellioğlu 2015: 555; Şemseddin Sami 1989: 1045) anlamlarında kullanılmıştır.

Osmanlıca, Klasik Arapçada kullanılan “söylen, diyen” anlamı kullanmasına rağmen Arapçada bulunmayan “Razi olmuş, boyun eğmiş” anlamı kullanmıştır. Bu anlam ne Klasik Arapçada ne de modern Arapçada kullanılmıştır. Farsçada ise, “razi” (Steingass 1998: 950) anlamı da yoktur. Buna göre kail kelimesi Osmanlıcada “razi” anlamını kazanarak anlam değişikliğine uğramıştır.

ķiyāfet (ķiyāfet):is.

Osmanlı Türkçesinde, 1. Kılık; bir şeyin dış görünüşü. 2. Şekil, heyet, suret; 3. Bir kimsenin giydiklerinin bütünü. (Devellioğlu 2015: 595) anlamındadır. Klasik Arapçada,

kıyafet قیافة sözü; “iz sürme, takip etmek” (Manzur 2013: 538) manasında kullanılmaktadır.

Kelime, Arapçada “takip etmek” anlamını verirken Osmanlıcada “*bir kimsenin giydiklerinin bütünü, kılık*” anlamında kullanılmıştır. Farsçada kullanılan anlam ise “*dış görünüş, kılık kıyafet*” (Steingass 1998: 997). Buna göre, bu anlam Farsçadan Osmanlıcaya geçmiş olabilir. Kıyafet sözü Arapçadan Farsçaya ve Osmanlıcaya geçerken Arapçada kullanılan anlamla alakası olmayan yeni bir anlama değişmiştir.

kibār (کبار) :sf.

Osmanlıcada; 1. *Büyüklik, ulular*. 2. *İnce, terbiyeli, görgülü, nazik*. (Devellioğlu 2015: 597) anlamındadır. Klasik Arapçada kebir- کبر “*ululuk*” kökünden sıfat-ı müşebbehe fail vezninde türetilmektedir. Kebirin کبير kelimesinin çoğuludur. “*büyük, ulu, yüce, yaşlı*” anlamlarında kullanılmaktadır. (Manzur 2013: 577)

Osmanlıcada ve Türkiye Türkçesinde kullanılan “*nazik, terbiyeli*” anlamı klasik Arapçada kullanılmamıştır. Kibar sözünün, Klasik Arapçada isim olarak kullanılmasına rağmen Osmanlıcada ve Türkiye Türkçesinde “*nazik, terbiyeli*” anlamında bir sıfat olarak kullanılmaktadır. Kibar sözünün Osmanlıcaya geçmesiyle hem görevi hem de anlamı değişmiştir.

Kibar kelimesi Arapçadan alınmış olup Türkçede anlam değişikliğine uğrayarak kaynak dildeki “*büyük, ulular*” anlamı yerine alıcı dilde “*ince, nazik*” anlamlarını kazanmıştır. (Feryal Korkmaz 2007: 106)

kuşūr (قصور) :is.

Osmanlıcada; 1. *Eksiklik*; 2. *Ayıp; sakatlık, özür yersiz hareket*. 3. *Suç, kabahat*. 4. *İhmal, tedbirsizlik*; 5. *Bir hesabın üstü, artanı artan; kısım üst*. 6. *Köşkler*. (Devellioğlu 2015: 608) anlamlarında kullanılmaktadır. Klasik Arapçada; kasra قصر kökünden türetilmiş bir masdardır. Klasik Arapçada “*güç yetirmeme, yapamama; yetersizlik, yetmeme*” (Manzur2013: 382) manalarına gelmektedir.

Osmanlıcada ve Türkiye Türkçesinde kullanılan “*ayıp, suç, kabahat*” anlamları Klasik Arapça sözlüklerinde net bir şekilde bulunmamıştır. Ancak Osmanlıcadaki anlam Arapçada kullanılan anlamdan gelişmiş olabilir. Arapçada “yapamama, yetersizlik” anlamından kusur ve ihmal kaynaklayabilir. Dolayısıyla Klasik Arapça sözlüklerinde net bir şekilde geçmediği halde Osmanlıcada kullanılmıştır. Farsçada kullanılan anlama bakıldığında “*suç, hata*” (Steingass 1998: 978) anlamlarında kullandığını görülür. Buna göre “*suç, hata*” anlamının Farsçadan Osmanlıcaya geçtiğini söz konusu olabilir. Kusur sözü hem Osmanlıcada hem de Farsçada anlam değişikliğini geçirmiştir.

laṭīfe (لطيفه):is.

Osmanlıcada, 1. *Güldürecek tuhaf ve güzel söz ve hikâye, şaka*. 2. *Kadın adı*. (Devellioğlu 2015: 625) anlamındadır. Klasik Arapçada “*nazik, ince, ince belli kadın; gizli ve muamma laf*” (Manzur 2013: 82) anlamlarında kullanılmaktadır.

Latife sözü, Klasik Arapçada *gizli söz* anlamına gelirken Osmanlıcada güldürecek söz anlamında kullanılmıştır. Farsça ise, “*şaka*” (Steingass 1998: 1123) anlamını da kullanmıştır. Latife sözü Arapçada şakayı niteleyen bir sıfat “*nazik şaka*” olarak kullanılabilir. Ancak şaka anlamında kullanılmamıştır. Dolayısıyla, latife sözünün yeni anlamı Farsçadan Osmanlıcaya geçmiş olabilir.

laübalī (لا أبا لي): sf.zf.

Osmanlıcada, *ilişkisiz, kayıtsız, saygısız, senli benli (şey, kimse)aslında, Arapça: “aldırış etmem” demektir.* (Devellioğlu 2015: 625)

Kelime hem kök hem de ek olarak Arapça olmasına rağmen Osmanlıcada kullanılan anlam Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Laübalī sözü ne zarf ne de sıfattır. Arapçada, ‘ilgilenmek; önem vermek’ anlamındaki “*بالي*” fiilinin 1. teklik şahıs ve geniş zamandaki olumsuz çekimidir. Bu bakımdan da “ilgilenmem, önem vermem, umurumda değil” anlamlarına gelmektedir. (Manzur 2013: 510)

ma‘aş (معايش):is.

Osmanlıcada, 1. Yaşayış, dirlik. 2. Geçinecek şey. 3. Memurlara, dul ve yetimlere verilen aylık. (Devellioğlu 2015: 642) anlamlarındadır. Klasik Arapçada ise, “عاش yaşamak” kökünden türetilmiş mimli masdardır. “yaşama, geçinme” anlamlarındadır. (Manzur 2013: 545)

Maaş kelimesi, Osmanlıcada ve Türkiye Türkçesinde kullanılan “Memurlara, dul ve yetimlere verilen aylık” anlamı Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Buna rağmen modern Arapçada Osmanlıca etkisiyle halk arasında kullanılmıştır.

maḥcūb (محجوب):sf.

Osmanlıcada 1. Kapalı, örtülü, perdeli. 2. Utanan, utanmış, utangaç. (Devellioğlu 2015: 652) anlamlarında kullanılmıştır. Klasik Arapçada, “örtülü, gizli” (Manzur 2013: 325) anlamındadır.

Osmanlıcada ve Türkiye Türkçesinde kullanılan “utanma” anlamı Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Maḥcūb kelimesi Osmanlıcada anlam değişmesine uğramıştır.

memhūr (ممهور):sf.

Osmanlıcada, “mühürlü, mühürlenmiş” (Devellioğlu 2015: 707) anlamlarına gelmektedir. Klasik Arapçada, mehre مهر “Bir işi becermek, ustalıkla yapmak” kökünden mefʿul vezninde türetilmektedir. Arapçada aynı kökten vezninde münnes kipinde türetilen memhûre kelimesi vardır. Bu kelimenin anlamı ise “nikâh bedeli verilmiş kadın” (Manzur 2013: 386).

Dolayısıyla memhūr kelimesi Osmanlıcada kullanılan “mühürlü, mühürlenmiş” anlamı Klasik Arapçada bulunmamamıştır. Memhur kelimesinin bu anlamı Osmanlıcaya geçtiğinde kazanmıştır.

mezūn (مأذون):sf.

Osmanlıcada, 1. İzinli, izin almış. 2. Ders veyâ bir sanât işlemeye salâhiyetli. 3. Bir okulda diplomalı, lisansiye. (Devellioğlu 2015: 745) anlamlarına gelmektedir. Klasik Arapça ezene أذن “izin vermek” kökünden ismi mefʿul vezninde türetilmiş bir

isimdir. Klasik Arapçada, “*izinli, izin almış*” anlamında kullanılmaktadır.(Manzur2013: 111)

Mezûn kelimesinin, Osmanlıcada ve bugünkü Türkiye Türkçesinde kullanma oranı yüksek olan “*diplomalı*” anlamı Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Osmanlıcada kullanılan anlam, Arapçada kullanılan “birinin herhangi bir işi yapmasına izin vermek” anlamından gelişmiş ve *diplomalı* anlamına değişmiştir. Buna göre mezun kelimesinin bu yeni anlamı kazanmasıyla anlam değişikliği yaşamıştır. Farsçada ise, aynı Arapçadaki “*izinli*” (Steingass 1998: 1139) anlamı kullanılmıştır. Demek ki bu anlam değişikliği sadece Osmanlıcada meydana gelmiştir.

muḳāvele (مقاوله):is.

Osmanlıcada, 1. *Sözleşme*. 2. *Yazılı sözleşme*. (Devellioğlu 2015: 792) manasındadır. Klasik Arapçada ise, “*söz etme*” kökünden mufa‘ala vezninde türetilmiş bir masdardır. “*söyleşme; münakaşa etme; tartışma*” (Manzur 2013: 542) anlamlarında kullanılmıştır.

Mukavele kelimesi, Osmanlıcada ve Türkiye Türkçesinde kullanılan *sözleşme* ya da *kontrat* anlamı klasik Arapçada kullanılmamıştır. Mukavele kelimesi, Osmanlıcada bu anlamı kazanıp yeniden Modern Arapçaya geçerek “*sözleşme, kontrat*” anlamında kullanılmıştır.

mühelhel (مهلهل):sf.

Osmanlı Türkçesinde, 1. *Zarif, şık elbise*; 2. *Güzel şiir, söz*. (Devellioğlu 2015: 834) anlamına gelmektedir. Arapça helhel مهلهل’den ismi meful vezninde türetilmektedir. Klasik Arapçada, 1. *Kötü bir şekilde dokunmuş zırh ya da elbise*; 2. *Çirkin şiir*. (Manzur 2013: 125) anlamında kullanılmaktadır.

Mühelhel kelimesi, Klasik Arapçada “*kötü bir şekilde dokunmuş elbise; çirkin şiir*” anlamına gelirken Osmanlıcada “*şık elbise; güzel şiir, söz*” anlamında kullanılmıştır. Görüldüğü gibi Osmanlıcada mühelhel مهلهل sözünün anlamı, Arapçada kullanılan anlamın tam tersine değişmiştir. Mühelhel sözü, Arapçada “*kötü elbise; çirkin şiir*” olumsuz anlamlarda kullanırken Osmanlıcada “*şık elbise; güzel şiir*”olumlu

anlamlarda kullanılmıştır. Farsça ise, Osmanlıcada kullanılan “*güzel şiir, söz*” (Steingass 1998: 1355) anlamı da kullanmıştır. Buna göre Osmanlıcanın bu anlamı Farsçadan alıntılandığını ifade edilebilir. Kelime her iki dilde anlam değişmesine uğramıştır.

münāfese (منافسه), münāfaset (منافست): is.

Osmanlıcada, “*haset, kin, çekememezlik, gizli düşmanlık*” (Devellioğlu 2015: 847) anlamında kullanılmaktadır. Arapça منافسه’den mufa’ale vezninde türetilmemiş bir masdardır. Klasik Arapçada, “yarış, rekabet, bir şeyi elde etmek için yarışmak” (Manzur 2013: 650) anlamına gelmektedir.

Münāfaset sözü, Klasik Arapçada “yarış, rekabet” anlamında kullanırken Osmanlıcada “*haset, kin, çekememezlik, gizli düşmanlık*” gibi anlamlarda kullanılmıştır. Osmanlıcadaki anlamlara bakıldığında “yarış” anlamı kullanılmadığını ve münafese kelimesinin olumsuz anlamlarda kullanıldığını fark edilir. Ancak Klasik Arapçadaki anlam hem olumlu hem de olumsuz olarak kullanılabilir. Çünkü bu yarış ya da münafeset denildiğinde kinli hasetli bir münafese ya da güçlü onurlu bir münafese olabilir. Buna göre münāfaset sözü Osmanlıcada anlam değişikliğini geçirdiğini söylenebilir.

münevver(منور): is.

Osmanlıcada, 1. *Tenvîr edilmiş, nurlandırılmış, parlatılmış, aydınlatılmış; ışıklı;* 2. *Aydın kimse.* 3.i. *Kadın adı.* (Devellioğlu 2015: 850) anlamlarında kullanılmıştır. Klasik Arapçada, nevvare نَوَّر kökünden türetilmiş bir ismi mefuldur. “aydınlatılmış, ışıklanmış” (Manzur2013: 734) anlamında kullanılmaktadır.

Görüldüğü üzere, Osmanlıca münevver sözüne yeni bir anlam kazandırmıştır. Osmanlıcada kullanılan “aydın kimse” anlamı Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Klasik Arapçada münevver sözü, aydın insanları niteleyen bir sıfat olarak kullanılmamıştır. Münnever kelimesinin, Osmanlıcaya geçmesiyle yeni anlam kazanıp anlam değişikliğine uğramıştır. Modern Arapçada halk ağzında “mutnavvar متنور” olarak geçmektedir.

müsâfir (مسافر):îs.

Osmanlı Türkçesinde, 1. *Misâfir, yoldan gelen, yolcu.* 2. *Yolculuk sırasında birinin evine inen konuk.* 3. *Komşuya giden kimse* 4. *hek. Gözün saydam tabakasında herhangi bir sebepten dolayı meydana gelen beyaz leke.* (Devellioğlu 2015: 862) anlamlarında kullanılmaktadır. Klasik Arapçada, sefer سفر kökünden türetilmiş bir ismi faildir. Anlamı ise; “yolcu, uzun yola çıkan”dır.(Manzur 2013: 596)

Klasik Arapçada, müsafir anlamı uzun yolculuğa çıkan ya da yolculuk sırasında birinin evine konuk olarak inen kişidir. Ancak Osmanlıcada ve Türkiye Türkçesinde yolcu anlamı kaybetmiş gibi ve daha çok komşusuna giden kimse anlamında kullanılmıştır. Uzaklık bilgisi Osmanlıcada artık şart değil.

müsâid (مساعد):sf.

Osmanlıcada, 1. *Yardım eden;* 2. *Elverişli, uygun;* 3. *Müsâade eden, izin veren.* (Devellioğlu 2015: 863) anlamına gelmektedir. Arapçada, saâda ساعد kökünden türetilmiş ismi faildir. Klasik Arapçada “ *Yardım eden*” (Manzur 2013: 582) anlamına gelmektedir.

Osmanlıcada ve bugünkü Türkiye Türkçesinde frekansı yüksek olan “*elverişli, uygun, izin veren*” anlamı ne Klasik Arapçada ne Modern Arapçada kullanılmıştır. Müsâid sözünün, Osmanlıcaya geçtiğinde bu anlamı kazanıp değişmiştir. “*elverişli, uygun, izin veren*” anlamı insanın sürekli yardım etmesinden kaynaklanan elverişli halden gelişmiş olabilir.

müteferrika (متفرقه):îs.

Osmanlıcada, 1. *Ufak tefek masraflar için ayrılan para;* 2. *Çeşitli işler gören;* 3. *Pâdişah, sadrâzam ve vezirlerin emirlerini götüren kimse;* 4. *Emniyet teşkilâtında, hırsız, dilenci, mecnun, esrarkeş ve benzeri gibi kimselerin ilgili makamlara sevk edilmek üzere barındırıldıkları kısım.* (Devellioğlu 2015: 897) anlamlarında kullanılmaktadır. Arapçada, teferruk تفرق den ismi fail vezninde türetilmektedir. Klasik

Arapçada, “dağılmış, ayrılmış (şey), çeşitli, saçılmış, muhtelif eşya, çeşitli şeyler.” (Manzur2013: 82; Muçalı 1995: 657) anlamlarında kullanılmaktadır.

Müteferrika sözü, Osmanlıcada anlam değişmesine uğramıştır. Müteferrika kelimesi, Klasik Arapçada, “dağılmış, ayrılmış (şey), çeşitli” anlamlarını ifade ederken Osmanlıcada tamamen farklı anlamlarda kullanılmıştır. Osmanlıcada kullnılan anlamlar klasik Arapçada kullanılmamıştır. Osmanlıca, müteferrika sözünü Arapçadan alıntılıyıp farklı anlamlar kazandırmıştır.

rakīb (راقب):sf.

1. Herhangi bir işte birbirinden üstün olmaya çalışanlardan her biri; 2. Bekçi; 3. Allah adlarından olup: “görüp gözeten” demektir. (Devellioğlu 2015: 1024) manasındadır. Arapçada, rakaba رقب “gözlemek” kökünden sıfat-ı müşebbehe faail manasında vezninde rakib رقيب kelimesi türetilmektedir. Klasik Arapçada, 1. Koruyucu, bekçi. 2. Allah (c.c),gözeten 3. Bekleyen. anlamında kullanılmaktadır. (Manzur 2013: 208)

Osmanlıcada ve Türkiye Türkçesinde kullanılan “rakip, herhangi bir işte birbirinden üstün olmaya çalışanlardan her biri” anlamı Klasik Arapçada bulunmamıştır. Rakib sözü Osmanlıcaya geçmesiyle bu anlamı kazanıp değişmiştir. Farsça ise , Osmanlıcada kullanılan “rakip, hasım” (Steingass 1998: 584) anlamında kullanmıştır. Bunun üzerine Osmanlıcanın “rakip” anlamını Arapçadan değil Farsçadan alıntılanmış olabilir. Rakib sözü, Klasik Arapçadan Farsçaya ve Osmanlıcaya geçerken anlam değişikliğini yaşamıştır.

resmī (رسمي):is.

Osmanlı Türkçesinde 1. Devlet tarafından veya devlet adına olan. 2. Alayla, merasimle olan. 3. Resme, , çizgiye yazıya ait olan. 4. Bile bile, isteye isteye. 4. Çok ciddi, çok sert. (Devellioğlu 2015: 1037) anlamlarında kullanılmıştır. Resmi sözü Klasik Arapçada rasm رسم “çizim” kökünden türetilen bir ism-i mensubdur. 1. Yazı, çizim. 2. İz, eser. Anlamlarına gelmektedir. (Manzur 2013: 144)

Resmi kelimesi, Osmanlıcada kullanılan “Devlet tarafından veya devlet adına olan.” anlamı Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Bu anlam Osmanlıcada türetilip

kullanılmıştır. Sonra Osmanlıcadan Modern Arapçaya aynı anlamda geçip kullanılmıştır.

şamīmiyyet (صميميت):is.

Osmanlıcada, “*samîmîlik, senli benli, içli dışlı olma hâli.*” (Devellioğlu 2015: 1073) gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Arapçada, صميم kökünden faîl فعيل vezninde samîm صميم sözü türetilmektedir. “*öz, halis, bir şeyin ortası ya da merkezi*” gibi anlamlarda kullanılmıştır. (Manzur 2013: 402)

Anlaşılabacağı gibi, samimiyyet kelimesi Klasik Arapçada genel olarak herhangi bir şeyin “*özü*” anlamına gelmektedir. Osmanlıcada ise, daha çok candan, gönülden, samimilik anlamında kullanılmaktadır. Farsça, Arapçada kullanılan “*öz*” anlamı kullanmasının yanında samimilik anlamını da kullanmıştır. “*Samimi, içe doğru*” (Steingass 1998: 793). Bunun üzerine samimiyet sözünün Arapçadan Farsçaya ve Osmanlıcaya geçmesiyle yeni anlamlar kazanarak değişmiştir. Osmanlıcada kullanılan anlam, Arapçada geçen “*öz*” anlamından gelişmiş olmalıdır. Çünkü samimilik ancak insanın özünden yani gönlünden kaynaklanabilir.

sefer (سفر):is.

Osmanlıcada, 1. Yolculuk. 2. Savaşa gitme, 3. Savaş. 4. Askerin savaş hâlinde veya savaşa hazır bulunması hâli. 5. Defâ, kere, kez. 6. huk. üç gün üç gece süren yolculuk; 7.tas. İnsan gönlünün Allah’a yönelişi. (Devellioğlu 2015: 1084) gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Klasik Arapçada, “*yolculuk, seyahat, yola çıkmak; açık olmak*” (Manzur 2013: 596) manasındadır.

Sefer sözünün, Osmanlıcada kullanılan “*savaş, askerin savaş hâlinde veya savaşa hazır bulunması hâli; kere, kez*” anlamları Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Farsçanın, Klasik Arapçada kullanılan anlamları kullanmasının yanında Osmanlıcada bulunan “*savaş, askerin savaş hâlinde veya savaşa hazır bulunması hâli*” (Steingass 1998: 684) anlamlarını da kullanmıştır. Buna göre, bu anlam Farsçadan Osmanlıcaya geçmiş olabilir. Böylece sefer sözünün anlam değişmesine uğradığından söz edilebilir.

semîr (سمير):is.

Osmanlıcada, “arkadaş” (Devellioğlu 2015: 1093) anlamında kullanılmıştır. Klasik Arapçada, samara سمر “ gece sohbet etmek” kökünden sıyag-ı mübâlaga vezninde semir سمر sözö türetilmektedir. “gece sohbet eden kişi” anlamına gelmektedir. (Manzur 2013: 676)

Sözün, Arapçada genel olarak “gece sohbet eden kişi” anlamında kullanırken Osmanlıcada “arkadaş” anlamında kullanılmıştır. Semir kelimesi, Arapçada kullanılan anlam, gece sohbet eden kişiler ya da arkadaşlar ya da herhangi bir kişi olabilir. Bu anlam Osmanlıcada gece sohbet eden kişinin anlamını yetirmiş ve genel olarak arkadaş anlamında gelişmiştir. Osmanlıca ve Klasik Arapçada kullanılan anlamlar arasındaki farklılıktan anlaşıldığı kadarıyla semir kelimesi Osmanlıcada anlam değışikliğine uğramış olmalıdır.

şohbet (صحبة):is.

“görüp konuşma; arkadaşlık” (Devellioğlu2015: 1120) manasındadır. Klasik Arapçada, sahaba صحب “ beraber olmak, arkadaşlık etmek” kökünden türetilmiş bir masdardır. “eşlik etmek, arkadaşlık, dostluk; bir kimsenin yanında bulunmak” (Manzur 2013: 278) anlamlarına gelmektedir.

Osmanlıcada ve Türkiye Türkçesinde sıkça kullanılan oturup sohbet etmek “konuşmak” anlamı Klasik Arapçada kullanılamamıştır. Sohbet kelimesi, Osmanlıcaya geçmesiyle bu anlamı kazanmıştır.

sünnet (سنت):is.

Osmanlıcada, 1. İyi ahlak, iyi tabiat. 2. Hz. Muhammed’in sözleri, işleri ve tasvipleri. 3. Çocuğı sünnet etme. (Devellioğlu 2015: 1133) anlamlarındadır. Klasik Arapçada, 1. Yol, tabiat, huy. 2. Kurân-ı Kerim ve Hz. Muhammed’in sözleri ve işleri 3. Yüz. (Manzur 2013: 717) anlamlarında kullanılmaktadır.

Osmanlıcada kullanılan “çocuğu sünnet etme” anlamı Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Sünnet sözü Osmanlıcada anlam değişikliğine uğramıştır. Arapçadaki kullanılan kelime ise “hitân ختآن” dir.

şarāb (شراب):is.

Osmanlıcada, 1. *Şarapçı*; 2.s. *Kırmızı şarap rengine olan*. (Devellioğlu2015: 1141) gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Arapçada, şaraba شرب “İçmek” kökünden türetilmiştir. Klasik Arapçada, “içecek, içilen herhangi bir şey” anlamındadır. (Manzur 2013: 62)

Şarab sözü, Osmanlıcada ve Türkiye Türkçesinde şarab sözü “içki” anlamında kullanırken Klasik Arapçada genel olarak içecek anlamını ifade etmektedir; bu içecek içki ya da meyve suyu ya da çay olabilir. İçki anlamı Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Buna rağmen Arap edebiyatında içki anlamında bazı yerlerde geçmiştir. Dolayısıyla, şarab sözü içki anlamında kullanılmasından dolayı anlam değişmesine uğradığından bahs edebilir.

şâtır (شاطر):sf.

Şatır sözü Osmanlıcada, 1. *Neşeli, keyifli, şen*; 2.i. *Büyük bir kimsenin atı yanında gitmekle vazîfeli ağa*. (Devellioğlu 2015: 1143) anlamlara gelmektedir. Arapça şatara شطر fiilinden türetilmiş bir ismi faildir. Klasik Arapçada, “kurnaz, hilekar, sinsi” (Manzur2013: 112) “kurnaz, zeki; becerikli, mahir, hilekar, düzenbaz” (Muçalı 1995: 444) gibi anlamlarda kullanılmaktadır.

Şâtır sözü, Klasik Arapçada genel olarak “hilekar, zeki”anlamına gelirken; Osmanlıcada “neşeli, keyifli” anlamında kullanılmıştır. Görüldüğü gibi, şâtır sözü, her iki dilde birbirinden tamamen farklı anlamlarda kullanılmıştır. Dolayısıyla, şatır kelimesi Osmanlıcaya geçerken anlam değişmesi yaşamıştır.

şatî (شط):is.

“büyük nehir” (Devellioğlu 2015: 1144) anlamında kullanılmıştır. Klasik Arapçada ise, “*nehrin ya da denizin kıyısı, yanı; yaka, kenar*” anlamındadır. (Manzur 2013: 114)

Osmanlıcada kullanılan anlam Klasik Arapçada kullanılamamıştır. Klasik Arapçada “*nehir kıyısı*” anlamına gelirken Osmanlıcada büyük nehir anlamındadır. Farsça ise, hem Osmanlıcada hem de Arapçada kullanılan “*büyük nehir, nehir kıyısı*” (Steingass 1998: 745) anlamlarını kullanmıştır. Osmanlıca, *büyük nehir* anlamı Farsçadan kazanmış olabilir.

taḥṣīṣāt (تخصیصات):is.

1.sosy. Ödenecek. 2. Bir daire veya bir kimse için ayrılmış para. (Devellioğlu 2015: 1193) manasındadır. Arapçada hasasa خصص “ayırarak, belirtmek” kökünden tefil vezninde tahsis masdarı türetilmektedir. Klasik Arapçada, “*tahsis etmek, ayırmak, özelleştirmek*” anlamına gelmektedir. (Manzur 2013 : 111)

Görüldüğü gibi, Osmanlıcada kullanılan “*ödenecek para*” anlamı Klasik Arapçada bulunmamıştır. Çünkü Klasik Arapçada bu kelime genel bir anlamı kapsar; para dahil olmak üzere herhangi bir şeyi ayırabiliriz. Ancak tahsisat anlamı Osmanlıcada ayrılmış para ya da ödenecek anlamında kalmıştır. Tahsisat sözü, Osmanlıcada bu anlamı kazanıp değişmiştir. Tahsisat sözü Klasik Arapçada kullanılmadığına rağmen Modern Arapçada Osmanlıcada kullanılan anlamla kullanıldığını görülebilir.

ṭayyāre (طيارة):is.

Osmanlıcada, “*havadan, beşeşten gelen paralar*” (Devellioğlu 2015: 1216) anlamına gelmektedir. Klasik Arapçada kullanılan anlam, “*uçan*”dır. (Manzur 2013: 679) Modern Arapçada ise, “*uçak*” anlamında kullanılmaktadır.

Tayyāre sözü, her iki dilde farklı anlamlarda kullanılmıştır. Osmanlıcada kullanılan “*beşeşten gelen para*” anlamı ne Klasik Arapçada ne de Modern Arapçada kullanılmıştır. Dolayısıyla, tayyāre kelimesi Osmanlıcada anlam değişikliğine uğrayan kelimelerden olmuştur.

tebādūr (تبادر):is.

Tebadür sözü Osmanlıcada, 1. *Ansızın akla gelme*. 2. *İki şairin birbirinden habersiz olarak aynı şiiri söylemesi*. (Devellioğlu 2015: 1219) anlamındadır. Kelime, bdere تبادر kökünden tefaul vezninde türetilmektedir. Klasik Arapçada, 1. Bir işi yapmakta acele etmek. 2. (bir şeyin) ansızın akla gelmesi. (Manzur 2013: 350) anlamına gelmektedir.

Tebadür sözün, Osmanlıcada kullanılan “iki şairin birbirinden habersiz olarak aynı şiiri söylemesi” anlamı Klasik Arapçada kullanılam anlamla alakası yoktur. Osmanlıcada kullanılan anlam Klasik Arapçada “tevarüd توارد” sözünü kullanarak ifade edilir.

teneffüs (تنفس):is.

Osmanlıcada, 1. *Nefes, soluk alma*; 2. *Yorgunluk almak için dinleme*; 3. *Okulda ders araları verilen dinlenme*; 4. *Tan yeri ağarma*; 5. *Deniz suyunun dalga ile sâhile vurması*. (Devellioğlu 2015: 1256) gibi anlamlarda kullanılmıştır.

Klasik Arapçada, تنفس teneffese ‘den türetilmiş bir masdardır. “Nefes, soluk almak; tan yeri ağarma, uzun yorgunluktan sonra nefes almak” anlamlarında kullanılmaktadır. (Manzur 2013: 649)

Osmanlıcada ve Türkiye Türkçesinde kullanılan “Okulda ders araları verilen dinlenme” anlamı Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Teneffüs özü, Osmanlıcaya geçmesiyle bu anlamı kazanarak değişmiştir.

tenessüh (تنسخ):is.

“pek güzel, eşsiz, çok az bulunur.” (Devellioğlu 2015: 1256) manasında kullanılmaktadır. Klasik Arapçada “نسخ neshe” kelimesi, “kopyalamak, iptal etmek, bir yazıyı bir kitaptan başka kitaba nakletmek” (Manzur 2013: 533) anlamına gelmektedir.

Osmanlıcada nesh “نسخ” kökünden türetilen tenessüh sözü, Klasik Arapçada bir şeyin kopyalanması anlamını ifade ederken Osmanlıcada bir şeyin eşsiz olması anlamında kullanılmıştır. Görüldüğü gibi, iki dilde kullanılan anlam arasında farklılık

vardır. Farsçada ise, “meraklı, değerli, nadir” (Steingass 1998: 328) anlamı kullanılmıştır. Buna göre, Osmanlıcada tenessüh sözünün anlamı Arapçadan değil Farsçadan alıntılanıp kullanılmış olabilir. Çünkü “güzel, eşsiz” anlamı Klasik Arapçada hiç bir yerde kullanılmamıştır. Tenessüh sözü Farsçada ve Osmanlıcada anlam değişikliğine uğramıştır.

tuhaf (تحف):is.

Osmanlıcada, 1. Hediyeler 2. Az bulunur, hoş giden şeyler 3. Garip iş, şey 4.s. Gülinç, eğlenceli; 5.s. Münâsebetsiz, hoş gitmeyen(hal) 6. Anlaşılmaz, anlaşılması güç. (Devellioğlu 2015: 1296) gibi anlamlarda kullanılmıştır. Klasik Arapçada “*hediye; mec. mücevher, kıymetli taş ;sanat eseri; eşsiz sanat eseri.*” (Muçalı 1995: 86) anlamlarına gelmektedir.

Klasik Arapçada tuhaf kelimesi genel olarak eşsiz eser ya da hediye anlamında kullanırken Osmanlıcada ve bugünkü Türkiye Türkçesinde daha çok garip ya da anlaşılmaz, anlaşılması zor olan şey anlamını kullanılmıştır. Farsçada ise, “*hediye, armağan, çok nadir bulunan şey*” (Steingass 1998: 285) anlamları kullanılmıştır. Osmanlıcada kullanılan “*garip*” anlamı Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Dolayısıyla tuhaf kelimesi, Arapçadan Osmanlıcaya geçerken anlam genişlemesine uğrayarak değişmiştir.

‘uḳalā’ (عقلاء): is.

Osmanlıcada, 1. Akıllılar, akıllı olanlar. 2. Ukala dünbeleğinden kinâye olarak ve müfret şeklinde, bir şey bilmediği halde: “akıllılık, bilmişlik taslayan, akıllı geçinmek isteyen” (Devellioğlu 2015: 1302) gibi manalarda kullanılmaktadır. Klasik Arapçada, akla عقل “anlamak, idrak etmek” maddesinden ismi fail vezninde türetilmiş olan عاقل âkıl kelimesinin çoğulu ukalâء عقلاء sözüdür. (Manzur 2013: 371) Klasik Arapçadaki anlamı ise; “*akıl sahibi, anlayabilen, idrak sahibi, akıllı, basiret sahibi, makul; akli başında*” (Muçalı 1995: 586)

Ukala kelimesi, Osmanlıcada ve bugünkü Türkiye Türkçesinde *akıllı* anlamını yetirmiş gibi daha çok “*bir şey bilmediği halde akıllı geçinmek isteyen kimseler*” için

kullanılmıştır. Fakat bu anlam ne Klasik Arapçada ne de Modern Arapçada kullanılmıştır. Dolayısıyla, ukala kelimesi Osmanlıcada anlam değişikliğine uğramıştır.

vücūd (وجود):is.

Klasik Arapçada, vecede وجد kökünden fa'ul vezninde türetilmiş bir masdardır. “Bir şeyin var olması, bulunma, varlık” (Manzur 2013: 221) “bulma; varlık olma; mevcudiyet, hazır bulunma” (Muçalı 1995: 963) anlamındadır. Osmanlıca, Arapçada kullanılan anlamların yanında; 1. *Bulunma, var olma, varlık.* 2. *İnsan veya hayvan gövdesi.* 3. *Ten.* (Devellioğlu 2015: 1343) gibi anlamlarda kullanılmıştır.

Vücūd kelimesi Klasik Arapçada “varlık” anlamında kullanırken Osmanlıcada ve Türkiye Türkçesinde daha çok “insanın veya hayvan gövdesi” anlamını ifade etmek için kullanılmıştır. Frasçanın “vücut” (Steingass 1998: 1457) anlamı kullandığına göre bu anlam Farsçadan Osmanlıcaya geçmiş olmalıdır ya da Osmanlıcadaki anlam Arapçada kullanılan “varlık” anlamından gelişmiş olabilir. Çünkü insan bir yerde bedeniyle var olur. Görüldüğü üzere, Klasik Arapçada bulunmayan “gövde” anlamı, vücud kelimesinin Farsçaya ve Osmanlıcaya geçmesiyle beraber bu anlamı kazanıp değişmiştir.

zābıta(ضابطه):is.

Osmanlı Türkçesinde, 1. *Şehir güvenliğini sağlamakla vazîfeli bulunan idâre, polis;* 2. *Kural, bağ.* (Devellioğlu 2015: 1356) gibi anlamlara gelmektedir. Klasik Arapçada, ضبط zabt’tan “sıkı tutmak” ismi fail vezninde türetilmiş bir isimdir. (Manzur2013: 457)

Klasik Arapçada, “sıkı tutan, işini iyi yapan, güçlü olan kimse” (Menzur2013: 457) manalarında kullanılmaktadır. Görüldüğü gibi, polis ya da kural anlamı Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Ancak zâbıt “polis adamı” anlamında Modern Arapçada kullanıldığını görebiliriz. Ayrıca Arapçada zabıta dediğimizde kadın polis

kastedilmektedir. Fakat Osmanlıcada genel bir isim olarak kullanılmıştır. Zâbıta, Osmanlı zamanında şehir güvenliğini sağlamakla görevli olan kişilere ya da idareye isim vermek için genişlenmiş bir anlamdır. Bunun üzerine, polis anlamı Osmanlıcadan Modern Arapçaya geçmiş olabilir.

zevk (ذوق):is.

Osmanlıcada, 1. Tadım. 2. Tatma, tad; hoş giden hal haz. 3.tas. manevi haz; 4. Boş vakit geçirme; eğlence, eğlenti, cünbüş, eğlenme; 5. Güzeli çirkinden ayırdetme kabiliyeti. 6. Alay etme, eğlenme. (Devellioğlu 2015: 1379) anlamlarında kullanılmaktadır. Klasik Arapçada, “tad, bir şeyin tadına bakmak, başından geçirmek” (Manzur 2013: 535) manasında kullanılmaktadır.

Osmanlıcanın, Arapçadaki anlamların kullanmasının yanı sıra kendisine özgü anlamlar türetmiştir. Zevk kelimesi, Klasik Arapçada ve Modern Arapçada genel olarak “tad, tatma, güzeli çirkinden ayırdetme kabiliyeti” anlamında kullanırken Osmanlıcada ve Türkiye Türkçesinde “eğlence, boş vakit geçirme” anlamında kullanılmıştır. Dolayısıyla, zevk kelimesi Osmanlıcaya geçerken anlam değişikliğini yaşamıştır.

II. BÖLÜM

1. OSMANLI TÜRKÇESİNDE TÜRETİLEN ARAPÇA SÖZLER

Bir dilin başka bir dilden alıntılacağı sözler, genellikle alıntılanan dilde herhangi bir değişikliğe uğramadan donuk olarak yaşar. Buna rağmen, alıntı bir sözün, alıntıl原因 dildeki kullanım sıklığı arttıkça veya o söz giderek daha çok benimsendikçe alıcı dilin ses ve şekil yapısına uygun hale gelerek o dile yerleşir.

Bunun yanında aynı dilden alıntılanmış sözlerin alıcı dildeki sayısı, özellikle özenti alıntıları sebebiyle epeyi fazlaysa ve alıcı dilin kullanıcıları kaynak dilin özelliklerine hâkimse, kaynak dilde bulunmayan, dolayısıyla da alıntılanmamış ve sadece alıcı dilde üretilmiş, ama yapı bakımından yine alıntı özellikler gösteren sözler de olabilir. Dil biliminde buna “örnekseyerek türetme” denir. Bu kelimeler Türkçeye ilk girdiğinde büyük ihtimalle Arapçada kullanılan ses, şekil ve anlamla kullanılmıştır.

Dilde var olan bir ses, biçim, birleşik söz veya söz dizimi yapısına benzetilerek, bu yapı örnek alınarak, yeni biçim veya söz dizimi yapılarının elde edilmesine örnekseme denir. (Günay Karaağaç 2010: 89) Osmanlıca, Arapçada bulunan kelimeler ve şekiller kullanmasının yanı sıra batıdan gelen yeni kelimelere karşılık bulmak için yeni kelimeler türetmeye başlamıştır. Kelime türetmesinde Arapça kelimelerinin ses ve yapı özelliklerini örnek alarak yeni kelimeler türetmeye çalışmıştır.

Tazimattan sonra Cumhuriyet devrine kadar Osmanlı imparatorluğunun yönelmek istediği Batı kültür ve medeniyetinin mefhumlarını karşılamak üzere Türkçe yerine Arapçadan faydalanılmak istendiği, bu suretle Arapça kelime köklerinden, Arapçada bulunmayan anlamlara gelen içtimaiyat, hars, mefkûre v.b. gibi birçok kelimeler meydana getirildiği oldukça iyi bir şekilde bilinmektedir. Arapçanın Türkçe üzerindeki bu çok geniş ve derin tesirinin teferruatı birçok noktalarda incelenmeye ve araştırılmaya muhtaçtır. (Süleyman Tülücü 1997: 43)

Eklemeli dil ailesinden olan Türkçenin aksine Arapça çekimli dillerden biridir. Bunun üzerine Arapçada bir kelime türetmek için genelde üç asıl ünsüzlerden oluşan kökü farklı kalıplarda kullanarak yeni kelimeler yeni anlamlar türetilir. Türkçede ise; kelimenin köküne ekler getirerek kelime türetilir. Osmanlıcada ise bazen durum

farklıdır; Arapça yapı ve ses özelliklerini örnek alarak yeni kelimeler türetmiştir. Yeni türetilmiş bu kelimelerin Arapça köklü olsa bile ya Klasik Arapça kurallarına uymaz ya da bu kurallara uyduğu halde Klasik Arapçada kullanılmaz.

Arapça, birçok dil aksine başka dillerden alıntılama konusunda çok hassastır. Alıntılama yerine ta'rib (تعريب) hareketi başlamıştır. Çünkü diğer dillerden alıntılanan sözler Arapçanın morfolojisine göre anlaşılabilir halde olur. Bunun için Arapça dilbilimcileri, yabancı kelimelerinin anlamını karşılayan Arapça kelimeleri bulmayı ve kullanmayı tercih etmişler.

Bu bölümde Osmanlı Türkçesinde kullanılan Arapça alıntıları, Klasik Arapçayla karşılaştırmalı incelemesi yapılmıştır. Osmanlı Türkçesinde Arapça köklerden ve Arapça gramer kurallarına göre türetilmiş ancak Arapçada bulunmayan sözleri ortaya çıkarmayı çalışılmıştır.

ābidāt(ابدات): is.

Abideآبد kelimesi abidآبد kelimesinin müennesidir. Vahşi ve yırtıcı hayvanlara verilen bir isimdir. Bu anlamın yanı sıra başka anlamları da vardır ve bütün türevleri, *ebed*آبد(ebed-sonsuzluk) köküne dayanır. Öldürülmeleri çok zor olan ve bu nedenle uzun süre hayatta kalan vahşi hayvanların adı da bu yüzden bu kökten türetilmiştir. Yadigar ve eser ya da anıt anlamı da kalıcılık sebebiyle bu kökten gelmektedir (Manzur2013: 47).

Osmanlıcada, “*Anıtlar*” (Devellioğlu 2015: 5) anlamındadır. Arapçada *ābide* kelimesinin çoğulu, cem'i mükesser yolu ile *avābid*أوابد şeklindeyken, Osmanlıcada Arapçada olmayan ve Osmanlıcaya has bir şekilde Arapçanın cem'-i müennes salim çoğul kuralı kullanarak farklı bir kelime türetmiştir.

‘acā’ibāt(عجائبات) : is.

Osmanlıcada, 1. *Acayip şeyler*. 2. *Normale aykırı gelen, yadırganan mahlûkları inceleyen ilim*. 3. *Normale aykırı yaratılmış mahlûklar* (Devellioğlu2015: 7) manasındadır. Klasik Arapçada, *‘acib*عجب acebe kökünden fail فعيل veznindeعجيب *‘acib*

kelimesi türetilmektedir. Arapçada, acib عجب sözünün çoğul acāib عجائب'dir. (Manzur 2013: 90) Osmanlıca, aslen Klasik Arapçada çoğul olan acaib عجائب kelimesine yeniden Arapça (ât-ات) çoğul ekini getirerek çoğaltmıştır. Dolayısıyla acaibat sözünün Osmanlıcada örnekseme yolu ile türetildiğini söyleyebiliriz.

‘aciziyyet (عاجزیت):is.

Osmanlıcada, 1. *Beceriksizlik, kabiliyetsizlik.* 2. *Fakirlik; tevâzu.* (Devellioğlu 2015: 8) anlamındadır. Arapçada, ‘aceze عجز kökünden ismi fail vezninde ‘aciz عاجز ismi türetilmektedir. “*zayıflık, kuvvetsizlik*” anlamındadır. (Manzur 2013: 97)

Osmanlıca, ismi-fail olan aciz عاجز kelimesinin sonuna –iyyet yapma masdar ekini ekleyip türetmiştir. Arapça gramer kurallarına göre türetilmesine rağmen Klasik Arapçada ‘aciziyyet kelimesi bulunmamıştır. Arapçada kullanılan masdar ise; عجز ‘acz’dir. Osmanlıcada kullanılan anlamlarda kullanılmaktadır.

ahlākī (اخلاقي):sf.

Osmanlıcada, “*ahlaka dair, ahlaka mensup*”. (Devellioğlu 2015: 19) anlamında kullanılmıştır. Ahalki sözü Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Çünkü ahlaki sözü Arapça gramer kullarına aykırı bir şekilde türetilmiştir. Klasik Arapça gramer kurallarına göre çoğul isimlerden ismi mensub türetilmez. Dolayısıyla bu söz Osmanlıcada türetilmiş kelimelerden biridir.

ahmakī (احمقي) ahmakīyyet(احمقيت):is.

Osmanlıcada, “*Ahmaklık, akılsızlık*” (Devellioğlu 2015: 19) manasında kullanılmıştır. Arapça humk حمق “akılsızlık” kökünden sıfat-ı müşebbehenin ef’al vezninde ahmak أحمق türetilmektedir. (Manzur 2013: 598)

Osmanlıca, ahmak kelimesine –iyyet yapma masdar ekini ekleyerek ahmakīyyet’i türetmiştir. Sözün, eki ve kökü Arapça olmasına rağmen Klasik Arapçada bulunmamıştır. Osmanlıcanın türetip kullandığı kelimelerden biridir. Arapçada kullanılan kelime ise: “*hamāka حماقة - humk حمق*”dur.

ahşāb (اخشاب): is.

1. Keresteler. 2. Tahtadan yapma. (Devellioğlu 2015: 21) manasındadır. Osmanlıcada kullanılan Haşeb خشب sözünün çoğulu olan ahşap sözü modern Arapçada bulunmasına rağmen Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Klasik Arapçada haşeb sözünün çoğulu: “huşub خُشْب, huşb خُشَب, huşban خُشْبَان” olarak kullanılmaktadır. (Manzur 2013: 94). Ahşab sözü Osmanlıcadan Arapçaya geçmiş olabilir.

‘âidiyyet (عائديت): is.

“âit olma, *ilişkinlik.” (Devellioğlu2015: 23) anlamındadır. Osmanlıca, ismi fail vezninde türetilmiş olan عائد ‘âid kelimesinin sonuna –iyyet yapma masdar ekini ekleyip ‘âidiyyet عائديت kelimesini türetmiştir. Söz, Arapça gramer kurallarına göre türetildiği halde Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Buna rağmen kelime modern Arapçaya geçmiştir ve kullanılmıştır.

‘ailevî (عائلي): sf.

Osmanlıcada, “âileye mensup, âile ile ilgili.” (Devellioğlu2015: 23) anlamına gelmektedir. Sözün kökü Arapça olsa bile ailevi sözü ne Klasik Arapçada ne de Modern Arapçada kullanılmıştır. (Manzur 2013: 525)

Ailevi kelimesi, Osmanlıcada türetilen yapma kelimelerden biridir. Bu kelime, Arapçada ‘âilî عائلي olarak geçmektedir. Ailevi kelimesi, Farsça gramer kurallarına göre türetilmiş olabilir.

akrâniyyet (أقرانييت): is.

“Akran oluş, akranlık, boydaşlık” (Devellioğlu 2015: 26) manasındadır. Klasik Arapçada, kırn قِرْن kelimesinin çoğulu akran أقران’dır. Akrâniyyet sözü, Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Osmanlıca, Arapça kökü olan akran kelimesine Arapça –iyyet yapma masdar ekini getirerek akrâniyyet أقرانييت kelimesini türetmiştir. Osmanlıca, akraniyyet sözünü örnekseme yoluyla türetmiştir. Çünkü Arapça gramer kurallarına göre çoğul isimlerden ismi mensub türetilmez. Arapçada kullanılan kelime ise; “القِرْنُ el kırn” dir. (Manzur 2013: 341)

‘arabiyyât (عربيات): is.

Osmanlıcada, “*Arap Edebiyatı*” (Devellioğlu 2015: 39) anlamında kullanılmaktadır. Osmanlıca, Arabi عربي sözüne Arapça –at çoğul ekini ekleyerek arabiyyat kelimesini türetmiştir. Arapça gramer kurallarına göre ismi mensub çoğaltılmaz. Arabiyyat sözü ne Klasik Arapçada ne de Modern Arapçada kullanılmıştır. Klasik Arapçada, “*Arap Edebiyatı*” anlamını ifade etmek istenildiği zaman “El Edebül Arabî” şeklinde ifade edilmektedir. (Manzur 2013: 154)

arāzī (اراضي): is.

Osmanlıcada, “*yerler, topraklar*” (Devellioğlu 2015: 40) anlamına gelmektedir., Arz (أرض) kelimesinin çoğulu Osmanlıcada yanlış olarak arazi şeklinde çoğaltılmıştır. Klasik Arapçada arazi kelimesi bulunmamıştır. Çünkü Klasik Arapçada, arz sözü “āraz” أرض, urūz أرض, arāzun أرضون şeklinde çoğaltılmaktadır. (Manzur 2013: 124) Buna rağmen Modern Arapçada arazi kelimesinin çoğul olarak kullanıldığını görebiliriz. Osmanlıcadan Arapçaya geçmiş olabilir.

a‘şābi (اعصابي): sf.

Osmanlıcada, “sinirli” (Devellioğlu 2015: 46) anlamındadır. Klasik Arapçada ‘asab kelimesinin çoğulu اعصاب a‘sab (Manzur 2013: 273) sözüdür. Osmanlıca, a‘śāb اعصاب/ kelimesine nisbet ya’sını ekleyerek a‘sabi sözünü türetmiştir. Ancak Klasik Arapçada ‘asab kökünden a‘śābi اعصابي şeklinde türetilmiş bir sıfat kullanılmamıştır. Osmanlıcada yanlış olarak türetilmiş kelimelerden biridir. Çünkü Arapça gramer kurallarına göre çoğul isimlerden ismi mensub türetilmez. Arapçada kullanılan sıfat “asabi عصبى ” şeklinde geçmektedir. Arapçada, tekil olan ‘asab kelimesine nisbet ya’sını ekleyerek a‘sabi sözü türetilir. Osmanlıcada ise, kelimenin çoğulu olan a‘sab sözüne ekleyip türetilmiştir.

‘ašabāni(عصباتي): sf.

1. *Asabe’ye âit, asabe ile ilgili.* 2. *Sinirli* (Devellioğlu2015: 46) anlamında kullanılmıştır. Osmanlıca, Arapça, “عصب” kökünden türetmiştir. Ancak asbani sözü Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Çünkü “عصب” kökünden fa‘lan vezninde bir türev

yoktur. Sadece Osmanlıcada türetilmiş ve sıfat olarak kullanılmış bir sıfattır. Bu anlamlara gelen ve aynı zamanda Arapçada ve Osmanlıcada kullanılan kelime ise “aşabi عصبی” sözüdür. (Manzur 2013: 273)

‘aşabiyyet (عصبیت):is.

Arapça “asab عصب” kökünden türetilmiştir (Manzur 2013: 273). 1. *Sinirlilik* 2. *Kendi akraba, vatan, din ve milletini aşırı derecede kayırma gayeti* (Devellioğlu 2015: 46) anlamlarına gelmektedir. Önceki madde “aşabiyye- عصبية” olan şu anlamlarda: 1. *Sinir hastalıkları* 2. *Sinir hastalıkları pavyonui* (Devellioğlu 2015: 46) verilmiştir. Ancak Arapçada bu iki kelimenin arasında anlam olarak hiç bir fark yoktur. Bu iki maddenin arasındaki tek fark; Osmanlıcanın yaptığı >ت ses değişikliğidir.

aşğari (اصغري):is.

“En küçük, en az olan” (Devellioğlu2015: 48) anlamındadır. Arapçada, ısm-ı tafdıl أَفْعَل af‘al vezninde türetilmektedir. (Nasıf Hifni 2008: 55) Örneğin “akbar - اکبر” “eşref- اشرف” Arapçada hiç bir yerde akbarی ya da eşrefی şeklinde geçmez. Dolayısıyla “aşğar أصغر” şeklinde olması gerekir. Bunun üzerine aşğar kelimesi Osmanlıcada kullanılan yapma kelimelerden biri olduğunu söylenebilir.

‘aşkī (عشقي), ‘aşkīyye(عشقيه): sf.

1. *Aşka âit, aşkla ilgili;* 2. *Erkek adı.* (Devellioğlu2015: 53) manasında kullanılmıştır. Osmanlıca, aşk sözüne nisbet ya’sını ve yapma masdar ekini ekleyerek aşkı ve aşkıyye sözünü türetmiştir. Ancak Arapça gramer kurallarına uygun olarak türetilmemiştir. Çünkü Klasik Arapça kurallarına göre bir masdardan yeniden masdar türetilmez. Klasik Arapçada aşkı ya da aşkıyye sözü kullanılmamıştır. Sadece masdar olarak aşk sözü kullanılmaktadır. (Manzur 2013: 267) Aşk ve aşkıyye sözü, Osmanlıcada yapma kelimelerden biridir.

‘atāyā (عطایاء):is.

“Hediye, armağan; bahşişler” (Devellioğlu2015: 54) manasındadır. Klasik Arapçada ‘atāyâ عطایاء kelimesi kullanılmamaktadır. Osmanlıca, ‘atāyâ عطایاء sözünü

عطية ʿatiyye kelimesinin çoğulu olarak kullanmıştır. ʿatiyye sözünün Arapçadaki kullanılan çoğulu ise “عطايا، أعطيه، أعطيات” şeklindedir. (Manzur 2013: 318)

aʿynı (عيني):zf.

Osmanlıcada, 1. *Hep o, başkası değil.* 2. *Tıpkısı.* (Devellioğlu 2015: 62) anlamlarındadır. Klasik Arapçada عين sözü “kendisi, tıpkısı” (Manzur 2013: 555) manasındadır. Kelime Arapçada ayn olarak kullanılmaktadır. Ancak Osmanlıcaya geçince kelime sonuna iyilik ekini ekleyerek “عيني aynı” şeklinde kullanılmıştır. Dolayısıyla Osmanlıcada ve Türkiye Türkçesinde kullanılan “aynı عيني” sözü Osmanlıcada türetilen bir sözdür. Klasik Arapçada “aynı” olarak kullanılmamıştır.

aʿzamiyyet (اعظمية):is.

Osmanlıcada, 1. *Pek büyüklük.* 2. *mat.bir Sayının ötekinden büyük olması.* (Devellioğlu2015: 63) manasındadır. Klasik Arapçada “عظم- ʿizam” “büyüklük”(Manzur 2013: 322) kökünden ismi tefdil vezninde aʿzm أعظم sözünü türetilmektedir.

Osmanlıca, aʿzam أعظم kelimesine -iyyet yapma masdar ekini getirerek aʿzamiyyet sözünü türetmiştir. Osmanlıca, kelimeyi Arapça gramer kurallarına göre türettiğine rağmen azamiyyet kelimesi Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Arapçada kullanılan kelime ise “عظمة/ʿazama-عظمي- ʿuzma”dır. Bu demek oluyor ki azamiyyet kelimesi Klasik Arapçada bulunmamıştır. Osmanlıcanın örnekseme yolu ile türettiği kelimelerden biridir.

bākire (باكره): sf.

“Kız, kızıoğlan kız, el değmemiş.” (Devellioğlu2015: 77) anlamındadır. Klasik Arapçada bu kelime “بكر bīkr” “evlenmemiş kız, ebeveynin ilk çocuğu” olarak geçmektedir.”(Manzur 2013: 322)

Kelime, Osmanlıcada ism-i fail vezninde türetilip bakire olarak kullanılmıştır. Klasik Arapçada bakire sözü bulunmamıştır.

baṭā'et (بطائت) :is.

“Ağırlık, yavaşlık, ağır davranma” (Devellioğlu 2015: 82) anlamlarına gelmektedir. Arapçada, بطأ kökünden türetilmiş bir isimdir. Arapçadaki بطأ “yavaşlık” kelimesinin bütün türevlerinde بطائت kelimesine yer bulunmamıştır.

Osmanlıca, Arapça بطأ kökten “fa‘ālet فعالة” vezninde bataet sözünü türetmiştir. Arapça gramer kurallarına göre türetildiğine rağmen bataet sözü Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Fiilin Arapçada kullanılan masdarları ise “تبطء, الابطاء, التباطؤ” şeklindedir. (Manzur 2013: 439)

bedū'at (بدوعات) :is.

“Bediilik, güzellik, yenilik” (Devellioğlu 2015: 89) anlamlarında kullanılmaktadır. Fakat Klasik Arapçada بدع bed'e “yeni bir şey üretmek, yaratmak” fiilinin bütün türevlerinde beduat kelimesi bulunmamıştır. (Manzur 2013: 352) Arapçada kullanılan isim ise; “بدعة-bid'a”dır. Osmanlıca, Arapça kökü “bed'eع”den örnekseme yoluyla beduat kelimesini türetmiştir.

caḥūf (جخوف) :sf.

“kendini beğenmiş, kibirli” (Devellioğlu 2015: 137) anlamlarında kullanılmıştır. Osmanlıcada, cahfe جخف fiilinden türetilmiş bir sıfattır. Fakat Klasik Arapçada cahafa جخف maddesinden cahuf masdarı türetilmemiştir. Klasik Arapçada cahfe kökünden Osmanlıcadaki anlamla aynı kullanılan sıfatlar şunlardır: *caḥif* جخيف, *caḥḥaf* جخاف, *cuḥaf* جخاف. (Manzur 2013: 42). Buna göre Osmanlıca cahfe kökü fa‘ul vezninde cahuf kelimesini örnekseme yoluyla türetmiştir.

cūlusiyye (جلوسيه) :

Osmanlıcada; 1. *Pâdişahın tahta çıkmasına dair söylenmiş veyâ yazılmış yazı* 2. *Hükümdârın ilk tahta çıktığı gün verdiği bahşiş* (Naci 2009:322; Devellioğlu 2015: 166). Arapçada, *celese*-جلس fiilinden cūlus جلوس masdarı türetilmektedir. (Manzur 2013: 173)

Osmanlıca, cûlus masdarına -iyyet yapma masdar ekini ekleyip cûlusiyye masdarını türetmiştir. Cûlusiyye kelimesi, Arapça gramer kurallarına aykırı bir şekilde türetilmiştir. Çünkü cûlus kelimesi Arapçada bir masdar olarak kullanılmaktadır. Arapça gramer kurallarına göre bir masdardan yeniden masdar türetilmez. Dolayısıyla cûlusiyye sözü Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Klasik Arapçadaki “cûlus-جلوس” kelimesinin anlamı Osmanlıcadaki kullanılan anlamlara gelmemektedir. Arapçada genel olarak oturma anlamını kapsar, padişah oturması anlamında kullanılmamıştır.

dâ’îmiyyet (دائمية):is.

Osmanlıcada, “Devamlılık, devam edicilik” (Devellioğlu 2015: 183) anlamına gelmektedir. Klasik Arapça, dama دام kökünden ismi fail vezninde dâim دائم kelimesi türetilmektedir. (Manzur 2013: 452)

Osmanlıca, dâim sözünden yapma masdarı yapmıştır. Dâ’im kelimesinin sonuna Arapça -iyyet yapma masdar ekini ekleyip dâ’îmiyyet kelimesi türetmiştir. Da’îmiyyet sözünün, Arapça gramer kurallarına göre türetilmesine rağmen Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Klasik Arapçada kullanılan kelime ise, “devam دوام”dir. Buna rağmen Modern Arapçada bu kelimeye rastlanabilir.

da’vetiyye (دعوتيه):is.

Osmanlıcada; 1. Çağrı kağıdı. 2. Mahkemenin gönderdiği çağrı kâğıdı. (Devellioğlu 2015: 192; Şemseddin1989: 611) Anlamlarına gelmektedir. Arapça “da’va-دعـا” kökünden da’va masdarı türetilmektedir. (Manzur 2013: 366).

Osmanlıca, Arapça “dava دعوة” masdarına yapma masdar ekini ekleyerek “Da’vetiyye دعوتيه” kelimesini türetmiştir. Davetiyye sözü Arapça gramer kurallarına aykırı bir şekilde türetilmiştir. Çünkü Arapçada bir masdar yeninden masdar türetilmez. Arapçada aynı anlamda kullanılan kelime “dava-استدعاء/دعوة istid’â” şeklindedir. Buna göre davetiyye sözü Osmanlıcanın türetip kullandığı kelimelerden biridir.

dehâlet (دخالت):is.

Osmanlıcada “birinin merhametine ve himayesine sığınma” (Devellioğlu 2015: 194) anlamında kullanılmıştır. Osmanlıca, sülasi masdar olan دخل dahala kökünden fa‘alet vezninde dehalet masdarını türetmiştir. Dehalet sözü Arapça gramer kurallarına göre türetildiğine rağmen Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Dolayısıyla, dehalet sözü Osmanlıcanın örnekseme yoluyla türettiği kelimelerden biridir.

devrān (دوران):is.

Klasik Arapçada “dara-دار” fiilinden fa‘lan vezninde türetilmiş bir masdardır. Arapçada; “*Dolaşma, dönme*” (Manzur 2013: 444) anlamlarına gelmektedir . Osmanlıcada ise; “ *dünya, felek,zaman, talih, kader; devir.*” (Devellioğlu 2015: 206) anlamlarında kullanılmaktadır.

Davaran kelimesinin, Osmanlıcaya geçmesiyle orta hece ünlüsü düşmüştür. Dolayısıyla, Klasik Arapçada olduğu gibi fa‘alan vezninde kullanılmasının yerine Osmanlıcada fa‘lan vezninde kullanılmıştır.

ebkemiyyet (ابكمية):is.

“*Dilsizlik*” (Devellioğlu 2015: 225) manasındadır. Klasik Arapçada, bekime بكم kökünden sıfat-ı müşebbehe’nin vezninde türetilmiş bir isimdir. (Manzur 2013: 487). Osmanlıca, ebkem sözüne –iyyet yapma masdar ekini ekleyerek türetmiştir. Arapça gramer kurallarına göre türetilmesine rağmen Arapçada kullanılmamıştır. Klasik Arapçadaki karşılığı ise “bukm بُكْم ” kelimesidir. Bunun üzerine ebkemiyyet sözü osmanlıcanın türetilip kullanıldığı bir kelime olduğunu söylenebilir.

eblehiyyet (ابلهيت):is.

“*Bönlük, ahmaklık, saflık*” (Devellioğlu 2015: 226) anlamındadır. Klasik Arapçada *beleh* بلة kökünden ismi fail vezninde ebleh ابلة sözü türetilmektedir. Osmanlıca, ebleh köküne –iyyet yapma masdar ekini ekleyip eblehiyyet’i türetmiştir. Eblehiyyet sözünün Arapça gramer kurallarına göre türetildiği halde Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Demek ki eblehiyyet kelimesi Osmanlıcada yapma kelimelerden biridir. Arapçada eblehiyyet sözün kulanılan karşılığı ise; “ *belahة/ beleh*” dir. Sıfatı ise müzekker için “ebleh ابلة” münnes “belha’ بلةاء” dir. (Manzur 2013: 507)

edebîyyât (ادبيات):is.

Osmanlıcada, 1. *Nazımlı, nesirli, güzel sözler.* 2. *Bu sözlerden bahseden ilim.* (Devellioğlu 2015: 230) anlamında kullanılmıştır. Arapçada kelimenin kökü “edeb ادب” dir. Ancak “ edebiyat – ادبيات” kelimesi Arapçada bulunmamıştır. Kelimenin anlamı Arapçadaki anlamla aynıdır. Fakat Arapçadaki kullanılan söz “edeb- ادب” çoğulu da “edâb – اداب”dir.

Osmanlıca örneksime yoluyla ism-i mensub olan edebi sözüne Arapça çoğul eki “ât-ات”i ekleyip türetmiştir. Çünkü Arapçada ismi mensub çoğaltılmaz. Örneğin: Arapçada Türk Edebiyatı demek istediğimizde “El Edeb ül Türki-الادب التركي” şeklinde olacaktır. Osmanlıcada ise Türk edebîyyâtı.

emniyyet (امنييت):is.

1. *Eminlik, korkusuzluk.* 2. *İnanma, güvenme.* 3. *Polis teşkilâtı.* (Devellioğlu 2015: 249) anlamındadır. Arapça emine اَمِن kökünden emn masdarı türetilmektedir. Osmanlıca, emn اَمِن masdarının sonuna –iyyet yapma masdar ekini ekleyip emniyyet’i türetmiştir. Ancak Arapça gramer kurallarına göre türetilmemiştir. Çünkü Arapçada bir masdardan yeniden türetilmez. Emniyyet sözü Klasik Arapçada (Manzur 2013: 232) kullanılmamıştır. Ancak modern Arapçada kullanıldığını izlenebilir.

enfüsiyye (انفسيه):is.

Osmanlıcada “öznellik” (Devellioğlu 2015: 254) anlamına gelmektedir. Arapçada, “nefs نفس” sözünün çoğulu أنفس effüs’dür. Osmanlıca, Arapçada çoğul olan enfüs kelimesine –iyyet yapma masdar ekini ekleyip enfüsiyye sözünü türetmiştir. Osmanlıca, Arapça gramer kurallarına aykırı olarak türetmiştir. Çünkü Arapçada çoğul isimlerden yapma masdar türetilmez. Buna göre enfüsiyye kelimesi Klasik Arapçada kullanılmamıştır.

ervāḥī (ارواحي):is.

“*Ruhlar âlemine mensup olanlar*” (Devellioğlu 2015: 262) anlamındadır. Klasik Arapçada, rûh روح kelimesini çoğulu ervâhdır. (Manzur 2013: 262)

Osmanlıca, Arapçada çoğul olan ervah sözüne nisbet ye’sini ekleyip ervahî kelimesini türetmiştir. Arapça gramer kurallarına göre çoğul isimlerden ismi mensub türetilmez. Osmanlıca, ervahi kelimesini Arapça gramer kurallarına aykırı bir şekilde türetilip kullanmıştır. Ervahi sözü, Klasik Arapçada kullanılmamıştır.

eshām (اسهام):is.

Osmanlıcada, 1. *Oklar*; 2. *Hisseler, paylar, nasipler*; 3. *Borç alınan paraya karşılık senetler*. (Devellioğlu 2015: 266) manasındadır. Klasik Arapçada, sehm سهم kelimesinin çoğulu “eshom أُسْهُم, siham سِيْهَام, sohman سُهِمَان” şeklinde geçmektedir. (Manzur 2013: 730)

Osmanlıcada kullanılan esham sözü Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Hâlbuki modern Arapçada kullanıldığına rastlanır. Osmanlıcadan Arapçaya geçtiğini tahmin edilebilir.

evlādiyye (اولاديه):is.

Osmanlıcada; 1. *Evlâda mahsus, evlâtlık* 2. **mec.** *Çok sağlam ve dayanıklı (ev,eşya)* (Devellioğlu 2015: 276) anlamında kullanılmaktadır. Klasik Arapçada, veled ولد kelimesinin çoğulu evlad أولاد (Manzur 2013: 397) şeklindedir. Osmanlıca, Arapçada çoğul olan evlâd اولاد kelimesinin sonuna –iyyet yapma masdar ekini getirerek türetmiştir. Arapça gramer kurallarına göre çoğul isimlerden yapma masdar türetilmez. Evladiyye kelimesi Arapçada bulunmayan Osmanlıcada türetilen yapma kelimelerden biridir.

faikıyyet (فائقيت):is.

“Üstünlük” (Devellioğlu 2015: 285) manasındadır. Arapça faka فاق kökünden ismi fail vezninde faik فائق kelimesi türetilmektedir. (Manzur 2013: 191) Osmanlıca, faik sözüne –iyyet yapma masdar ekini ekleyip üretmiştir. Faikıyyet kelimesi, Arapça

gramer kurallarına göre türetildiği halde Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Osmanlıcanın örnekseme yoluyla türettiği bir kelimedir.

felâket (فلاکت):is.

Osmanlıcada, 1. *Musîbet, belâ.* 2. *Bahtsızlık.* 3. *Büyük üzüntü veren beklenmeyen hadise.* (Devellioğlu 2015: 292) anlamındadır. Klasik Arapçada, felek فلك kökü “yörünge, deniz dalgası, bir şeyin yuvarlak olması” (Manzur 2013: 162) anlamına gelmektedir.

Osmanlıca, felek فلك kökünden fa’alel vezninde felaket sözünü türetmiştir. Felaket sözü Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Osmanlıcada örnekseme yoluyla türetilen kelimelerden biridir.

ḥacâlet (خجالت):is.

Osmanlıcada, “*Utanma, utangaçlık şaşırma*” (Devellioğlu 2015: 350) manasındadır. Osmanlıcada, Arapça ḥecale خجل kökünden fa’alel vezninde türetilmiştir. Klasik Arapçada hacâlet sözü kullanılmamıştır. Arapçada kullanılan kelime ise; ḥacel خجل’dır. (Manzur 2013: 30)

ḥaltıyyât (خلطيات):is.

“*Münâsebetsiz, yakışık almayan sözler*” (Devellioğlu 2015: 368) anlamındadır. Arapça halt خلط kökünden türetilmiştir. Osmanlıca halt sözüne nisbet ya’sını ekleyerek haltı kelimesini türetmiştir. Sonra haltı sözüne –at Arapça çoğul ekini kullanarak çoğaltmıştır. Ancak Arapça gramer kurallarına göre ismi mensub çoğaltılmaz. Haltıyyat kelimesi Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Osmanlıcanın yapma kelimelerinden biridir.

ḥatâ’iyyât (خطائيات):is.

Osmanlıcada, “*Yanlışlar, yanlışlıklar*” (Devellioğlu 2015: 389) manasındadır. Osmanlıca, hatâ خطأ sözüne nisbet ye’sini ekledikten sonra Arapça çoğul ekini –ât ات

kullanarak hatâiyyât خطائيات sözünü türetmiştir. Osmanlıca hataiyyat kelimesini Arapça gramer kurallarına aykırı bir şekilde türetmiştir. Çünkü Arapçada ismi mensub çoğaltılmaz. Dolayısıyla hatâiyyât خطائيات kelimesi Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Osmanlıcada türetilip kullanılan bir isimdir.

izlâliyyât (اضلايات):is.

Osmanlıcada, “Izlal ile ilgili bulunan bahis ve düşünceler” (Devellioğlu 2015: 460) manasında kullanılmıştır. Klasik Arapçada “أضل” kökünden Izlâl اضلال masdarı (Manzur 2013: 520) türetilmektedir. Osmanlıca, Arapça ızlâl اضلال masdarına nisbet ye’sini ekleyip Arapça “-ât” çoğul ekini kullanarak çoğaltmıştır. Izlaliyyat kelimesi Klasik Arapçada bulunmamıştır. Çünkü Arapça gramer kurallarına göre çoğuldan ismi mensub türetilmez ve çoğaltılmaz.

ihrâcât (اخراجات):is.

Osmanlıcada, “Bir memleketten başka memlekete mal satma” anlamında kullanılmıştır. (Devellioğlu 2015: 480). Klasik Arapçada, ahraca أخرج’den if’al vezninde ihrâc اخرج masdarı türetilmektedir.(Manzur 2013: 53)

Osmanlıca, Arapçada masdar olan ihrâc sözüne Arapça çoğul eki “-ât”i ekleyerek ihracat kelimesini türetmiştir. Ancak bu masdar Klasik Arapçada çoğulu yoktur. Çünkü Arapça gramer kurallarına göre masdarlar çoğaltılmaz. İhrâcât sözünün, kökü ve ekleri Arapça olduğu halde anlam ve şekil olarak Klasik Arapçada bulunmamıştır. Buna göre Osmanlıca örnekseme yoluyla ihracat sözünü türetmiştir.

ihtirâiyyât (اختراعات):is.

“İhtirâî, ihtirâ sûretiyle vücûda getirilmiş olan şeyler.” (Devellioğlu 2015: 483) anlamına gelmektedir. Klasik Arapça اخترع ihtirâ’a fiilinden ihtira° اختراع masdarı türetilmektedir. (Manzur 2013: 68)

Osmanlıca, ihtira° sözüne nisbet ya'sını ekledikten sonra –at Arapça çoğul ekini getirerek türetmiştir. İhtira°iyyat sözü Osmanlıcanın türettiği bir kelimedir. Klasik Arapçada kullanılmamıştır. (Manzur 2013: 68)

istifrāş(استفراش):is.

Osmanlıcada, 1. *Odalık alma, odalık yapma.* 2. *Yatağa alma, beraber yatma.* (Devellioğlu 2015: 523) anlamlarındadır. Klasik Arapçada “ferşe فرش” fiilinin istafrāş استفراش şeklinde südasi mezidünfih şekli yoktur. (Manzur 2013: 63)

Osmanlıca, örnekseme yoluyla istifal vezninde istifraş kelimesini türetmiştir. Çünkü bu kökten südasi mezidünfih şekli yoktur.

istiḥşāl (استحصال):is.

1. *Hasıl etme, meydana getirme, üretme.* 2. *Elde etme, ele geçirme, ele geçirilme.* (Devellioğlu 2015: 526) manalarında kullanılmıştır. Osmanlıca, Klasik Arapçada mezidünfih şekli olmayan hasala حصل kökünden istifal vezninde istihsal sözünü türetmiştir. (Manzur 2013: 478)

Bunun üzerine istihsal sözü Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Osmanlıcada örnekseme yoluyla türetilmiş bir kelimedir.

isti°kāf(استعكاف): is.

“Bir yere kapanma, bir yerde kendini hapis etme, bir yere sığınmak isteme.” (Devellioğlu 2015: 526) anlamındadır. İsi°kaf sözü Klasik Arapçada südasi mezidünfih vezni bulunmamıştır. Sülasi masdar “عكف °akafa” şeklinde geçmektedir. (Manzur 2013: 385) Buna göre isti°kaf sözünün yapma söz olduğunu söylenebilir.

istimzāc (استمزاج):is.

Osmanlıcada, 1. *Birinin mizâcını yoklama, ne düşündüğünü öğrenmeye çalışma.* 2. *Anket.* (Devellioğlu 2015: 529) anlamına gelmektedir. Osmanlıca, Arapça mazâca مزاج kökünden istifal vezninde türetmiştir. Bu kökün Arapçada südasi mezidünfih vezni yoktur. Buna göre Osmanlıcanın türettiği kelimelerden biri olduğunu tespit edilebilir.

İstimzac kelimesi, ne şekil ne de anlam olarak Klasik Arapçada bulunmuştur. Osmanlıcada örnekseme yoluyla türetilmiştir. (Manzur 2013: 270)

istinḳāş (استنقاش):is.

Osmanlıcada, 1. *Nakşedilmesini isteme*; 2. *Nakşetme*. (Devellioğlu 2015: 530) anlamında kullanılmıştır. Osmanlıca, Arapça nakşa نقش kökünden istifal vezninde istinḳāş استنقاش sözünü türetmiştir. Ancak naḳaşa نقش kökü sülasi masdar olduğu için istifal vezninde türevi yoktur. Çünkü istifal vezni sūdasi mazidünfih masdarlar için geçerlidir. Buna göre, bu vezin Arapçada bu şekilde kullanılmadığı halde Osmanlıcada kelimelerin türetilmesinde örnekseme yolu kullanılmanın göstergesidir. Dolayısıyla Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Osmanlıcada yapma kelimelerden biridir.

istirkab (استرقاب): is.

Osmanlıcada “*Rakabette bulunma, rakib görme, çekememe*” (Devellioğlu 2015: 531) anlamında kullanılmıştır. Klasik Arapçada rakaba رقب kökünün sūdasi mazidünfih masdarı yoktur. (Manzur 2013: 208) Bunun üzerine istirkab sözü Osmanlıcada yapma kelimelerden biridir.

istisrāʿ (استسراع): is.

“*Süratlendirme, hızlandırma*” (Devellioğlu 2015: 532) anlamlarındadır. İstisrāʿ sözü Klasik Arapçada sūdasi mezidünfih masdarı yoktur. (Manzur 2013: 561) Osmanlıca, örnekseme yoluyla türetmiştir.

ḳaim-maḳam (قائم مقام):b.is.

Osmanlıcada, 1. *Birinin yerine geçen, yerini tutan, kaymakam*; 2. *Kaza kaymakamı*; 3. *ask. *yarbay*. (Devellioğlu 2015: 555) anlamında kullanılmaktadır. Kaim-maḳam قائم مقام kelimesi Osmanlı Devleti zamanında Arapçada ismi fail olarak kullanılan ḳā'im کائم kelimesi ile maḳam مقام kelimeleri birleştirilerek yeni bir mevki ismi türetmiştir. Klasik Arapçada kullanılmamış bir kelimedir.

ḳalemiyye (قلميه):is.

Osmanlıcada, “*Resmî dâirelerde gördürülen işler için ödenen ücret, yazı parası*” (Devellioğlu 2015: 557) anlamında kullanılmıştır. Osmanlıca, Arapça kalem قلم köküne -iyyet yapma masdar ekini ekleyerek kalemiyye sözünü türetmiştir.

İkalemiyye sözü şekil ve anlam olarak Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Osmanlı devletinde kullanılan ve Osmanlıcanın türettiği bir kelimedir. (Manzur 2013: 482)

kesâlet (كسالت):is.

Osmanlıcada, “*tenbellik, uyuşukluk, üşenme*” (Devellioğlu 2015: 586) anlamında kullanılmıştır. Osmanlıca, Arapça kesile كسل kökünden fa‘âlet vezninde kesâet sözünü türetmiştir. Kelimenin kökü ve vezni Arapça olmasına rağmen Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Kesalet sözü Osmanlıcada türetilmiş kelimelerden biridir.

ķurbiyyet (قربيت):is.

Osmanlıcada, “*Yakınlık*” (Devellioğlu 2015: 607) anlamında kullanılmaktadır. Osmanlıca, Arapçada “kurb قرب” “yakınlık” (Manzur 2013: 286) masdarına -iyyet yapma masdar ekini ekleyerek türetmiştir. Kelimenin eki ve kökü Arapça olmasına rağmen Klasik Arapçada kullanılmamaktadır. Çünkü Arapça gramer kurallarına göre bir masdardan yeniden masdar türetilmez.

levâzimât (لوازمات):is.

Levâzimin çoğulu (Devellioğlu 2015: 631). Levâzim “İhtiyaçlar, müştemilat” (Mutçalı 1995: 795) sözü Arapçada lâzimenin çoğuludur . Fakat Arapçada Levâzimin çoğulu yoktur. Osmanlıca, Arapçada çoğul olan levazim sözüne örnekseme yoluyla Arapça çoğul eki “ât ات”i ekleyerek türetmiştir. Levazim sözü Klasik Arapçada çoğulu yoktur. Osmanlıcada türetilmiş bir sözdür.

ma‘dūmiyyet (معدومييت):is.

Osmanlıcada, “*Madumluk, yokluk*” (Devellioğlu 2015: 645) anlamındadır. Klasik Arapçada, ‘adem عدم “yokluk” kökünden ismi meful vezninde ma‘dum معدوم sözü türetilmektedir. (Manzur 2013: 128)

Osmanlıca, ismi meful olan ma'dum sözüne –iyyet yapma masdar ekini ekleyip türetmiştir. Ma'dumiyyet sözü, Arapça gramer kurallarına göre doğru bir şekilde türetildiği halde Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Osmanlıca türettiği ve kullandığı bir sözdür.

mebde'iyyet (مبدأيت):is.

Osmanlıcada; “Başlangıç olma işi” (Devellioğlu 2015: 684) anlamlarında kullanılmaktadır. Klasik Arapçada bede'e'بدأ kökünden masdar mimi vezninde mebde'مبدأ sözü türetilmektedir. Anlamı; “Evvel, başlangıç, prensip” tir. (Manzur 2013: 343). Osmanlıca, mebde'مبدأ masdarına –iyyet yapma masdar ekini getirerek mebde'iyyet sözünü türetmiştir.

Mebde'iyyet kelimesi, Klasik Arapçada bulunmamıştır. Osmanlıca, Arapça gramer kuralları kullanarak örnekseme yoluyla türetmiştir. Çünkü Arapçada bir masdardan yeniden masdar türetilmez. Mebde'iyyet sözü, Arapça olmaktan çıkıp artık Osmanlıca bir isim olmuştur.

medhiyyāt (مدحيات): is.

Osmanlıcada, “övmeler” medhiyye'nin çoğulu (Devellioğlu 2015: 692) anlamında kullanılır. Arapça medehe'مدح kökünden (Manzur 2013: 227) türetilmiştir.

Osmanlıca, Arapça kökü olan medh kelimesine nisbet ya'sını ekleyip medhi'ye Arapça çoğul eki “at-ات” ekleyerek medhiyyat kelimesini türetmiştir. Bu kelime Arapça gramer kurallarına göre türetilmemiştir. Çünkü Arapçada ismi mensub çoğaltılmaz. Medhiyyat sözü, Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Ancak daha sonra Osmanlıcadan geçip modern Arapçada kullanılmaya başlanmıştır.

medhūṣiyyet (مدهوشيت):is.

Osmanlıcada, “Dehşete uğramışlık, şaşırmışlık; korkmuşluk” (Devellioğlu 2015: 693) anlamına gelmektedir. Osmanlıca, Arapça dehşe'دهش “şaşırmak” (Manzur 2013: 434) kökünden ismi meful vezninde türetilmiş madhūṣ'مدهوش sözüne –iyyet yapma

masdar ekini ekleyerek türetmiştir. Medhuşiyet sözü, Arapça gramer kurallarına göre türetildiği halde Klasik Arapçada kullanılmamıştır.

mefkudiyyet مفقودیت *is.*

Osmanlıcada, “*Mefkudluk, yokluk, bulunmama*” (Devellioğlu 2015: 695) manasında. Klasik Arapça façada مفقود kökünden ismi meful vezninde mefkud مفقود kelimesi türetilmektedir. (Manzur 2013: 138)

Osmanlıca, ismi meful vezninde olan mefkūd مفقود kelimesine –iyyet yapma masdar ekini getirerek türetmiştir. Mefkudiyyet kelimesi, Arapça gramer kurallarına göre türetildiği halde Klasik Arapçada bulunmamıştır. Osmanlıcada türetilip kullanılmıştır.

mefkûre (مفكوره) *is.* **mefkûrevî** (مفكوري)

Arapça “fıkr فکر” kökünden türetilmiştir. Ziya Gökalp’in yaptığı kelimelerden “*ülkü*” anlamına gelmektedir. (Devellioğlu 2015: 695).

Mefkurevi kelimesi hem anlam hem de şekil olarak Osmanlıca kelime olmuştur. Ne klasik Arapçada ne de modern Arapçada bulunmaktadır. Osmanlıca, Arapça “fıkr فکر” kökünden örneksem yoluyla ismi meful vezninde münnes kipi kullanarak türetmiştir. Buna rağmen Klasik Arapçada bu kökten ismi meful vezninde bir türev yoktur.

mefsûhiyyet (مفسوخيت) *is.*

Osmanlıcada, “*Mefsuhluk, hükümsüzlük, yürürlükten kaldırılma hâli*” (Devellioğlu 2015: 696) anlamındadır. Arapça فسخ fesehe kökünden ismi meful vezninde mefsûh مفسوخ kelimesi türetilmektedir. “*bozmak, dağıtmak*” anlamındadır. (Manzur 2013: 100)

Osmanlıca, ismi meful olan mefsûh مفسوخ kelimesine –iyyet yapma masdar ekini ekleyerek türetmiştir. Mefsûhiyyet sözü, Arapça gramer kurallarına göre türetildiği halde Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Osmanlıca örnekseme yoluyla türetmiştir. Klasik Arapçada kullanılan kelime ise; “fesh فسح” dir.

meftûhiyyet (مفتوحيت):is.

Osmanlı Türkçesinde, “*Fethedilme, açılmış olma*” (Devellioğlu 2015: 696) manasındadır. Arapçada, feth فتح “açmak” maddesinden ismi meful vezninde meftûh مفتوح kelimesi türetilmektedir. “*açık olunan*” anlamındadır. (Manzur 2013: 10)

Meftûhiyyet sözü, Osmanlıcada yapma kelimelerden biridir. Osmanlıca, Arapça meftuh sözüne –iyyet yapma masdar ekini ekleyerek türetmiştir. Arapça gramer kurallarına göre türetildiği halde Klasik Arapçada bulunmamıştır.

meftûnniyyet (مفتونيت):is.

“*Tutkunluk, gönül verme, vurgunluk; hayranlık, aşırı derecede beğenme*” (Devellioğlu 2015: 696) anlamında kullanılmıştır. Arapça fetene فتن kökünden مفتون ismi meful vezninde meftun sözü türetilmektedir. (Manzur 2013: 18)

Osmanlıca, Arapça meftun sözünün sonuna –iyyet yapma masdar ekini ekleyerek meftuniyyet مفتونيت sözünü türetmiştir. Meftuniyyet sözü Arapça gramer kurallarına göre türetildiği halde Klasik Arapçada kullanılmamıştır.

maftûriyyet (مفتوريت):is.

Osmanlıcada, “*Bezginlik, bıkkınlık*” (Devellioğlu 2015: 696) manasındadır. Klasik Arapçada, fetr فتر kökünden ismi meful vezninde meftur kelimesi türetilmektedir. (Manzur 2013: 14)

Osmanlıca, meftur kelimesine –iyyet yapma masdar ekini ekleyip türetmiştir. Maftûriyyet sözü, Klasik Arapçada bulunmamıştır. Osmanlıcanın örneksime yoluyla türettiği bir kelimedir.

mehcûriyyet (مهجوريت):is.

1. *Uzaklık, ayrılık.* 2. *Bırakılma, unutulma.* (Devellioğlu 2015: 697) anlamında kullanılmıştır. Arapça hecre هجر’den ismi meful vezninde mehcûr مهجور kelimesi türetilmektedir. (Manzur 2013: 32)

Mehcûriyyet sözü, ne Klasik Arapçada ne de Modern Arapçada kullanılmıştır. Osmanlıcanın, mehcür kelimesine –iyyet yapma masdar ekini ekleyip türettiği bir kelimedir.

mektübî (مكتوبي):is.

Osmanlıcada; “Mektupçu, nezâret, vilâyet veyâ diğer resmî dâirelerde yazı işlerini idâre etmekle vazîfeli bulunan en büyük memur.” (Devellioğlu 2015: 702) anlamına gelmektedir.

Arapça ketebe كتب “yazmak” kökünden ismi mef’ul مفعول vezninde mektub kelimesi türetilmektedir. Osmanlıca, mektub kelimesine nisbet –ye ‘sini ekleyerek mektubi kelimesini türetmiştir. Osmanlıca, Klasik Arapçada bulunmayan yeni kelime türetmiştir.

melîkiyyet (مليكيت):is.

Osmanlıcada, “Hükümdarlık, hükümdar olma hâli” (Devellioğlu 2015:706) anlamlarında kullanılmaktadır. Klasik Arapçada, meleke ملك kökünden sıyag-ı mübalaganın fa’îl vezninde melik ملِك sözü türetilmektedir. (Manzur 2013: 362)

Osmanlıca, melik ملِك sözüne -iyyet yapma masdar ekini getirerek melîkiyyet ملكيت sözünü türetmiştir. Melîkiyyet sözü Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Sadece aynı anlamı ifade eden mülk ملك sözü vardır. Osmanlıcanın Arapça mülk sözünü kullanmasının yanı sıra kendine has olan melîkiyyet sözünü de türetmiştir.

me’lûfiyyet (مألوفيت):is.

“Alıklık” (Devellioğlu 2015: 706) anlamındadır. Arapça elfe أَلِف kökünden meluf “alışan” kelimesi türetilmektedir.(Manzur 2013: 187)

Me’lûfiyyet sözünün eki ve kökü Arapça olmasına rağmen Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Osmanlıca, me’lûf sözüne -iyyet yapma masdar ekini ekleyip

türetmiştir. Kelime Arapça gramer kurallarına uyduğu halde Klasik Arapçada bulunmamıştır. Klasik Arapçada kelime “ülfe ألفة” olarak kullanılmaktadır.

menāmī (منامي):sf.

1. Rüyaya âit, rüya ile ilgili olan; 2. Rüya tâbir eden, rüya yorumlayan. (Devellioğlu 2015: 710) anlamındadır. Klasik Arapçada nevm نوم kökünden masdar-ı mîmî vezninde menam masdarı türetilmektedir. (Manzur 2013: 752)

Osmanlıca, Arapça kökü menâm منام sözüne nisbet –ye ‘sini ekleyerek menâmî منامي sözünü türetmiştir. Menâmî sözü hem kök hem de ek ve anlam olarak Arapça olsa bile Arapçada bulunmamaktadır. Osmanlıcanın türettiği bir yapma sözdür.

me’nûsiyyet (مأنوسيت):is.

Osmanlıcada “Alışılma, alışılmış olma” (Devellioğlu 2015: 715) manasındadır. Klasik Arapçada, enese أنس kökünden ismi-meful vezninde me’nûs مأنوس kelimesi türetilmektedir. (Manzur 2013: 240)

Me’nûsiyyet kelimesi Osmanlıcanın örneksime yoluyla türettiği sözlerden biridir. Osmanlıca me’nûs sözüne –iyyet yapma masdar ekini ekleyerek menusiyyet kelimesini türetmiştir. Söz gramer bakımından doğru olmasına rağmen Klasik Arapçada bulunmamıştır.

merbûtiyyet (مربوطيت):is.

Osmanlıcada, “ Merbutluk, bağlılık, eklilik” (Devellioğlu 2015: 718) anlamındadır. Klasik Arapça rabaṭa ربط “bağlamak” kökünden ismi meful vezninde merbûṭ مربوط kelimesi türetilmektedir.(Manzur 2013: 40)

Osmanlıca, marbut kelimesine Arapça –iyyet yapma masdar ekini getirerek merbutiyyet’i türetmiştir. Merbutiyyet sözü Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Osmanlıcanın yapma kelimelerinden biridir.

meslekī (مسلكي):sf.

Osmanlıcada, “*Mesleğe âit, meslekle ilgili*” (Devellioğlu 2015: 728) anlamındadır. Arapçada seleke سلك kökünden masdar-ı mîmî vezninde meslek masdarı türetilmektedir. (Manzur 2013: 655)

Osmanlıca, Arapça kökü olan meslek مسلک sözüne nisbet –ye’sini ekleyerek meslekî مسلکي sözünü türetmiştir. Kelime kök ve ek olarak Arapça olsa bile klasik Arapçada bulunmamaktadır. Osmanlıcanın türettiği bir sözdür.

meslekiyye (مسلکيه):sf.

Arapçada seleke سلك kökünden masdarı mimi vezninde meslek مسلک kelimesi türetilmektedir. Osmanlıca, meslek kelimesine –iyye yapma masdar ekini ekleyerek meslekiyye مسلکيه sözünü türetmiştir. “*Mesleğe âit, meslekle ilgili*” anlamındadır.(Devellioğlu 2015: 728)

Arapça gramer kurallarına göre bir masdardan yeniden masdar türetilmez. Dolayısıyla meslekiyye sözü, Osmanlıcada örnekseme yoluyla türetilmiştir. Buna rağmen modern Arapçada bazı yerlerde bu kelimeye rastlanabilir.

mestûriyyet (مستوريت):is.

“*Kapalılık, gizlilik, meydanda olmayış*” (Devellioğlu 2015: 729) anlamındadır. Arapça setere ستر ‘den “gizlemek” ismi meful vezninde mestur مستور kelimesi türetilmektedir. (Manzur 2013: 490)

Osmanlıca, mesturdan Arapça gramer kurallarına göre yapma masdarı türetmiştir. Mestûriyyet sözü, kök ve ek olarak Arapça olsa bile Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Örnekseme yoluyla Osmanlıcada türetilmiş sözlerden biridir.

meşkûkiyyet (مشکوکيت):is.

Osmanlıcada, “*Şüphelilik*” (Devellioğlu 2015: 732) manasındadır. Arapça şekk شك ‘den ismi meful vezninde meşkûk مشکوک “şüpheli” kelimesi türetilmektedir. (Manzur 2013: 167)

Osmanlıca, meşkûk kelimesine –iyyet yapma masdar ekini ekleyip meşkukiyyet sözünü türetmiştir. Osmanlıca, Arapça gramer kurallarını kullanarak Arapçada bulunmayan yeni kelime türetmiştir.

meşrûtiyyet (مشروطيت):is.

Osmanlıcada, 1. Bir hükümdarın başkanlığı altında bulunan parlamento idaresi. 2.Türkiye’de 1876 anayasasıyla başlayan ve 1909 değişiklikleriyle devam eden hukukî ve siyasi döneme verilen ad. (Devellioğlu 2015: 733) anlamında kullanılmıştır.

Klasik Arapçada, şart شرط kökünden ismi meful vezninde meşrut مشروط ismi türetilmektedir. (Manzur 2013: 79) Osmanlıca, meşrut sözüne Arapça -iyyet yapma masdar ekini getirerek meşrûtiyyet مشروطيت sözünü türetmiştir. Kelimenin kök ve ek olarak Arapça olmasına rağmen Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Osmanlıcada türetilip kullanılmış bir isimdir.

metbû’iyyet (متبوعيت):is.

“Kendisine tâbî olunan, uyulan kimsenin hâli” (Devellioğlu 2015: 735) anlamında kullanılmıştır. Arapça taba’u تبع “uymak, tabî olmak” kökünden ismi meful vezninde metbû’iyyet türetilmektedir. (Manzur 2013: 589)

Osmanlı Türkçesi, metbû’iyyet kelimesinin sonuna –iyyet yapma masdar ekini ekleyerek metbuiyyet’i türetmiştir. Kelimenin eki ve kökü Arapça kurallarına uyduğu halde metbuiyyet sözü Klasik Arapçada kullanılmamıştır.

metrûkiyyet (متروكيت):is.

Osmanlıcada, 1. Metrûklük, bırakılmış; kullanılmazlık. 2.Terk edilme, boşanmış olma. (Devellioğlu 2015:735) anlamına gelmektedir. Arapça terke ترك’ten ismi meful vezninde metruk sözü türetilmektedir. (Manzur 2013: 606)

Osmanlıca, örnekseme yoluyla metruk kelimesinin sonuna –iyyet yapma masdar ekini getirerek türetmiştir. Metrukiyyet kelimesi Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Osmanlıcada türetilip kullanılmış bir yapma kelimedir.

met'ûb (متعوب):sf.

“Yorgun, bitkin; bitik” (Devellioğlu 2015: 735) anlamındadır. Osmanlıca, Arapça gramer kurallarına göre ta'aba تعب kökünden ismi meful vezninde mat'ub sözü türetmiştir. Ancak Klasik Arapçada ta'ab kökünden türetilen ismi meful; mu'tab مُتَعَب şeklinde olacaktır. Met'ûb şekli yanlıştır. (Manzur 2013: 609)

Osmanlıcanın, kelimeyi gramer olarak doğru bir şekilde türetildiğine rağmen Klasik Arapçada met'ûb şeklinde kullanılmamaktadır.

mev'ûdiyyet (موجوديت):is.

Osmanlıcada, “Mevcut olma, varlık” (Devellioğlu 2015: 737) anlamındadır. Klasik Arapçada vecde وجد kökünden ismi meful vezninde mevcûd موجود “var olan, bulunan” kelimesi türetilmektedir. (Manzur 2013: 221)

Osmanlıca, ismi meful vezninde olan mevcûd kelimesine –iyyet yapma masdar ekini ekleyerek türetmiştir. Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Fakat Modern Arapçada kullanıldığını görülebilir. Bu demek ki mev'ûdiyyet sözü Osmanlıcadan Arapçaya geçme ihtimali vardır. Klasik Arapçada kullanılan kelime ise; “vücûd”dur.

mev'kûfiyyet (موقوفيت):is.

1. Hüküm giyinceye kadar hapsedilme; 2.Vakfolunma; 3. Âit, bağlı olma. (Devellioğlu 2015: 738) gibi anlamlarda kullanılmıştır. Klasik Arapça vakafa وقف kökünden ismi meful vezninde mev'kûf موقوف kelimesi türetilmektedir.(Manzur 2013: 378)

Osmanlıca, mevkuf kelimesinin sonuna –iyyet yapma masdar ekini ekleyip mevkufiyyet'i türetmiştir. Mevkufiyyet kelimesi, Klasik Arapçada bulunmayan Osmanlıcada türetilen yapma kelimelerden biridir. Arapçada karşılığı ise; tev'kîf توقيف şeklindedir.

mevzûniyyet (موزونيت):is.

Osmanlıcada, 1. *Mevzun olma hali*; 2. *Hesaplı, düzgün, düzenli*. (Devellioğlu 2015: 741) anlamına gelmektedir. Klasik Arapçada vezene وزن kökünden ismi meful vezninde mevzûن موزون “ölçülen, tartılı, hesaplı” kelimesi türetilmektedir. (Manzur 2013: 293)

Klasik Arapçada mevzûniyyet kelimesi kullanılmamıştır. Osmanlıcada yapma masdar ekiyle örnekseme yoluyla türetilen kelimelerden biridir. Arapçada mevzun olma halini bildiren kelime ise; “mevzun موزون” dur.

meyûsiyyet (مأیوسییت):is.

Osmanlıcada, “*Meyusluk, ümitsizlik*” (Devellioğlu 2015: 742) anlamındadır. Klasik Arapçada, أیس eyese kökünden ismi meful vezninde meyûس kelimesini türetilmektedir. (Manzur 2013: 298)

Osmanlıca, meyûس kelimesine –iyyet yapma ekini ekleyerek meyûsiyyet sözünü türetmiştir. Kelime Arapçaya göre doğru türetildiğine rağmen Klasik Arapçada meyûsiyyet sözü kullanılmamıştır.

mu‘acceliyyet (معجلیت):is.

“*İvedilik*” (Devellioğlu 2015: 763) anlamında kullanılır. Klasik Arapçada acele “ivmek” accele عجل kökünden ismi meful vezninde muaccel معجل kelimesi türetilmektedir. (Manzur 2013: 103)

Osmanlıca, muaccel sözüne –iyyet yapma masdar ekini ekleyerek muacceliyyet معجلیت sözünü türetmiştir. Muacceliyyet sözü Arapça gramer kurallarına göre türetildiği halde Klasik Arapçada bulunmamıştır.

mu‘âfiyyet (معافیت):is.

1. *Affedilmiş olma*. 2. *biy. Bağışıklık*. (Devellioğlu 2015: 763) manasındadır. Arapçada, افو افv “affetmek” kökünden ismi meful vezninde muaf معاف kelimesi türetilmektedir. (Manzur 2013: 339)

Muâfiyyet kelimesi Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Osmanlıca, Arapçada ismi meful olan muaf معاف sözüne –iyyet yapma masdar ekini ekleyerek muâfiyyet masdarını türetmiştir. Sözü, Arapça gramer kurallarına uygun bir şekilde türetilmesine rağmen Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Osmanlıcanın örneksime yoluyla türettiği bir isimdir. Klasik Arapçada kullanılan isim ise; “ afv عفو, muafaa معاف ” dır. (Manzur 2013: 338)

muharrikiyyet (محرکیت):is.

Osmanlıcada, “*Hareket ettiren güç*” anlamına gelmektedir. (Devellioğlu 2015:779). Arapçada harraka حرك “hareket etmek” kökünden ismi fail vezninde muharrik محرك sözü türetilmektedir. (Manzur 2013: 408)

Osmanlıca, muharrik sözüne –iyyet yapma masdar ekini ekleyerek muharrikiyyet kelimesini türetmiştir. Muharrikiyyet sözünün, Arapça gramer kurallarına uygun bir şekilde türetilmesine rağmen Klasik Arapçada bulunmamıştır.

muhtaşariyyet (مختصريت):is.

Osmanlıcada, “*Muhtasar, özetlenmiş olma durumu, kısalık*” (Devellioğlu 2015:785) manasındadır. Arapçada, ihtaşara اختصر “özetlemek” kökünden ismi meful vezninde muhtasar مختصر sözü türetilmektedir. (Manzur 2013: 109)

Osmanlıca, muhtasar sözüne –iyyet yapma ekini ekleyip muhtasariyyet masdarını türetmiştir. Muhtasariyyet sözü, Arapça kurallarına göre türetildiği halde Klasik Arapçada bulunmamıştır. Çünkü Osmanlıcada örneksime yoluyla türetilmiş yapma kelimelerden biridir.

muhtâciyyet (محتاجيت):is.

Osmanlıcada, “*Muhtaçlık, ihtiyaç, yoksulluk, fakirlik*” (Devellioğlu 2015: 785) anlamındadır. Klasik Arapçada, ihtaca احتاج’den ismi fail vezninde muhtâc محتاج kelimesi türetilmektedir. (Manzur 2013: 645)

Osmanlıca, ismi fail olan muhtâc sözüne -iyyet yapma masdar ekini ekleyerek muhtâciyyet'i türetmiştir. Muhtâciyyet sözü, Arapçaya göre doğru türetildiğine rağmen Klasik Arapçada bulunmamıştır. Kelime Osmanlıcada türetilip kullanılmıştır.

muhtâriyyet (مختاریت):is.

Osmanlıcada, “*Muhtarlık, *erkinlik, irâdesi ve idâresi kendi elinde olma, kendi kendine hareket edebilme.*” (Devellioğlu 2015: 785) anlamında kullanılmıştır. Arapçada ilhatara اختار'den ismi fail vezninde muhtar sözü türetilmektedir. (Manzur 2013: 261)

Osmanlıca, muhtâr sözüne -iyyet yapma masdar ekini ekleyerek muhtâriyyet'i türetmiştir. Muhtariyyet sözü, Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Osmanlıcada türetilip kullanılmış bir sözdür.

muhtemelât (محتملات):sf.

Osmanlıca, “*Beklenir, umulur, olabilir şeyler*” (Devellioğlu 2015: 787) anlamında kullanılır. Klasik Arapçada, ihtmele kökünden ismi meful vezninde muhtemel محتمل sözü türetilmektedir.

Osmanlıca, muhtemel sözünü Arapça -at-ات çoğul ekiyle çoğaltarak türetmiştir. Ancak ismi meful -at ile çoğaltılmaz. Osmanlıca muhtemel sözünü örnekseme yoluyla Arapça çoğul ekini kullanarak çoğaltmıştır. Klasik Arapçada kullanılmamıştır.

murahhâsiyyet (مرخصیت):is.

Osmanlıcada, “*Murahhaslık, delegelik*” (Devellioğlu 2015: 798) anlamındadır. Klasik Arapçada, rahhâşa رخص kökünden ismi meful vezninde murahhâşa مرخص sözü türetilmektedir. (Manzur 2013: 107)

Osmanlıca, Arapça gramer kurallarına göre murahhas مرخص sözüne -iyyet yapma masdar ekini ekleyerek mu rahhâsiyyet مرخصیت'i türetmiştir. Buna rağmen Klasik Arapçada murahhasiyyet مرخصیت kelimesi bulunmamıştır. Buna göre murahhasiyyet sözünün Osmanlıcanın örnekseme yoluyla türettiği ve kullandığı bir isim olduğunu tespit edilebilir.

muşâbiyyet (مصابيت):is.

Osmanlıcada, “*Bir kötülüğe yakalanma, bir hastalığa tutulma.*” (Devellioğlu 2015: 799) manasındadır. Klasik Arapçada, aşaba اصاب kökünden ismi meful vezninde muşâb مصاب sözü türetilmektedir. (Manzur 2013: 421)

Osmanlıca, Arapça gramer kullarına göre muşâb مصاب sözüne –iyyet yapma masdar ekini ekleyip muşâbiyyet مصابيت ‘i türetmiştir. Kelimenin kök ve ek olarak Arapça olmasına rağmen Klasik Arapçada kullanılmamıştır.

mutaşarrıfiyyet (متصرفيت):is.

Osmanlıca, 1. *Mutasarrıflık, tasarruf etme hakkı*; 2. *Mutasarrıfın vazîfesi.* (Devellioğlu 2015: 807) anlamında kullanılmaktadır. Arapça tasarrafa تصرف’ten ismi fail vezninde mutasarrıf ismi türetilmektedir. (Manzur 2013: 320)

Osmanlıca, mutasarrıf sözüne –iyyet yapma masdar ekini ekleyerek mutasarrıfiyyet متصرفيت ‘i türetmiştir. Kelimenin kökü ve eki Arapça olduğu halde Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Osmanlı devleti zamanında türetilen kelimelerden biridir.

mu‘teberiyyet (معتبريت):is.

Osmanlı Türkçesinde, 1. *Güvenilirlik*; 2. *Saygınlık*; 3. *Yürürlükte olma; geçerlik.* (Devellioğlu 2015: 809) manasına gelmektedir. Klasik Arapçada, اعتبر’ten ismi meful vezninde mu‘teber معتبر türetilmektedir. (Manzur 2013: 54)

Osmanlıca, muteber sözüne -iyyet yapma masdar ekini getirerek türetmiştir. Muteberiyyet sözünün, Arapça gramer kurallarına göre türetildiği halde Klasik Arapçada bu kökten yapma masdar türevi kullanılmamıştır. Osmanlıcada türetilip kullanılmıştır.

muvaffakiyyet (موفقيت): is.

Osmanlıcada, 1. *Allah'ın yardımıyla başarı gösterme* 2. *Ele geçirme, başarma*.(Devellioğlu 2015: 811) anlamındadır. Klasik Arapçada vaffaқа وفق kökünden ismi meful vezninde muvaffak موفق türetilmektedir. (Manzur 2013: 361)

Osmanlıca, Arapça gramer kurallarına göre ismi meful vezninden türetilen muvffak sözüne –iyyet yapma masdar ekini ekleyerek muvaffakiyyet موفقيت sözünü türetmiştir. Buna rağmen Klasik Arapçada kullanılmamıştır.

muzafferiyyet (مظفريت):is.

Osmanlıcada, “*Muzafferlik, üstünlük, düşmana üstün gelme; bir işi gereği gibi başarma*” (Devellioğlu 2015: 814) anlamlarda kullanılmıştır. Arapça ظفر zaffara kökünden ismi meful vezninde muzaffer مظفر “galip, muzaffer” sözü türetilmektedir. (Manzur 2013: 14)

Osmanlı Türkçesi, muzaffar sözüne –iyyet yapma masdar ekini ekleyerek türetmiştir. Muzafferiyyet مظفريت kelimesi Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Klasik Arapçada bu kökten yapma masdar kullanılmamıştır.

mücerrediyyet (مجرديت):is.

Osmanlıcada, 1. *Çıplaklık*; 2. **soyutluk*; 3. *Bekârlık*. (Devellioğlu 2015: 823) anlamında kullanılmaktadır. Arapçada cerredمجرد kökünden ismi meful vezninde mücerred مجرد “soyut” sözü türetilmektedir. (Manzur 2013: 82)

Osmanlıca, mücerred مجرد sözüne –iyyet yapma ekini ekleyerek örnekseme yoluyla mücerrediyyet مجرديت sözünü türetmiştir. Klasik Arapçada mücerrediyyet sözü kullanılmamıştır.

mücrimiyyet (مجرميت):is.

Osmanlıcada, “*Suçluk*” (Devellioğlu 2015: 824) demektir. Arapçada, carama جرم kökünden ismi fail vezninde mücrim مجرم sözü türetilmektedir. Anlamı da “suçlu”dur. (Manzur 2013: 104)

Osmanlıca, mücrim sözüne örnekseme yoluyla –iyyet yapma ekini ekleyerek mücrimiyyet مجرمیت sözünü türetmiştir. Mücrimiyyet kelimesi, Arapça gramer kurallarına doğru türetildiğine rağmen Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Osmanlıcada türetilen yapma kelimelerden biridir.

müdevveriyyet (مدوریت):is.

Osmanlıcada, “Yuvarlaklık” (Devellioğlu 2015: 827) anlamında kullanılmaktadır. Arapçada daḡvara دَوْر kökünden ismi meful vezninde müdevver مُدَوْر sözü türetilmektedir. (Manzur 2013: 444)

Osmanlıcada, müdevver مُدَوْر sözüne –iyyet yapma masdar ekini ekleyip müdevveriyyet مدوریت’i türetilmiştir. Osmanlı Türkçesinde türetilen kelimelerden biridir. Klasik Arapçada kullanılmamıştır.

mükellefiyyet (مكلفیت):is.

Osmanlıcada, “Yüküm, mecbûriyet, yapmaktan kaçınılamayan iş veya bir işi yapmaktan kaçınılamama hali” (Devellioğlu 2015: 827) anlamında kullanılmıştır. Arapçada, kellefe كلف kökünden ismi meful vezeninde mükellef مكلف sözü türetilmektedir. Osmanlıcada olduğu gibi “yükümlü, sorumlu” anlamında kullanılmaktadır. (Manzur 2013: 712)

Osmanlıca, mükellef مكلف kelimesine –iyyet yapma masdar ekini ekleyip mükellefiyyet مكلفیت kelimesini türetmiştir. Osmanlıcada türetilip kullanılmıştır. Mükellefiyyet sözü, Klasik Arapçada kullanılmamıştır.

mükemmeliyyet (مكملیت):is.

Osmanlıcada, “Mükemmel olma hâli, kusursuzluk, eksiksizlik” (Devellioğlu 2015: 838) manasındadır. Klasik Arapçada, kemmele كمل kökünden ismi meful vezninde mükemmel مکمل sözü türetilmektedir. (Manzur 2013: 730)

Osmanlıca, mükemmel sözüne –iyyet yapma masdar ekini ekleyerek türetmiştir. Mükemmeliyyet sözü Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Klasik Arapçada kullanılan kelime ise; “kemaal کمال”dır.

mü' miniyyet (مؤمنيت):is.

Osmanlıcada, “*Müminlik, îmanlılık, îmanlı olma.*” (Devellioğlu 2015: 845) anlamına gelmektedir. Klasik Arapçada, emene آمن “inanmak” kökünden ismi fail vezninde mü'min مؤمن sözü türetilmektedir. (Manzur 2013: 232)

Osmanlı Türkçesi, mü'min مؤمن sözüne -iyyet Arapça yapma masdar ekini ekleyerek mü' miniyyet مؤمنيت ismini türetmiştir. Kelimenin kök ve ek olarak Arapça olmasına rağmen Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Arapçada kullanılan kelime, “iman ایمان” dir.

münevveriyyet منوريت is.

Osmanlıcada, “*Münevverlik, aydınlık*” (Devellioğlu 2015: 850) manasındadır. Klasik Arapçada, navvara نُور “aydınlattmak” kökünden ismi meful vezninde münevver منور sözü türetilmiştir. (Manzur 2013: 734)

Osmanlıca, münevver sözüne –iyyet yapma masdar ekini ekleyerek türetmiştir. Münevveriyyet sözü , Arapça gramer kurallarına göre türetildiğine rağmen Klasik Arapçada bulunmamıştır. Osmanlıcanın türettiği kelimelerden biridir.

mürîdiyyet (مریدیت):is.

Osmanlıcada, “*Mürî olma durumu, mürîtlık*” (Devellioğlu 2015: 859) anlamına gelmektedir. Klasik Arapçada, arada أراد kökünden ismi fail vezninde mürid مرید sözü türetilmektedir. (Manzur 2013: 294)

Osmanlıca, mürid مرید sözüne Arapça –iyyet yapma masdar ekini ekleyerek mürîdiyyet مریدیت sözünü türetmiştir. Mürîdiyyet sözü Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Osmanlıcada türetilmiş kelimelerden biridir.

müsta'celiyyet (مستعجلية):sf.

Osmanlıcada, “*Âcil olma hâli, *ivedilik.*” (Devellioğlu 2015: 868) anlamında kullanılmaktadır. Klasik Arapçada, ista'cala استعجل kökünden ismi meful vezninde müsta'cel مستعجل sözü türetilmektedir. (Manzur 2013: 102)

Osmanlıca, müsta°cel مستعجل sözüne –iyyet yapma masdar ekini ekleyerek müsta°celiyyet مستعجلية sözünü türetmiştir. Sözün Arapça gramer kurallarına uygun olmasına rağmen Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Arapçada “acele عجله” kelimesi kullanılmaktadır.

müstekrehiyyet (مستكرهية):is.

Osmanlıcada, “İğrençlik, tiksinti” (Devellioğlu 2015: 877) anlamında kullanılan bir isimdir. Arapçada, istakraha استكره kökünden ismi meful vezninde müstekreh مستكره sözü türetilmektedir. (Manzur 2013: 649)

Osmanlıca, müstekreh sözüne –iyyet yapma masdar ekini ekleyerek müstekrehiyyet مستكرهية sözünü türetmiştir. Klasik Arapçada müstekrehiyyet sözü kullanılmamıştır. Kelime Arapçada, “kara hiyye كراهيه” şeklindedir.

mütedâir (متدائر):is.

Osmanlı Türkçesinde, “Dâir, le ilgili; âit, için, dolayı, üzerine.”(Devellioğlu 2015: 894) anlamlarında kullanılmaktadır. Klasik Arapçada, mütedâir متدائر sözü kullanılmamıştır. (Manzur 2013: 444) Osmanlıca, mütfa°il vezninde mütedâir متدائر sözü türetmiştir.

müteķabiliyyet (مُتَقَابِلِيَّة):is.

Osmanlıcada, 1. Karşılıklı vaziyet; 2. *fels.*karşıtlık*. (Devellioğlu 2015: 903) (Devellioğlu 2015: 894) anlamına gelmektedir. Arapçada تَقَابُل tekabul “karşılaşmak” kökünden ismi fail vezninde mütekabil مُتَقَابِل ismi türetilmektedir. (Manzur 2013: 227)

Osmanlıca, mütekabil مُتَقَابِل sözüne –iyyet yapma masdar ekini ekleyerek mütekabiliyyet مُتَقَابِلِيَّة sözünü türetmiştir. Kelimenin, Arapça gramer kurallarına göre türetilmesine rağmen Klasik Arapçada kullanılmamıştır.

nabẓi (نبضي):sf.

Osmanlıcada, “Damarın atmasıyla ilgili” (Devellioğlu 2015: 931) anlamında kullanılmaktadır. Arapçada, nabza نبض (Manzur 2013: 432) kökünden türetilmiş bir

masdardır. Osmanlıca, nabẓ نَبْض masdarına nisbet ye'isini ekleyerek türetmiştir. Fakat nabẓ kelimesi Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Osmanlıcada örnekseme yoluyla türetilmiş bir sıfattır.

nâdimiyyet (نادمیت) :is.

Osmanlı Türkçesinde, “Pişmanlık” (Devellioğlu 2015: 932) anlamında kullanılmaktadır. Arapçada, nedeme ندم kökünden ismi fail vezninde nâdim نادم pişman” sözü türetilmektedir. (Manzur 2013: 506)

Osmanlıca, nâdim sözüne –iyyet yapma masdar ekini ekleyerek nâdimiyyet نادمیت sözünü türetmiştir. Kelimenin kökü ve eki Arapça olduğu halde Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Nâdimiyyet نادمیت sözü artık Osmanlıcaya has bir kelime olmuştur. Arapçada kullanılan karşılığı ise, “ندم nadam” kelimesi kullanılmaktadır.

nâkıliyyet (ناقلیت) :is.

Osmanlıcada, 1. Geçirme vasfı; 2.fiz.iletkenlik.(Devellioğlu 2015: 939) anlamlarında kullanılmaktadır. Arapçada, nakla نقل “taşımak, nakleden” kökünden ismi fail vezninde nâkıl ناقل sözü türetilmektedir. (Manzur 2013: 683)

Osmanlıca, nâkıl sözüne –iyyet yapma masdar ekini ekleyerek nâkıliyyet sözünü türetmiştir. Nâkıliyyet sözü, Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Osmanlıcada türetilmiş kelimelerden biridir.

naẓmî (نظمي) :sf.

Osmanlıcada, 1. Nazımla ilgili olan. 2.i. Erkek adı. (Devellioğlu 2015: 952) anlamında kullanılmaktadır. Klasik Arapçada, nazama نظم “Dizmek, şiir yazmak” kökünden türetilmiş bir masdardır. (Manzur 2013: 609)

Osmanlıca, nazm نظم sözüne nisbet –ye’si ekini ekleyerek nazmî نظمî sözünü türetmiştir. Klasik Arapçada nazmî sözü kullanılmamıştır. Hâlbuki Modern Arapçada erkek adı olarak kullanılmaktadır. Osmanlıcada, nazm sözünün çoğulu olarak kullanılan nazmiyyât sözü de Klasik Arapçada bulunmamıştır. Bu iki kelime sadece Osmanlıcada türetilip kullanılmıştır.

neşriyyât (نشریات):is.

Osmanlıcada, 1. *yayın, matbûatın yazdığı şeyler. 2. Basılıp dağıtılan yazılar, eserler, makaleler. (Devellioğlu 2015: 966) anlamına gelmektedir. Arapçada, neşre نشر kökünden türetilmiş bir masdardır. “Yaymak” anlamına da gelmektedir. (Manzur 2013: 552)

Osmanlıca, neşr نشر masdarına nisbet –ye’sini ekleyerek neşri kelimesini türetmiştir. Osmanlıca, neşri sözüne Arapça çoğul eki –ât’i ekleyip neşriyyât kelimesini türetmiştir. Neşriyyât sözü, Klasik Arapçada kullanılmamıştır.

nezâket (نزاکت):is.

Osmanlıcada 1. Naziklik. 2. Zariflik, incelik. 3. Terbiye. (Devellioğlu 2015: 974) anlamındadır. Osmanlıca, Arapça “فعالة fa‘âlet ” vezni kullanarak türetmiştir. Ancak nezaket sözü Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Çünkü bu kök ve türev Arapçada bulunmamıştır.

nizâmât (نظامات):is.

Osmanlıcada, “Nizâmlar, düzenler; kanun hükümleri” (Devellioğlu 2015: 986) anlamında kullanılmıştır. Arapçada nizam sözünün çoğulu; enzima أنظمه, anazîm أناطيم, nûzm نؤزم ‘dir. (Manzur 2013: 609)

Klasik Arapçada, nizâmât نظامات sözü kullanılmamıştır. Osmanlıca, Arapça çoğul eki -ât’i kullanarak nizâmât نظامات sözünü türetmiştir.

noğşânî (نقصاني):sf.

Osmanlıcada, “Eksikle ilgili” (Devellioğlu 2015: 987) anlamındadır. Klasik Arapçada, nağaşa نقص “eksilmek” kökünden noğşan نقصان masdarı türetilmektedir. (Manzur 2013: 675)

Osmanlıca, noksan نقصان masdarına nisbet –ye’sini ekleyip noğşânî نقصاني sözünü türetmiştir. Osmanlıcanın türetilip kullandığı yapma kelimedir.

noğşâniyyet (نقصانیت):is.

Osmanlıcada, “Eksiklik” (Devellioğlu 2015: 987) manasındadır. Arapçada, nakasa نقص kökünden nokşan نقصان masdarı türetilmektedir. (Manzur 2013: 675)

Osmanlıca, noksan نقصان sözüne –iyyet yapma masdar ekini ekleyip noksâniyyet نقصانیت kelimesini türetmiştir. Noksâniyyet sözü, Klasik Arapçada bulunmamıştır. Çünkü Arapça gramer kurallarına göre bir masdardan yeniden masdar türetilmez. Osmanlıcada örneksime yoluyla türetilmiş ve Klasik Arapçada kullanılmamış bir kelimedir.

râṭīb (راطب):sf.

Osmanlıcada, “Rutûbetli, ıslak, nemli, yaş” (Devellioğlu 2015: 1027) anlamındadır. Arapçada, raṭaba رطب “nemli, yaşlı” kökünden türetilmektedir. (Manzur 2013: 166)

Osmanlıca, raṭaba رطب kökünden ismi fail vezninde râṭīb راطب sözünü türetmiştir. Ancak Klasik Arapçada râṭīb sözü türetilmemektedir. Arapçada aynı anlamda kullanılan kelime ise; “raṭīb”dır. Dolayısıyla râṭīb sözü Osmanlıcanın türettiği bir kelimedir.

rükûdet (ركودت):is.

“Durulma, durgunluk” (Devellioğlu 2015: 1053) manasındadır. Rükûd kelimesi, Klasik Arapçada rakada ركدة “durgunlaşmak” kökünden rükud masdarı türetilmektedir. (Manzur 2013: 229)

Klasik Arapçada, rükûdet sözü kullanılmamıştır. Sadece, rükûd ركود şeklinde geçmektedir. Osmanlıca, rükûd sözünün sonuna –et ekleyerek türetmiştir. Osmanlıcada türetilmiş bir kelimedir.

rüsûhiyyet (رسوخيت):is.

Osmanlı Türkçesinde, 1. Sağlamlık. 2. Mahâret; meleke, hazâket; incelik. (Devellioğlu 2015:1053) anlamında kullanılmıştır. Arapça reseḥe رسخ “yerine iyice yerleşmek” kökünden rüsûḥ رسوخ masdarı türetilmektedir. (Manzur 2013: 137)

Osmanlıca, rüsûh رسوخ sözüne –iyyet yapma masdar ekini ekleyip rüsûhiyyet رسوخيت sözünü türetmiştir. Rüsûhiyyet رسوخيت sözü, Arapça gramer kurallarına aykırı bir şekilde türetilmiştir. Dolayısıyla klasik Arapçada kullanılmamıştır.

sâiliyyet (سانليت):is.

Osmanlıca, 1. Akıcılık, akan şeylerin hâli; 2. Dilencilik. (Devellioğlu 2015: 1068) anlamına gelmektedir. Arapçada, سأل se'ele “sormak” kökünden ismi fail vezninde sâil سائل sözü türetilmektedir. (Manzur 2013: 445)

Osmanlıca, sâ 'il سائل kelimesine –iyyet yapma masdar ekini ekleyerek sâiliyyet سانليت sözünü türetmiştir. Arapça gramer Kurallarına göre türetildiği halde Klasik Arapçada kullanılmamıştır.

sekrâniyyet (سكراني): is.

Osmanlıcada, “Sarhoşluk” (Devellioğlu 2015: 1087) manasında kullanılmıştır. Arapçada, sekere سكر “sarhoş olmak” kökünden ismi fail vezninde sekrân سكران ismi türetilmektedir. (Manzur 2013: 623)

Osmanlıca, sekrân سكران kelimesine –iyyet yapma masdar ekini ekleyip sekraniyyet kelimesini türetmiştir. Osmanlıcanın, sekrâniyyet سكرانيت sözünü Arapça gramer kurallarına göre türettiğine rağmen Klasik Arapçada kullanılmamıştır.

şihriyyet (صهریت):is.

Osmanlıcada, “Evlenmek yoluyla olan akrabâlık.” (Devellioğlu 2015: 1108) anlamındadır. Arapçada, şahara صَهْر maddesinden türetilmiştir. (Manzur 2013: 417)

Osmanlı Türkçesi, şıhr صِهر sözüne –iyyet yapma masdar ekini ekleyerek sıhriyyet صهریت kelimesini türetmiştir. Söz konusu kelimenin kökü ve eki Arapça olmasına rağmen Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Görüldüğü üzere sıhriyyet صهریت sözü Osmanlıcada türetilen yapma kelimelerden biridir. Klasik Arapçada aynı anlamla kullanılan kelime ise; مصاهرة musâhare'dir. (Manzur 2013: 417)

şarābī (شرابي):is.

Osmanlıcada, 1. *Şarapçı*; 2.s. *Kırmızı şarap rengine olan*. (Devellioğlu2015: 1141) gibi anlamlarda kullanılmıştır. Klasik Arapçada, şaraba شرب “içmek” kökünden türetilmiştir. (Manzur 2013: 62)

Osmanlıca, şarab kelimesine nisbet –ye’sini ekleyip şarâbî شرابي kelimesini türetmiştir. Şarâbî sözü Klasik Arapçada kullanılmamıştır.

şebâbet (شباب):is.

Osmanlıcada, “*Gençlik, tâzelik, civanlık*” (Devellioğlu2015: 1145) anlamındadır. Osmanlıca, şebb شبب den fa’let vezninde şebâbet شباب sözünü türetmiştir. Halbûki Klasik Arapçada şebabet sözü yoktur. Sadece şebab شباب olarak geçmektedir. (Manzur 2013: 11)

şükrâniyyet (شكرانييت):is.

Osmanlıcada, “şükranlık” (Devellioğlu 2015: 1172) anlamındadır. Osmanlıca, Arapça şükran شكرانmasdarına –iyyet yapma masdar ekini ekleyerek şükraniyyet kelimesini türetmiştir. Klasik Arapçada, şükraniyyet sözü kullanılmamıştır. Osmanlıcada türetilen yapma kelimelerden biridir. Kelime Arapçada “şükr شكر” (Manzur 2013: 163) olarak kullanılmaktadır.

şü’ünât (شنونات):is.

“Hadiseler, olaylar” (Devellioğlu 2015: 1174) anlamında. Şü’ünat kelimesi, Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Klasik Arapçada, şa’n شأن “iş, durum, şan” kelimesinin çoğulu شئون şü’ûn şeklinde geçmektedir. (Manzur 2013: 8)

Osmanlıca, Arapça kökü olan şü’ûn شئون kelimesine Arapça –ât اات çoğul ekini ekleyerek şü’ünât شنونات kelimesini türetmiştir. Hâlbuki Klasik Arapçada شئون şü’ûn sözünün -at ekiyle çoğulu yoktur.

tenkid (تنقيد) is.

“Bir konuya ait yazıyı veya eseri değer bakımından gözden geçirme, eleştirme.” (Devellioğlu 2015: 1258) anlamlarında Osmanlıcada kullanılmıştır.

Osmanlıca, Arapça “naḳada نَقْد” kökünden tefʿil تَفْعِيل veyninde tenkid sözünü türetmiştir. Tenkid sözü ne Klasik Arapçada ne de modern Arapçada kullanılmıştır. Arapça naḳada نَقْد kökü, faʿla veynindedir ve bu veynde olan sülasi kökler, tefʿil veyniyle türetilmezler. Sadece faʿala veyninde olan köklerden tefʿil türetilir.

Bunun üzerine tenkid kelimesi Osmanlıcada örneksime yoluyla türetilmiş kelimelerden biridir. Kelime Klasik Arapçada “naḳd نَقْد” (Manzur 2013: 667) olarak kullanılmaktadır.

tenkih (تنكح):is.

Osmanlı Türkçesinde, “Nikâh etme, edilme, nikâh kıyma, kıyılma, evlendirme, evlendirilme” (Devellioğlu 2015: 1258) gibi anlamlarda kullanılmıştır. Osmanlıca, Arapça nakaḥa نَكَح kökünden tefʿil تَفْعِيل veyninde türetmiştir. Kelimenin kökü ve veyni Arapça olmasına rağmen Klasik Arapçada kullanılmamaktadır. Arapça nakaḥa نَكَح kökü, faʿla veynindedir ve bu veynde olan sülasi kökler, tefʿil veyniyle türetilmezler. Sadece faʿala veyninde olan köklerden tefʿil türetilir.

Dolayısıyla tenkih sözü Osmanlıcanın Arapça gramer kurallarını kullanarak örneksime yoluyla türettiği kelimelerden biridir. Klasik Arapçada “nikaḥ نِكَاح” olarak kullanılmaktadır. (Manzur 2013: 692)

tesʿid (تسعيد):is.

“Tebrik etme, kutlama” (Devellioğlu 2015: 1271) anlamında kullanılmıştır. Osmanlıca, Arapça saʿda سَعْد kökünden tefʿil veyninde tesʿid kelimesini türetmiştir. Klasik Arapçada tesʿid sözü kullanılmamıştır. Çünkü bu kökten rubai masdar tefʿil veyni türetilmez. Burada saʿda سَعْد kökü sülasidir. Osmanlıca, tesʿid sözünü örneksime yoluyla türetmiştir.

Arapça saʿda سَعْد kökü, faʿla veynindedir ve bu veynde olan sülasi kökler, tefʿil veyniyle türetilmezler. Sadece faʿala veyninde olan köklerden tefʿil türetilir.

teslîmiyyet (تسليميت):is.

Osmanlı Türkçesinde, “*Teslim olma, boyun eğme*” (Devellioğlu2015: 1272) anlamında kullanılmıştır. Arapça selleme سلم maddesinden tef'îl vezninde teslim تسليم masdarı türetilmektedir. (Manzur 2013: 660)

Osmanlıca, teslim masdarına –iyyet yapma masdar ekini ekleyerek teslîmiyyet تسليمیت sözünü türetmiştir. Ancak Arapçada bir masdardan yeniden masdar türetilmez. Dolayısıyla Klasik Arapçada teslimiyet sözü kullanılmamıştır. Osmanlıcada örnekseme yoluyla türetilen kelimelerden biridir.

teşekkürât (تشكرات):is.

“*Teşekkürler*” (Devellioğlu2015: 1276) manasındadır. Klasik Arapçada, taşakkar تشكر kökünden teşekkür masdarı türetilmektedir. (Manzur 2013: 163)

Teşekkürat sözü Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Osmanlıca, Arapça teşekkür masdarına Arapça –ât çoğul ekini ekleyerek türetmiştir. Kelime, Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Çünkü teşekkür masdarı Arapçada çoğulu yoktur. Teşekkürat sözü daha sonra Arapça çoğul eki yerine Türkçe çoğul eki alarak günümüz Türkiye Türkçesinde “teşekkürler” olarak kullanılmaktadır.

tezâhürât (تظاهرات):is.

Osmanlıcada, 1. *Yardımlar*; 2. **gösteri, bir şey hakkında toplu bir halde yapılan gösteri*; 3. *hek. Hastalık belirtileri*. (Devellioğlu 2015: 1288) anlamlarında kullanılmıştır. Klasik Arapçada tazahara تظاهر kökünden tefa'ül تفاعل vezninde tezâhür تظاهر masdarı türetilmektedir. (Manzur 2013: 33)

Osmanlıca, örnekseme yoluyla tezâhür تظاهر masdarına Arapça –ât ات çoğul ekini ekleyip tezâhürât تظاهرات kelimesini türetmiştir. Klasik Arapçada, tezâhürât kelimesi kullanılmamıştır. Çünkü Arapçada tezahür masdarı çoğulu yoktur.

tilmîziyyet (تلمیذیت):is.

Osmanlıcada, “*Talebelik*” (**öğrencilik*) (Devellioğlu2015: 1293) anlamında kullanılmıştır. Tilmiz, Klasik Arapçada telmeze تلمذ kökünden türetilmiş bir isimdir. (Manzur 2013: 622)

Osmanlı Türkçesinde, tilmiz kelimesine –iyyet yapma masdar ekini ekleyip tilmiziyyet sözünü türetmiştir. Kelime kök ve ek olarak Arapça olsa bile Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Klasik Arapçada tilmiz kökünden türetilen yapma masdar yoktur. Osmanlıca türettiği bir isimdir.

ṡāz°iyyet (وضعيت):is.

“Durum, duruş” (Devellioğlu 2015: 1329) anlamındadır. Arapça ṡāz° وضع kökünden türetilmiştir. Osmanlıca, ṡāz° وضع sözüne –iyyet yapma masdar ekini ekleyip türetmiştir. Klasik Arapçada vaziiyyet sözü geçmemiştir. Vaziiyyet sözü daha sonra Modern Arapçada “ṡāz°iyye” kullanılmıştır.

zabt°iyye (ضبطيه):is.

1. Zaptiyye; Tanzîmat’tan sonra memleket içi güven ve emniyet işleriyle vazîfeli dâireye verilen ad. 2. Polis jandarma. (Devellioğlu 2015: 1356) gibi anlamlara gelmiştir. Arapça zabt ضبط kökünden türetilmiştir. (Manzur 2013: 457)

Osmanlıca, zabtiyye sözünü Arapça yapma masdar kuralını kullanarak türetmiştir. Buna rağmen Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Fakat Modern Arapçada kullanıldığına rastalanabilir. Zabtiyye kelimesi, Osmanlıcada türetilip kullanılmış bir isimdir.

zā°fiyyet (ضعفيت):is.

Osmanlıcada, “Zayıflık, güçsüzlük, dermansızlık” (Devellioğlu 2015: 1357) anlamında kullanılmıştır. Osmanlıca , Arapça za°f ضعف masdarına –iyyet yapma masdar ekini ekleyip za°fiyyet ضعفيت sözünü türetmiştir.

Klasik Arapçada, za°fiyyet ضعفيت sözü kullanılmamıştır. Za°fiyyet kelimesi kök ve ek olarak Arapça olsa bile Osmanlıca yapma kelimelerinden biri olmuştur. Çünkü Klasik Arapçada bir masdardan yeniden masdar türetilmez.

ẓālimiyyet (ظالميت):is.

Osmanlıcada, “Zâlimiyyet, zulmetme, acımasızlık” (Devellioğlu2015: 1360) anlamında kullanılmıştır. Klasik Arapça zalama ظلم’dan ismi fail vezninde zâlim sözü türetilmektedir. (Manzur 2013: 23)

Osmanlıca, zâlim ظالم kelimesine -iyyet yapma masdar ekini ekleyip zâlimiyyet kelimesini ظالمیت türetmiştir. Zâlimiyyet sözü Arapça gramer kurallarına göre türetildiğine rağmen Klasik Arapçada bulunmamıştır.

zıddiyet (ضدیت):is.

Osmanlıcada, 1. Zıtlık. *karşıtlık. 2.mec. Sevişmezlik, düşmanlık (Devellioğlu2015: 1381) manasındadır. Osmanlıca, Arapça zıdd ضد “zıtlık” kökünden türetmiştir. (Manzur 2013: 476)

Osmanlıca, zıdd kelimesine –iyyet ekini ekleyerek yapma masdar türetmiştir. Zıddiyet sözü, Arapça gramer kurallarına göre türetildiğine rağmen Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Buna rağmen Modern Arapçada kullanıldığını görürölür.

SONUÇ

Bu tez çalışmasında “Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat” adlı eser temel kaynak alınarak hazırlanmıştır. Klasik Arapça sözlükleri ile bu eserin içerdiği Osmanlıcadaki Arapça alıntılar üzerinde karşılaştırmalı inceleme yapılmıştır.

Giriş bölümünde; Arapça ile Türkçenin köklü dil ilişkileri ve Osmanlı Türkçesi üzerinde Arapça etkisi ele alınmasının yanı sıra Arap Dilinin dil ailesi, ilk yazılı belgeleri, standart konuşma dilleri ve standart yazı dili, Klasik Arapçanın ses özellikleri ve Arap alfabesi hakkında bilgiler verilmiştir. Bunun yanında Türk dilinin, dil ailesi, ilk yazılı belgeleri, tarihî ve çağdaş yazı dilleri, Osmanlı alfabesi ve ses özellikleri hakkında da bilgiler verilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde; transkripsiyonu verilmiş olan Arapça alıntılarda gelişen yeni anlamlar ile ses değişiklikleri tespit edilmiştir. Arapçanın ve Türkçenin iki farklı dil ailesinden gelmeleri ve birbirinden farklı olan ses cihazlarına sahip olmaları, Osmanlıcaya geçmiş olan Arapça kelimelerde ses değişikliklerine sebep olmuştur. Dolayısıyla, bu bölümde Arapça kelimelerin ünlü ve ünsüz seslerinin değişikliği değerlendirilmeye ve bu değişikliklere uğrayan kelimeler üzerinde durulmaya çalışılmıştır.

Bu tez çalışmasında, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat eserinin taraması sonucunda gerek ses ve anlam gerek şekil bakımından değişmiş olan 530 Arapça alıntı tespit edilmiştir. Bu değerlendirmeye göre Osmanlıcada ses değişikliğine uğrayan Arapça alıntılarının 301 (%56) tanesi en çok şu ses değişikliklerine uğramıştır:

1. Ses Değişikliği Olanlar:

Ünlü değişmesine uğrayan 57söz çalışmanın %15’ini oluşturmuştur. Bu oranın düşük olma sebebi; daha önce zikredildiği gibi bütün ses değişikliklerini tespit etmek oldukça zordur. Çünkü Osmanlıcada benimsenmiş olan alıntı sözlerin kaynak dilde olduğu gibi yazılması kuralı bu alıntılarının konuşma dilinde uğradıkları ses değişikliklerinin tespit edilmesini zorlaştırmıştır. Ünlü değişmesine uğrayan kelimeler aşağıdaki ses olaylarını yaşayarak değişmiştir:

1. Ünlü değişmesi: En çok karşılaşılan değişiklikler u>ü ünlülerin değişmesi birçok kelime de bulunmuştur. Mümkün olduğunca bu değişikliğe uğrayan sözlerin örnekleri verilmiştir.

2. Ünlü Türetmesi: Bu ses olayı Türkçeye yabancı dillerden girmiş sözlerin telaffuzunu kolaylaştırmak ve Türkçe telaffuzuna uydurmak amacıyla yapılır. Arapçada bir kelime de iki çift ünsüz yan yana bulunabilir. Ancak bu durum Türkçede geçerli değildir. Bu sebeple; Arapçadan giren birçok kelime baş, orta ve son hecelerde bu ses olayına maruz kalmıştır.

3. Ünlü düşmesi: Kelimelerin telaffuzunu kolaylaştırmak ve Türkçe telaffuza uydurmak amacıyla gerçekleşmektedir. Bazı durumlarda da ünsüz düşmesinden kaynaklanmaktadır.

4. Ünsüz değişmesi: Çalışmanın bu kısmında en fazla değişikliğe uğrayan ünsüz harfler ele alınmıştır. Ünsüzü değişmiş kelimelerden derleme yapılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada ünsüzü değişmeye uğrayan kelimelerin sayısı 244 (%46)'dır.

2. Anlam Değişikliği Olanlar:

Osmanlıca, Arapça kelimelerin çoğunu orijinal anlamlarıyla kullanmıştır. Anlamı değişmemiş kelimelerin bir kısmı din ve İslam kültürü ile alakalı olanlardır. Çünkü Türkçenin kelime alıntılama sürecinde en önemli etkenin belli bir döneme kadar, Türklerin inandıkları dinler olduğu görülmektedir. (Feryal Korkmaz 2007: 104) Bunun için dinle alakalı her şey Farslardan ve Araplardan olduğu gibi öğrenmelerinden kaynaklanabilir. Buna rağmen Arapça sözlerin Osmanlıcada sıkça kullanılması ve bu sözlerin giderek daha çok benimsenmesi yeni anlamlar kazanmasına vesile olmuştur. Bu kelimelerin bazıları Türkçede ve Osmanlıcada bir Arap'ın anlamayacağı kadar yeni anlamlar kazanıp değişmiştir. Örneğin: sefer سفر, mezûn مأذون , kıyāfet قیافت, eşnaf اصناف.

Bu çalışmada incelenmiş kelimelerin 86 (%16) tanesi Osmanlıcada anlam değişmesine uğramıştır. Osmanlıcada anlamı değişmiş bazı sözlerin yeni kazandıkları anlamla modern Arapçada kullanılmaktadır. Bu kelimelerin bir kısmı sadece halk ağzında kullanılmaya devam ederken bir kısmı ise yazıya dahi geçmiştir. Bu çalışmada, Osmanlıcada anlamı değişmiş 5 (%17) kelimenin yeni anlamıyla Arapçaya geçmiş ve

modern Arapçada kullanılmaya başlanmıştır. Örneğin, taḥṣīṣāt تخصيصات, resmī رسمي, muḳāvele مقاوله, ma‘aṣ معاش, imza امضاء.

İkinci bölümde ise; Osmanlı Türkçesinde Arapça köklerden ve Arapça gramer kurallarına göre türetilmiş ancak Arapçada bulunmayan ve örnekseme yoluyla türetilmiş sözler Klasik Arapçayla karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Bu çalışma içerisinde incelenmiş kelimelerin sayısı 143 (%26)'dır. Bu kelimelerin çoğu şu şekillerde türetilmiştir:

1. Yapma mastar: Klasik Arapçada bazı isimlere ve sıfatlara şiddeli -yy + yuvarlak t ekleyerek türetilir. Yapma mastar Klasik Arapçada az kullanılmış bir mastardır. Çünkü Arapçada mastarı olan kelimelerin yapma mastarı türetilmez. Bu tez çalışmasına göre Osmanlıca, isim türetmesinde en çok yapma mastarı kullanmıştır. Bu çalışmada geçen ve örnekseme yoluyla türetilen 80 (%18) kelime yapma mastarı kullanarak türetilmiştir. Bazı sözlerin Arapçada mastar olarak kullanırken Osmanlıca, Arapça gramer kurallarını kullanarak örnekseme yoluyla yeniden kelimeye yapma mastar ekini getirerek türetmiştir. Örneğin: ḳurbīyyet قربيت, cūlusiyye جلوسيه.

Bu çalışmanın inceleme süreci boyunca en çok yapma mastar yoluyla türetilen sözler ile karşılaşmıştır. Mümkün olduğunca karşılaşılan her söz, gerekli açıklamalarla derlenmeye ve değerlendirilmeye çalışılmıştır.

2. istifal vezni: Osmanlıca, örnekseme yoluyla ve Arapça gramer kurallarına aykırı bir şekilde türetilen mastarlardan biridir. Bu mastar, Klasik Arapça gramer kurallarına göre mezid şekli (südası) olan köklerden türetilir. Şu şekilde: istafal (استفعل)- istifal (استفعال). Fakat Osmanlıcada bu kuralın aksine mezid şekli olmayan köklerden türetilmiştir. Bu vezin Arapçada bu şekilde kullanılmadığı halde Osmanlıcada kullanılmıştır. Bu durum Osmanlıcanın kelimeleri türetmekte örnekseme yolunu kullanmasının göstergesidir. Örneğin: istiḥṣāl استحصال, istifraṣ استفراش

3. İsm-i mensub: Klasik Arapçada (isim+ -yy “şeddeli y”) şeklinde türetilmektedir. Osmanlıcada kelime türetilmesinde çok kullanılmıştır. Osmanlıcada bu şedde kaldırılmıştır. Ancak Arapçada, ismi mensub olmayan isimlere eklenmeye başlanmıştır. Örneğin: mektübī مكتوبي, menāmī منامي, nabzī نبضي.

4. Mastarlarda Çokluk: Osmanlıca, Arapça mastarlara çokluk eki ekleyerek türetmiştir. Klasik Arapçada mastarlarda çokluk kullanmak yaygın değildir. Araplar, tekil halini kullanmayı tercih etmişlerdir. Böylece Osmanlıca, Klasik Arapçada bulunmayan sözleri türetmeye başlamıştır. Örneğin: ادخالات idḥalāt, ihrācāt اخراجات.

5. Tef'il: Osmanlıca bu vezni kullanarak Arapçada kullanılmayan isimleri türetmiştir. Tef'il vezni Klasik Arapçada rubai mastarlardan türetilir. Bu çalışmada Osmanlıcanın bu vezni sülasi mastarlardan türettiğini tespit edilmiştir. Örneğin: تنكيد, tenkīḥ تنقيح.

6. Fa'ālet: Osmanlıcada bu vezin örneksime yoluyla türetilmiştir. Ancak Osmanlıcada bu vezin ile türetilmiş kelimeler Klasik Arapçada kullanılmamıştır. Örneğin: نزاکت nezāket, شہابت şebābet.

7. Çoğul: Bazı alıntılar Klasik Arapçada çoğul olarak kullanılırken, Osmanlıcada ve Türkiye Türkçesinde tekil olarak kullanılmıştır. Örneğin: کبار kibār, عقلاء 'uḡalā', ابدال ebdāl, اصناف eşnaf.

Sonuç bölümünün hemen arkasından konunun incelenmesi amacıyla yararlanılan; sözlük, kitap, makale ve daha önce yapılmış benzer monografik çalışmaların bibliyografyaları verilmiştir. Bu konu geniş ve hacimli olması nedeniyle bütün Arapça alıntılar bu çalışmada bulunmamaktadır. Mümkün olduğunca karşılaşılan her alıntı, gerekli açıklamalarla ifade edilmeye ve değerlendirilmeye çalışılmıştır.

KAYNAKLAR

Sözlükler

- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2015.
- İbn Manzur (2013), *Lisan El-Arab* (لسان العرب), Kahire, Darulhadis.
- Lane, Edward William (1968), *Arabic-English Lexion*, I-VIII, Beirut-Lebanon.
- Muallim Naci (2009), *Lûgat-i Nâcî*, Haz. Ahmet Kartal, Ankara: Türk Dil Kurumu
- Mutçalı, Serdar (1995), *Arapça- Türkçe Sözlük*, İstanbul: Dağarcık.
- Steingass, F. (1998), *Pesian- English Dictionary*, Beirut- Lebanon: Librairie du Liban Publishers SAL.
- Şemseddin Sami (1989), *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Çağrı.
- Tietze, Andreas (2002), *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Sözlüğü*, C. 1. İstanbul: Simurg.
- Türkçe Sözlük* (2011), 11. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Diğer Eserler

- Abdultoab, Ramadan (1999), *Fosol fi fikh Al Arabiyye- فصول في فقه العربية*, Kahire: El khangi.
- Aktan, Ali, (1988), “Arap Yazısının Doğuşu, Gelişmesi ve İslam Yazısı Haline Gelmesi”, Ankara: Nur Yayınları.
- Alan, Sevda (2007), “Kureyş Lehçesinin Klasik Arapçaya Etkisi”, Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi C. 16, sayı: 2, s. 327-341.
- Aytaç, Bedrettin (1994), “Arap Lehçelerindeki Türkçe Kelimeler”, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Ateş Ahmed, Tahsin Yazıcı, Nihad M. Çetin (1964), *Arapça Dilbilgisi*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Banguoğlu, Tahsin (1974), *Türkçenin Grameri*, İstanbul: Baha Matbaası.
- Ercilasun, Ahmet Bican (2004), *Başlangıcından Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları.

- Ergin, Muhrrem (2009), *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak basım.
- Ercilasun, Ahmet Bican (2013), *Tarihi Metinlerin Transkripsiyonu Hakkında*, Yakım Kaya Bitigi, Osman Fikri Serkaya Armağan, Ed. Hatice Şirin, Bülent Gül, Ankara: Türk Araştırma Enstitüsü, 235-244.
- Es-Salih, Subhi (2013), “Modern Dönemde Arap Dili”, Çev. Bünyamin AYDIN, Abuzer SARP, Nida Sultan Kardeş, Isparta: Jurnal of İslamic Ressearch.
- Gomaa, İmad Ali (2006), *Arapçanın Dil Bilgisi* (قواعد اللغة العربية), El Maliku Fahd, El Res.
- Nasıf, Hifni (2008), *Kavaidü'l- Lugati'l-Arabiyye* قواعد اللغة العربية, Kahire, Maktebetül-Edab.
- Hilal, Abdulgafar Hamdi (1995), *El- Arabiyye Hasaisha u simatuha – العربية خصائصها وسماتها*, Kahire.
- İşler, Emrullah (2008), “Türkçedeki Arapça Alıntı Kelimelerde Ses Değişiklikleri”, Ekev Akademi Dergis, Sayı: 12, 187-196.
- Karaağaç, Günay (2008), *Türkçe Verintiler Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Karaağaç, Günay (2015), *Türkçenin Alıntılar Sözlüğü*, Ankara: Akçağ.
- Kaymaz, Zeki (2011), “Türkçenin Arapçaya Etkileri Üzerine Bazı Tespitler”, Turkish Studies Volume 6/1 Winter 2011, 69-73.
- Kitapçı, Zekeriya (2002), “Türklerin Müslüman Oluşu”. Türkler Ansiklopedisi C. 4. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları. 263-270.
- Korkmaz, Feryal (2007), “Alıntı Kelimelerin Türkçeleşme Sürecinde Bazı Arapça Kelimelerin Görev Değişikliğine Uğraşması Üzerine”, İlmi Araştırmalar, Sayı: 23, 103-112.
- Omar, Ahmed Muhtar (2006), *Dirastul El Sout Elughai-* دراسة الصوت اللغوي, Kahire: Alem el- Kutub.
- Omran, Hamdi Bahit (2008), *El Kitabatu el Arabiyye naşatha u taturha-* الكتابة العربية نشأتها وتطورها, Kahire: El Akadimia El Hadise lilkitab El jamii.
- Özaydın, Abdülkerim (2002), “Türklerin İslamiyet’i Kabulü”, Türkler Ansiklopedisi C. 4. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları. 239-262
- Öztekten, Özkan (2018), “Türk Dünyasında Karışık Dillilik ve Ortak Dil, Yeni Türkiye Dergisi”, s. 101, 357-364.

- Pellat, Charles (1997), *Tarih El lugah u El Adabu El- Al Arabiyye- تاريخ اللغة والأدب العربية*, Çev. Rafik b. Ounes. Dar al- Gharb al-Islam.
- Sarı, Mustafa (2012), “Eski Anadolu ve Osmanlı Türkçesinde Teklik-Çokluk Uyumunda Arapçanın Etkisi”, Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu Bildirileri: s. 756-765.
- Şavahne, Said (2009), “El Harakatu u huruf El med beyn El kudamaa u El muhdasin الحركات وحروف المد و اللين بين القدماء والمحدثين”, Al-Quds Açık Araştırma Üniversitesi Dergisi.
- Tekin, Talat (1997), *Tarih Boyunca Türkçenin Yazımı*, Ankara: Simurg Kitapçılık ve yayıncılık.
- Tekin, Talat (2003), *Orhun Türkçesi Grameri*, İstanbul: Sanat Kitabevi.
- Tulum, Mertol (2011), *Osmanlı Türkçesine Giriş*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web- Ofset.
- Tülücü, Süleyman (1997), “Arapça ve Farsçanın Türkçeye Tesiri”, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, s. 13, Erzurum, 31-51.
- Von Gabain, Annemarie (2007), “Türk Dillerinin Tipik Özellikleri”, Turkish Studies Volume 2/2 Spring 2007, 308-327.

ÖZGEÇMİŞ

08. 12. 1992 tarihinde Mısır'ın El Sharkia şehrinde doğdum. Mısır'ın Kahire şehrinde ilk, ortaokul ve lise öğrenimimi tamamladım. Lisans öğrenimime Kahire'de Ayn Şems Üniversitesi Al Alsun Fakültesi Türkçe bölümünde 2011 tarihinde başladım ve 2015'te mezun oldum. Aynı yıl Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Yeni Türk Dili Tezli Yüksek Lisans Programına kayıtlandım.

